

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
2024 - 2028

TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA YARDIMLARI

ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

ANKARA 2023

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI**

**ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
(2024-2028)**

**TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA
YARDIMLARI**

ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

ANKARA 2023

ISBN 978-625-8356-21-2

Bu yayının tüm hakları Strateji ve Bütçe Başkanlığına aittir.
Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	ii
GRAFİK LİSTESİ	iii
KISALTMA LİSTESİ.....	iv
KOMİSYON ÜYELERİ	vii
YÖNETİCİ ÖZETİ	ix
1. KALKINMA YARDIMLARINDA TEMEL YAKLAŞIMLAR, YARDIMLARIN SINIFLANDIRILMASI VE DÖNÜŞÜMÜ	1
1.1. Temel Yaklaşımlar	1
1.2. Kalkınma Yardımlarının Sınıflandırılması	3
1.3. Kalkınma Yardımlarının Dönüşümü	6
2. KALKINMA YARDIMLARI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN AKIŞLAR.....	9
3. DONÖR ÇEŞİTLİLİĞİ VE DAVRANIŞLARI	11
3.1. Geleneksel Donörler	11
3.1.1. Geleneksel Donörlerin Yardım Sunma Motivasyonları	12
3.2. Yükselen Donörler.....	18
3.2.1. Yükselen Donörlerin Yardım Sunma Motivasyonları	19
3.2.2. Yükselen Donör Grupları	21
4. ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	29
5. ÖNE ÇIKAN FAYDALANICILAR VE SEKTÖRLER.....	34
6. COVID-19 PANDEMİSİ VE UKRAYNA SAVAŞI.....	40
7. TÜRKİYE’NİN KALKINMA YARDIMLARININ MEVCUT DURUMU VE KULLANILAN TEMEL ARAÇLAR	50
7.1. Türkiye’nin Kalkınma Yardımı Sunma Motivasyonları.....	56
7.2. Türkiye’nin Kalkınma Yardımları Alanındaki Stratejik Yaklaşımı	60
8. ON İKİNCİ PLAN PERSPEKTİFİ.....	64
8.1. Sektörel ve Tematik Öncelikler	64
8.2. Bölgesel ve Stratejik Öncelikler	72
8.3. Kullanılan Araçlar, Mekanizmalar ve Metotlar	74
9. SONUÇ	80
KAYNAKLAR.....	89

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: ABD'nin En Fazla Yardım Sunduğu Ülkeler	15
Tablo 2: OECD-DAC Üyeleri Tarafından Uluslararası Kuruluşlara Aktarılan RKY	29
Tablo 3: En Çok Yardım Alan 10 Ülke.....	35
Tablo 4: Ülke Gelir Gruplarına Göre Covid-19 Bağlamında Sunulan Yardımlar	43
Tablo 5: Enerji Sektörü için Tahsis Edilen RKY	46
Tablo 6: Ukrayna'ya Yönelik Sunulan RKY'nin Yıllık Seyri	47
Tablo 7: Ukrayna Savaşı Kaynaklı Mülteci Maliyetleri	48
Tablo 8: Türkiye'nin En Fazla Yardım Aldığı 10 Donör.....	51
Tablo 9: Türkiye'nin Sunduğu Yardımların Bölgesel Dağılımı	53
Tablo 10: Türkiye'nin Sunduğu Toplam RKY'nin Sektörel Dağılımı	55

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: OECD-DAC Üyelerinin Sunduğu Toplam RKY Miktarı	9
Grafik 2: OECD-DAC Üyelerinin Toplam RKY Miktarı ve RKY/GSMH Oranı.....	10
Grafik 3: Eski Sömürgelere Sunulan RKY/Toplam RKY Oranı 1970-1994.....	13
Grafik 4: Körfez Ülkelerinin Sunduğu Toplam RKY/DAC Üyelerinin Sunduğu Toplam RKY Oranı.....	24
Grafik 5: OECD-DAC Üyelerinin STK'lar Aracılığıyla Sundukları RKY Miktarı	32
Grafik 6: Alıcı Ülke Gruplarına Göre OECD-DAC Üyelerinin RKY Akımları.....	34
Grafik 7: En Çok Yardım Alan 10 Ülkenin Toplam Yardımlardan Aldığı Pay	36
Grafik 8: İkili Yardımlardaki Volatilité	37
Grafik 9: OECD-DAC Üyeleri Tarafından Sunulan Toplam RKY'nin Sektörel Dağılımı	38
Grafik 10: OECD-DAC Üyelerinin 2020 Yılından 2021 Yılına RKY ve GSMH Değişimleri.....	41
Grafik 11: Covid-19 Yardımlarının Sunum Kanalları	44
Grafik 12: En Fazla Yardım Sunan 10 Ülke	50
Grafik 13: En Fazla Yardım Sunan Ülkeler RKY/GSMH.....	51
Grafik 14: Türkiye'nin Sunduğu RKY.....	53
Grafik 15: Türkiye'nin Sunduğu İnsani Yardımlar	57
Grafik 16: Türkiye'nin Uluslararası Kuruluşlara Aktardığı Kaynak	59

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABC	: Brezilya İşbirliği Ajansı (Agência Brasileira de Cooperação)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AfB	: Afrika Birliği
Ar-Ge	: Araştırma - Geliştirme
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMZ	: Almanya Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung)
CIDCA	: Çin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (China International Development Cooperation Agency)
CRS	: Donör Raporlama Sistemi (Creditor Reporting System)
CzDA	: Çek Kalkınma Ajansı (Czech Development Agency)
DB	: Dünya Bankası
DFID	: Uluslararası Kalkınma Birimi (Department for International Development)
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
EC	: Avrupa Komisyonu (European Commission)
EDCF	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Fonu (Economic Development Cooperation Fund)
EURODAD	: Avrupa Borç ve Kalkınma Ağı (European Network on Debt and Development)
EXIMBANK	: Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.

FAO-SEC	: Gıda ve Tarım Teşkilatı Orta Asya Alt Bölge Ofisi (Food and Agriculture Organization - Subregional Office for Central Asia)
FCDO	: Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (Foreign, Commonwealth & Development Office)
GGİ	: Güney-Güney İşbirliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
HIPC	: Borçluluğu Yüksek Fakir Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries)
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IFRC	: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies)
IICPSD	: İstanbul Uluslararası Kalkınmada Özel Sektör Merkezi (Istanbul International Centre for Private Sector in Development)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
KOICA	: Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı (Korea International Cooperation Agency)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
OECD-DAC	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü - Kalkınma Yardımı Komitesi (Organisation for Economic Co-operation and Development's Development Assistance Committee)
RKY	: Resmi Kalkınma Yardımı
SAP	: Yapısal Uyum Programları (Structural Adjustment Programmes)
SIDA	: İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı (Swedish International Development Cooperation Agency)
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SSR	: Güvenlik Sistemi Reformu (Security System Reform)

STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNFPA-EECARO	: BM Nüfus Fonu Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi (United Nations Population Fund, Regional Office for Eastern Europe and Central Asia)
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)
UNWECA	: BM Kadın Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi (United Nations Women Regional Director for Europe and Central Asia)
UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization)
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development)
WFP	: Dünya Gıda Programı (World Food Programme)
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

KOMİSYON ÜYELERİ

BAŞKAN

Prof. Dr. Mesut ÖZCAN

Dışışleri Bakanlığı/Diplomasi Akademisi

RAPORTÖR

Doç. Dr. Esat İPEK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

KOORDİNATÖRLER

Şükran ÇULHAOĞLU

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Meryem GÜLYEŞİL

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

ÜYELER

Niyazi ÇETİNKAYA

AFAD

Dr. Mehmet KÖSE

Afrika Vakfı

Hakkı KARATAŞ

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)

Faruk Aykut RENDA

Dışışleri Bakanlığı

Yonca SUNEL

Dışışleri Bakanlığı

Zafer DÜZENLİ

Hazine ve Maliye Bakanlığı

Serhat ORAKÇI

İHH İnsani Yardım Vakfı

Çetin AKAR

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Milli Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Oktay Fırat TANRISEVER

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Abdullah SERT

Sağlık Bakanlığı

Selçuk KOÇ

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Can AYGÜL

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Mehmet Celalettin AKTAŞ

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Mustafa ŞİMŞEK

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Ayşin AYLAN

Ticaret Bakanlığı

Sevil KARACA AYDEMİR

Ticaret Bakanlığı

Tolga KESKİN

TİKA

Enver RESULOĞULLARI

TİKA

Abdurrahman ÇETİN

Türkiye Diyanet Vakfı

Fatma Zehra SAYAR
Hakan UZUN
Alper ULUCA
Alper KÜÇÜK
Prof. Dr. Birol AKGÜN
Hasan YALÇIN
Burak AYKAN
Abdullah Kutalmış YALÇIN
Melik ÖZSÖZ

Türk EXIMBANK
Türk EXIMBANK
Türkiye Kızılay Derneği
Türkiye Kızılay Derneği
Türkiye Maarif Vakfı
Türkiye Mütcahitler Birliği (TMB)
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
YEE
YTB

YÖNETİCİ ÖZETİ

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin sahip oldukları kaynak, tecrübe ve teknik kapasiteyi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere aktarmaları olarak tanımlanabilecek kalkınma yardımlarının tarihsel kökeni 19'uncu yüzyıla kadar uzanmaktadır. Avrupa'daki imparatorlukların kolonilerine aktardığı kaynaklar, ilk yardım uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern anlamdaki ilk kalkınma yardımı uygulaması ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için hayata geçirilen Marshall Yardımlarıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kalkınma yardımları alanı liberal politikaların uygulanma aracı haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ticaretin serbestleştirilmesi için yapılan ekonomik reformlar, Washington Konsensüsü kapsamında ortaya çıkan politikaların tezahürü niteliğinde olmuştur. Bu politikalar, Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin gelişmekte olan ülkelerde uyguladığı politikaların kapsamını ortaya koymaktadır. Bazı Afrika ülkelerinde kalkınma yardımlarının maksadına uygun olmayan şekilde kullanılması, demokrasi kavramının da kalkınma yardımları alanında yeni bir paradigma olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum, kalkınma yardımlarının demokratikleşmeyi teşvik etmek amacıyla kullanılmasını beraberinde getirmiştir.

Geleneksel kalkınma yardımı yöntem ve faaliyetlerinin zamanla dönüşerek yeni uygulamaların ve aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte gelişmekte olan ülkelere biriken sermaye, bu ülkelerin kalkınma yardımları alanında donör sıfatı kazanmalarına fırsat tanımıştır. Avrupa Birliği (AB)'nin genişleme politikalarının da yeni aktörlerin kalkınma yardımları alanına girmesinde etkili olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, “terörle mücadele” politikaları gibi uluslararası doktrinlerin de kalkınma yardımları üzerinde doğrudan etkili olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin öncülüğünü yürüttüğü “teröre karşı savaş” politikası, bu doktrini destekleyen veya karşı çıkan ülkelere yardım aktarılıp aktarılmamasının temel belirleyicilerinden birisi olmuştur. Yakın dönemin en önemli gelişmeleri olan Covid-19 pandemisi ve Ukrayna Savaşı da kalkınma yardımları alanını derinden etkilemiştir. Küresel çapta etkili olan bahse konu gelişmeler yardımların şeklini ve miktarını radikal bir şekilde değiştirmiştir.

Küresel Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) miktarı incelendiğinde trendin yukarı yönlü bir seyir izlediği görülmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü - Kalkınma Yardımı

Komitesi (OECD-DAC) üyelerinin sunduğu RKY miktarı 1960 yılında 39 milyar 909 milyon ABD doları iken 2021 yılında 184 milyar 886 milyon ABD dolarına¹ yükselmiştir. Ancak, donör ülkelerin milli gelirlerinden kalkınma yardımlarına ayırdıkları payın aynı şekilde artmadığı görülmektedir. DAC üyesi ülkelerin RKY/Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) oranı, 1960 yılında yüzde 0,49 iken 2000 yılında yüzde 0,22'ye gerilemiştir. 2005 yılından itibaren bu oran yüzde 0,30 civarında seyretmektedir. 2021 yılında ise OECD-DAC üyelerinin toplam GSMH'lerinden ayırdıkları RKY oranı yüzde 0,33 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda belirlenen yüzde 0,7 hedefinden oldukça uzak olduğunu göstermektedir.

ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Japonya gibi ülkeler, büyük miktarlarda yardım sunma, geniş bir coğrafyaya yayılma ve kurumsallaşma gibi özellikleriyle geleneksel donör olarak adlandırılmaktadırlar. Bu ülkelerin ortak özellikleri; sanayileşmiş, kalkınmış ve modernleşmiş olmaları, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında bulunmaları, kolonyal bir geçmişe sahip olmaları ve Soğuk Savaş döneminde çoğunlukla Batı Blokunda yer almalarıdır. Geleneksel donör sınıflandırması, Doğu Bloku ülkelerini ve petrol üreticisi Körfez ülkelerini dışlamaktadır. Doğu Bloku ülkeleri, Soğuk Savaş döneminde kalkınma yardımı sunmuş olsalar da söz konusu sınıflandırmaya dâhil edilmemektedirler. Geleneksel donörlerin, miktar ve faaliyet alanı açısından kalkınma yardımları bağlamında hala baskın bir etkiye sahip oldukları görülmektedir. Bu ülkelerin gelişmiş sanayileri, güçlü ekonomik ve askeri yapıları, kalkınma yardımlarında hâkim bir konuma sahip olmalarını sağlamaktadır.

Geleneksel donörlerin kalkınma yardımı sunma motivasyonları incelendiğinde yeni müttefik kazanmak, eski kolonilerle bağları güçlendirmek, ticari ilişkileri geliştirmek, küresel barış ve güvenliği sağlamak, serbest piyasa ekonomisine geçişi teşvik etmek ve faydalanıcı ülkelerde ve uluslararası kamuoyunda destek kazanmak gibi unsurlar temel amaçlar olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan bu motivasyonlar doğrultusunda şekillenen geleneksel kalkınma yardımı modelinin değişmesi gerektiğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Büyük ölçekli küresel ilke ve hedefler yerine, yerel ihtiyaçlara odaklanan ve kolay uygulanabilen projelerin daha etkili olacağı düşünülmektedir. Mevcut kalkınma yardımı kuruluşlarının bürokratik yapısı ve merkezi planlamacılık yerel bakış açısını yeterince yansıtamamaktadır. Bu nedenle, pratik çözümlerle

---

¹ Gelişme 2021 yılı sabit fiyatlarına göre değerlendirilmiştir.

ihtiyaç sahiplerine cevap verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşıma göre mevcut yardımların ihtiyaçlar gözetilerek yönetilmesi, kalkınma açısından daha başarılı sonuçlar doğurabilecektir. Yükselen donör olarak anılan ülkelerin uygulamalarında söz konusu yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. Kalkınma yardımları alanı, 1980’lerde başlayan ve 1990’ların ortalarında hız kazanan reform çabalarına sahne olmuştur. 2005 Paris Bildirgesi ile ortaya konulan sahiplenme, yerel önceliklere göre hareket etme, donörler arası uyum, sonuç odaklılık ve karşılıklı hesap verebilirlik gibi ilkeler reform girişimlerinin bir parçasıdır. Bu çabaların temel amacı kalkınma yardımlarının etkinliğini artırmaktır.

Yükselen donörlerin kalkınma yardımı modelleri ve özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Ancak, kalkınma yardımı uygulamalarındaki ortak karakteristik özellikleri; faydalanıcı ülkelerle kurulan ortaklıklar ve işbirlikleri, hızlıca hayata geçirilen kısa vadeli ve küçük hacimli ancak etkisi yüksek projeler, faydalanıcı ülkenin talepleri doğrultusunda oluşturulan yardım araçları ve karşılıklı kazan-kazan yaklaşımının göz önünde bulundurulması şeklindedir. Sahip olunan motivasyon açısından da yükselen donörler, geleneksel donörlerden farklılaşmaktadır. Kendi bölgesel veya küresel etkilerini artırmak, itibar kazanmak, pazar erişimlerini genişletmek, dış politikalarını desteklemek ve rekabet avantajı elde etmek gibi çeşitli faktörler yükselen donörlerin öne çıkan yardım sunma motivasyonları arasında bulunmaktadır.

Yükselen donörler, uluslararası siyasette görünürlüğünü artırmaya başlamış, ekonomik olarak büyümeye devam eden ve genellikle kalkınma yardımı alan ülkelerdir. Bu ülkeler, geleneksel donörler gibi bir üst yapıya sahip olmadıkları için heterojen bir yapı arz etmektedirler. Yükselen donörler arasında Körfez ülkeleri, yeni AB üyeleri ve Güney-Güney İşbirliği (GGİ) donörleri gibi alt sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar; sunulan yardımların özelliklerine, yardım modellerine ve küresel politika ve ekonomi alanında üstlenilen rollere dayanmaktadır. Örneğin Körfez ülkeleri, petrol ihracatından kaynaklanan sermaye birikimi ve ekonomik büyüklükleri nedeniyle, yeni AB üyeleri de AB’nin kalkınma ve insani yardım politikalarına katılımları için gerekli kapasiteyi oluşturma ve bu alandaki AB mevzuatıyla uluslararası taahhütlere uyum sağlama yükümlülüklerinden dolayı doğal olarak donör konumuna yükselmiştir.

Donör ülkeler haricinde kalkınma yardımı alanının en önemli aktörlerinden bir diğeri de uluslararası kuruluşlardır. Bu kuruluşlara aktarılan kaynaklar OECD-DAC tarafından çok taraflı yardımlar olarak isimlendirilmektedir. DAC üyesi ülkeler tarafından 2021 yılında 55

milyar 837 milyon ABD dolarlık kaynak uluslararası kuruluşlara aktarılmıştır. Donör ülkelerin çok taraflı yardımları tercih etme nedenleri kendi tecrübelerinin bulunmadığı sektörlerde ve fiilen var olmadıkları coğrafyalarda görünürlük sağlamak ve kendi kapasitelerini geliştirmek olarak ifade edilebilir. Uluslararası kuruluşların, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları daha fazla göz önünde bulundurarak hareket ettikleri ve taraflı eğilimleri minimize ettikleri belirtilmektedir. Serbest piyasa anlayışının benimsenmesi ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi çok taraflı kuruluşların motivasyon kaynakları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, DB ve IMF'nin Yapısal Uyum Programları (SAP) adı altında koşullu krediler sundukları bilinmektedir. Bu programlar kredi tahsis edilmesi için belirli ön şartları içermekte olup diğer donörlerin yardım faaliyetlerini de etkilemektedir.

Genellikle ekonomik alanlara odaklanan SAP'ın temel amacı, yardım alan ülkelerin yatırım açısından güvenilir hale getirilmesi ve faydalanıcı ülkelerin küresel serbest piyasa rekabetine hazırlanmasıdır. Yüksek borçlu ülkelerin düşük kredi notları ve yüksek risk primleri nedeniyle uluslararası piyasalardan kaynak temin etmekte zorlanmaları bu ülkeleri DB ve IMF'den düzenli olarak kredi kullanmaya yönlendirmektedir.

Diğer taraftan, uluslararası kuruluşların idari giderlerinin yüksekliği ve mükerrerlik konuları da bu aktörlerin olumsuz yönleri olarak tartışılmaktadır. Bu hususlar, yardımların etkinliğini sorgulamaya yönelik soru işaretleri doğurmaktadır. Çok taraflı kuruluşların söylemlerinin tekrarlanması ve benzer projelerin farklı ülkelerde aynen uygulanmaya çalışılması mükerrerlik eleştirilerinin odağını oluşturmaktadır.

Kalkınma yardımları alanının son dönemindeki yükselen aktörleri arasında yer alan Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından sunulan destekler “özel hibeler” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu yardımların son yıllarda artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Birleşik Krallık, Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (FCDO)² aracılığıyla STK'ları desteklemektedir. Almanya Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) vasıtasıyla ulusal STK'lara finansman sağlamaktadır. Belçika Dışişleri Bakanlığı tarafından akredite edilen ulusal STK'lara finansman desteği sağlarken, İsveç ise Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA) ile STK'lar arasında uzun vadeli ortaklık anlaşmaları imzalamaktadır. Türkiye'deki STK'ların kalkınma yardımları konusunda daha ziyade insani yardımlara

---

² 2020'de Uluslararası Kalkınma Birimi (DFID), Dışişleri Bakanlığı ile birleştirilerek “Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (FCDO)” isimli bakanlık oluşturulmuştur.

yöneldikleri ve faaliyetlerinin çoğunlukla çatışma ve doğal afetlerden etkilenen ülkelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak, takip edilen kalkınma yardımı politikası doğrultusunda gelecekte STK'ların bu alanda daha fazla görev ve sorumluluk üsteleneceği düşünülmektedir.

Kalkınma yardımı alan ülkelerin kompozisyonu zamanla farklılaşmış olmakla beraber düşük gelirli ülkelerin her zaman en yüksek payı aldıkları görülmektedir. Ülkelerin aldıkları yardım miktarını stratejik nedenler ve/veya jeopolitik faktörler etkileyebilmektedir. Donör ve faydalanıcı ülkelerin değişen politikaları ve dış politika öncelikleri yanında kişi başına gelir düzeyi gibi makroekonomik göstergeler de yardım miktarları üzerinde belirleyicidir. Bu kriterler doğrultusunda Sahra Altı Afrika Bölgesi, nerdeyse her dönemde en fazla yardım alan coğrafi bölgedir. Yardımların kompozisyonu bağlamında ise az gelişmiş ülkelere sunulan aynı yardımların payı giderek azalırken sosyal altyapının iyileştirilmesine yönelik yardımların ise zamanla arttığı görülmektedir.

Yardım kompozisyonunu farklılaşmasının bir diğer sebebi de Covid-19 pandemisidir. Büyük oranda pandeminin etkisiyle 2021 yılında RKY rakamları sabit fiyatlarla yüzde 6,9 oranında artmıştır. Ancak bu artış, krizin yarattığı ek ihtiyaçların karşılanması için yetersiz kalmıştır. 2021 yılındaki RKY artışının en önemli nedeni, DAC üyelerinin Covid-19 müdahalesine ek destek sağlamalarıdır. Covid-19 müdahalesine ek olarak, diğer ihtiyaçların karşılanması için de yardım sunulmaya devam etmiştir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik ve sosyal olumsuzlukların etkisi uluslararası toplumun çabaları ve donörlerin yardımları sayesinde minimize edilmeye çalışılmaktadır.

Pek çok donör pandeminin yarattığı zorluklara yanıt olarak yardım miktarını artırmıştır. Borç hafifletme ve finansal yardım mekanizmaları gibi önlemlerle gelişmekte olan ülkelere destek sağlanmıştır. Covid-19 krizi dünya genelinde büyük etkilere yol açmış ve ekonomik kalkınma, sağlık hizmetleri ve insani yardım alanlarında ihtiyaçları artırmıştır. Pandemi dolayısıyla ortaya çıkan ve etkileri hala devam eden krize müdahale etmek için daha fazla uluslararası işbirliğine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Makroekonomik dinamiklerdeki yavaşlama ve yükselen enflasyon gibi faktörler, 2022'de donör ülkeler için RKY sunumunu zorlaştırmış ve faydalanıcıların taleplerini artırmıştır. Ayrıca Ukrayna savaşı da kalkınma yardımı taleplerini artırmıştır. Bu durum, donörler için zorlayıcı olsa da 2022'de sunulan yardımların artması kaçınılmaz hale gelmiştir. Aynı zamanda, yardımların dağıtıldığı alanlar da bu gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. Gıda

krizleri veya diğerk temel ihtiyaçları ele almaya yönelik RKY tahsisatı artmış, uzun vadeli programlara ayrılan bütçeler ise azalmıştır.

Pandemiden, küresel krizlerden ve bölgesel siyasi istikrarsızlıklardan en az DAC üyeleri kadar etkilenen Türkiye, geleneksel donörlerin aksine gelirine oranla kalkınma yardımı faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde artırmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında yükselen donör statüsü kazanan önemli bir ülke olarak dikkat çekmektedir. OECD-DAC'ın yardım alan ülkeler listesinde yer alan Türkiye, 1960-2021 yılları arasında toplamda 67 milyar 420 milyon ABD doları kalkınma yardımı alırken 1990-2021 yıllarını kapsayan dönemde toplam 65 milyar 829 milyon ABD doları RKY yaparak, miktar açısından Finlandiya, Güney Kore ve Portekiz gibi ülkelere daha fazla kalkınma yardımı sunmuştur. Özellikle son 10 yılda önemli ölçüde artış gösteren yardım miktarıyla Türkiye, donör ülkeler arasında öne çıkmaktadır. 2021 yılında Türkiye, 7 milyar 711 milyon ABD dolarlık RKY ile ABD, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve Japonya'nın ardından en fazla yardım sunan altıncı ülke olmuştur. Türkiye 2021 yılında ulaştığı yüzde 0,96 RKY/GSMH oranı ile OECD-DAC'ın ortalama yüzde 0,33 RKY/GSMH oranının oldukça üzerinde yer alarak dünyanın en cömert ülkelerinden biri olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin kalkınma yardımları Orta Asya, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika gibi tarihi ve kültürel bağlarının güçlü olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Yardımlar ağırlıklı olarak insani yardım, sağlık hizmetleri, eğitim, altyapı projeleri, tarım ve kırsal kalkınma gibi alanlarda uygulanan projelerle hayata geçirilmektedir. Ayrıca, Suriye ve diğer ülkelere gelen sığınmacılara yönelik yapılan harcamalar da önemli tutarlara ulaşmıştır. Türkiye'nin yardım faaliyetleri çeşitli kanallar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türk Kızılay, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) gibi kurumlar, Türkiye'nin yardım faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, STK'lar da yardım projelerini desteklemekte ve uygulamaktadır.

Türkiye'nin yardım politikası, ihtiyaç sahibi ülkelere karşılıklı işbirliği ve dayanışma ilkesine dayanmaktadır. Yardım alan ülkelere uzun vadeli ortaklıklar kurarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlama ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki rolünü güçlendirme hedeflenmektedir. Sunulan yardımlar üç temel faktör etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlar; insani yardımlar, tarihi, siyasi ve kültürel ilişkilerin güçlü olduğu ülkelere sunulan yardımlar ve

kayda değer manada ihtiyaç sahibi olan ülkelere uluslararası örgütler aracılığıyla sunulan yardımlar şeklindedir.

Türkiye'nin insani yardım anlayışı, insani kalkınma yaklaşımını temel almakta ve dünyanın her bölgesindeki insani krizlere ve doğal afetlere aynı şekilde tepki göstermeyi ve mümkün olan en hızlı şekilde müdahaleyi içermektedir. Genellikle büyük ölçekli afetlerin yaşandığı bölgelere sunulan uluslararası kalkınma yardımlarını ifade eden insani yardımlar felaket sırasında ve sonrasında hayat kurtarmayı, acıları azaltmayı ve insanları korumayı amaçlamaktadır. Diğer yardım türleriyle karşılaştırıldığında insani yardımlar bağlamında, donörler arasında daha az rekabet yaşanmaktadır. Bu nedenle, yardım miktarı ve sınırlı kapasiteleri nedeniyle hedeflenen coğrafyalarda geleneksel donörlerle rekabet etme imkânı olmayan Türkiye ve diğer yükselen donörler, doğal afet veya insani kriz dönemlerinde daha fazla performans göstererek görünürlüklerine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin kalkınma yardımlarını şekillendiren faktörler arasında tarihi, siyasi ve kültürel bağlar da yer almaktadır. Bu faktörler faydalanıcı ülkelerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Orta Asya ülkeleri ve Balkan coğrafyasındaki ülkeler, Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının güçlü olduğu ülkeler olup yardımların yoğunlaştığı bölgeler arasında yer almaktadır. Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yönelik yardımlar ise daha ziyade insani ihtiyaçlar üzerine inşa edilmiştir. Türkiye'nin, kayda değer manada ihtiyaç sahibi olan ülkelere ulaşmak üzere uluslararası kuruluşlar üzerinden yaptığı yardımlar aynı zamanda bu kuruluşlarda daha aktif bir ülke konumuna gelmesini de sağlamıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği gibi çeşitli kazanımlar da elde edilmiştir. Ayrıca, uluslararası kuruluşların bölgesel ofisleri için bir merkez olma hedefi de Türkiye'nin yardım politikasına yön vermektedir. Birçok Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşunun bölgesel ofisini Türkiye'ye taşıması bu hedefin bir sonucudur.

Türkiye, uluslararası kabul görmüş hedef ve normları gözetmekte ve geleneksel donörler gibi yardımlarını OECD-DAC ilkelerine uygun olarak raporlamaktadır. Kalkınma yardımı politikası, yakın coğrafyasında yer alan ülkelerle ve geliştirmekte olan diğer ülkelerle iyi ilişkiler kurma hedefi üzerine bina edilmiştir. Türkiye, merkezinde insan odaklı yaklaşımın yer aldığı yardım politikası ile faaliyetlerini yürütmekte ve geleneksel donörlerden farklı olarak doğrudan faydalanıcı ülke vatandaşlarına yönelik yardımlar sunmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde geliştirmekte olan ülkelerin tamamına, herhangi bir ayırım gözetmeksizin destek

olunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, kalkınma çalışmalarının artık hegemonik ilişkilere dayanmaması ve ortaklık/işbirliği anlayışıyla yürütülmesi gerektiği de Türkiye tarafından her fırsatta vurgulanmaktadır.

Türkiye, En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) ve Küçük Ada Devletlerini de faaliyet coğrafyasına dâhil etmiştir. 2011 yılında, EAGÜ'lere yönelik bir teknik işbirliği programı başlatılmış ve bu program kapsamında söz konusu ülkelere yılda 200 milyon ABD dolarlık kalkınma yardımı sunma taahhütü verilmiştir. Ticaret, teknoloji, eğitim, turizm, tarım, enerji, su yönetimi ve iklim değişikliği gibi alanlarda bilgi paylaşımını da içeren diğer taahhütler de bu programın bir parçasıdır.

Türkiye'nin kalkınma yardımları alanındaki politika çerçevesi Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planlarında belirtilmiştir. Bu planlarda ifade edilen amaçlar; uluslararası işbirliği kapasitesinin geliştirilmesi, bölgesel işbirliklerinin daha etkin hale getirilmesi ve yükselen ekonomilere ve EAGÜ'lere yönelik küresel kalkınma hedeflerine katkı sağlanması şeklindedir.

85 milyonluk nüfusuyla dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasında yer alan Türkiye, AB ile tam üyelik müzakereleri yürütmüş, Afrika Birliğinin stratejik ortağı, G-20, KEİ, İİT, D-8 ve ECO üyesi bir ülke olarak kalkınma yardımları alanında elde ettiği ivmeyle uluslararası ve bölgesel bir aktör olmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin kalkınma yardımları ekonomik ve siyasi baskı oluşturma amacı gütmeyen, yumuşak güç unsurlarını içeren bir anlayış kapsamında sunulmaktadır. Bu anlayış, yardım alan ülkeler tarafından da benimsenmektedir. Türkiye, yardımlarını ilan edilen programlar, stratejiler ve ilkelerle sınırlamak yerine, faydalanıcı ülkelerin de projeler üzerinde söz sahibi olmasına önem veren bir anlayış içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu yaklaşım, kalkınma yardımlarının daha samimi, tercih edilen, işbirliği odaklı ve insani değerlere uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Kalkınma yardımları alanında genel itibarıyla başarılı bir performans sergileyen Türkiye'nin bu alandaki verimliliğini ve sürdürülebilirliğini güçlendirmek için bazı hususlar üzerinde durması gerekmektedir. Bu alandaki aktörler/paydaşlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, ülkemiz potansiyelinin yüksek olduğu yeni sektörlerin kalkınma yardımları bağlamında daha fazla göz önünde bulundurulması, kullanılan araçların ve modellerin çeşitlendirilmesi, yardım kompozisyonunun yeniden ele alınması, stratejik önceliklerin açık bir şekilde tespit edilmesi ve bu alandaki nitelikli insan kaynağının güçlendirilmesi Türkiye açısından önem arz eden konu başlıklarıdır.

Paydaşlar arasındaki işbirliğini güçlendirecek platformlar oluşturarak bilgi paylaşımının artırılması, hayata geçirilen projelerin izlenmesine ve değerlendirilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Enerji, tarım, sanayi, inşaat, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerinde oluşturulan birikimin ve altyapının teknik işbirlikleri bağlamında daha fazla kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren özel sektör firmalarının sahip olduğu tecrübenin, tesis edilecek teknik işbirlikleri vasıtasıyla, yatırımlara dönüştürülmesi imkânı da göz önünde bulundurulmalıdır. Hâlihazırda sahip olunan yardım sunma şeklinin de benimsenen insan merkezli kalkınma anlayışına hâle getirmeyecek şekilde yeniden ele alınması önem arz etmektedir. Kalkınma yardımları bağlamında sürdürülebilirlik adına önemli olan bir diğer husus önceliklerin net bir şekilde belirlenmesidir. Bu sayede uzun vadeli programlara ve işbirliklerine daha fazla ağırlık verilebilmesi mümkün olacaktır. Sahip olunan beşerî sermaye kapasitesinin güçlendirilmesi meselesi yardımların verimliliği açısından hayati öneme haizdir. Türkiye'nin bu konu üzerinde ihtimamla durması, üniversiteler ve uluslararası kuruluşlar gibi aktörlerle işbirliğini güçlendirmesi, bu alandaki insan kapasitesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Bahse konu hususlar, Türkiye'nin kalkınma yardımları alanında sahip olduğu başarıyı ileriye taşımak için verimlilik ve sürdürülebilirlik bağlamında önem arz eden başlıklar olarak öne çıkmaktadır.

1. KALKINMA YARDIMLARINDA TEMEL YAKLAŞIMLAR, YARDIMLARIN SINIFLANDIRILMASI VE DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Temel Yaklaşımlar

Kalkınma yardımları geleneksel ve insani kalkınma olmak üzere iki temel yaklaşım doğrultusunda şekillenmektedir. Geleneksel ve insani kalkınma anlayışı hayata geçirilen yardım uygulamaları, yardımların ölçülmesi, izlenmesi ve raporlanması için geliştirilen kavramlar üzerinde doğrudan etkilidir. Ayrıca, donör ülkelerin bu alana dair strateji ve perspektifleri de benimsenen yaklaşıma göre şekillenmektedir.

Kalkınma yardımlarının resmi olarak ifade edilen amacı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına destek olmaktır³. Yardımlar, kalkınmayı hedefleyerek sunulsa da kalkınma kavramının ne olduğu konusunda fikir birliği olmadığı gibi bu konuya dair yaklaşımlar da farklılık arz etmektedir. Kalkınma kavramına dair genel kabul gören iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki ekonomi merkezli kalkınma, ikincisi ise insani kalkınmadır. Ekonomi merkezli kalkınma piyasacı bir anlayışı merkeze alırken insani kalkınma ise beşerî sermayeyi odağına almaktadır. Bahse konu iki farklı anlayış, kalkınma yardımları alanında öne çıkan geleneksel ve insani kalkınma yaklaşımlarının da arka planını oluşturmaktadır.

Geleneksel kalkınma yaklaşımı teorik açıdan Rostow'un, Beş Aşamalı Kalkınma Modeli'ne dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma düşüncesinde meydana gelen paradigma değişikliği, Rostow'un modelini, kalkınma yardımları alanında popüler hale getirmiştir. Rostow'a göre kalkınma, birbirini takip eden beş aşamalı bir süreçtir. Bu aşamalar sırasıyla; geleneksel toplum, kalkışa hazırlık, kalkış, olgunluk ve son olarak kitle tüketimi aşaması şeklindedir.⁴

Rostow'un modeline dayanan geleneksel kalkınma yaklaşımına göre Batılı, modern ya da sanayileşmiş olmayan ülkelerin tamamı, beş aşamalı kalkınma sürecinin ilk aşamasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, toplumların kendilerine has özelliklerini ve Batının tecrübe ettiği kalkınma süreçlerinin farklı yönlerini görmezden gelen toptancı bir yaklaşımdır.

---

³ OECD (2021a), <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/What-is-ODA.pdf>

⁴ Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge University Press.

Geleneksel kalkınma yaklaşımına yönelik en önemli eleştirisi, bu anlayışın kolonyal dönemdeki emperyalizmin bir yansıması olduğudur. Gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları doğal kaynakların sömürülmesi ve ekonomik yapılarının, gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak dönüştürülmesi, bahse konu ülkeleri kalkındırmaktan ziyade gelişmiş ülkelere bağımlı hale getirmektedir. Hâlihazırdaki kalkınma yardımı uygulamaları bağlamında, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için beş aşamalı kalkınma modelinin uygulanması, sadece bu ülkelerin bağımlılıklarını artırmaya hizmet edecektir.^{5,6}

Geleneksel kalkınma anlayışı, Washington Konsensüsüyle birlikte, 1980'lerden itibaren yeni bir boyut kazanmıştır. Gelişmiş ülkeler için yeni ve uygun pazarlar oluşturmayı hedefleyen Washington Konsensüsü, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri daha da kırılgan hale getirmiştir. Washington Konsensüsü 10 temel ilkeye dayanmaktadır.⁷ Bunlar; düşük kamu borçlanması, sağlık, eğitim ve altyapıya yapılan kamu harcamalarının azaltılması, vergi uygulamalarında tabanın genişletilmesi, faiz oranlarının piyasanın talep ettiği şekilde oluşması, rekabete açık döviz politikaları, ticarete serbestleşme, doğrudan yabancı yatırım için iç piyasaların serbestleştirilmesi, kamu varlıklarının özelleştirilmesi, piyasalara giriş ve çıkışın kolaylaştırılması ve özel mülkiyet hakkı için hukuki güvencenin sağlanması şeklindedir.

Ekonomik büyümenin faydalı olduğu varsayımına dayanan bu ilkeler, kurumsal kapasite eksikliği ve az gelişmişlik sorunları yaşayan gelişmekte olan ülkelere ekonomik şartların daha da zorlaşmasına neden olmuştur. Öte yandan, Çin'in Afrika ve Latin Amerika ülkelerine yönelik kalkınma yardımlarının büyük bir kısmının kamu harcamalarına yönlendirilmesi⁸, Washington Konsensüsünde benimsenen yaklaşımın sorgulanabilir olduğunu göstermektedir.

Geleneksel kalkınma anlayışı uzun süre boyunca kalkınma yardımlarının popüler bir temeli olmuştur. Geleneksel donörlerin bu yaklaşımı benimsemesindeki iki ana etken, genellikle yardım alıcısı olmamaları ve kendi kalkınma deneyimlerini yardım uygulamalarında temel almalarıdır. Bu yaklaşımın etkileri, geleneksel donörlerin uygulamalarında hala görülebilmektedir.

---

⁵ Frank, A. G. (1966). The Development of Underdevelopment, Monthly Review, 18: 17-31.

⁶ Cardoso, F. H. (2007). The Accidental President of Brazil: A Memoir, Ingram Publisher Services US, New York.

⁷ Pettinger, T. (2017). Pettinger, T. (2017). Washington Consensus - Definition and Criticism.

⁸ Bräutigam, D. (2011). Chinese development aid in Africa: What, where, why, and how much?. Where, Why, and How Much.

1990'ların başlarından itibaren, ekonomik büyümeyi odağına alan ve serbest piyasa ekonomisini benimseyen kalkınma yaklaşımı yerini sosyal kalkınmayı ön plana çıkaran, insani kalkınma yaklaşımına bırakmıştır. İnsani kalkınma yaklaşımı, kalkınmayı genişleyen özgürlükler olarak tanımlamaktadır.⁹ Bu bağlamda kalkınma; GSYH büyümesi, kişi başına düşen gelirin artışı, sanayileşme, teknolojik ilerleme ve sosyal modernleşme gibi unsurların yanı sıra eğitim ve sağlıkta kaydedilen ilerlemeyi, kamusal alandaki tartışmalara katılımı ve hükümetlerin vatandaşlar tarafından denetimi gibi siyasi ve sivil hakları da içermektedir.

Bu doğrultuda kalkınma kavramı; insanların politik, ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerini geliştirebildikleri bir bütündür. İnsani kalkınma yaklaşımı, sosyal boyutu dışlayan neo-liberal yaklaşımı ve ekonomik boyutu dışlayan sosyal adalet yaklaşımını birleştirerek kalkınmayı daha geniş bir perspektifle ele almaktadır. 1990'ların ortalarına gelindiğinde, ekonomik kalkınmanın yaşam kalitesindeki iyileşmeyi karşılamadığı anlaşılmış¹⁰ ve BM öncülüğünde, kalkınmayı daha kapsamlı bir şekilde tanımlamak amacıyla İnsani Gelişme Endeksi (İGE) geliştirilmiştir.

1.2. Kalkınma Yardımlarının Sınıflandırılması

Kalkınma yardımı uygulamaları, ülkelerin benimsediği kalkınma yaklaşımlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Donör ülkelerin proje ve programları, kendi kalkınma anlayışları çerçevesinde geliştirilmektedir. Bu bağlamda, kalkınma yardımları ülkeden ülkeye farklılık göstermekte olup sunulan yardımların kaynağı, dağıtım yöntemi ve kalkınma temel hedefiyle sunulup sunulmadıklarına göre farklı isimlendirmelere tabi tutulmaktadır. Aşağıda, bu farklı isimlendirmelere sahip yardım türleri açıklanmaktadır.¹¹

Resmi Kalkınma Yardımları (RKY): RKY kavramı, OECD-DAC tarafından geliştirilmiş bir tanımlamadır ve gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin bir bölümünün gelişmekte olan ülkelere belirli ilkeler çerçevesinde aktarılması anlamına gelmektedir. Söz konusu ilkelerin temel hedefi sunulan yardımların kalkınmayı desteklemesi ve belirli ayrıcalıklar içermesidir. Bu doğrultuda belirlenmiş olan aşağıdaki ilkeler, 1972 yılında oluşturulmuş olup günümüzde hala geçerliliklerini sürdürmektedir.

---

⁹ Sen, A. (1999). Development as Freedom, Borzoi Book, New York, 3-10.

¹⁰ Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J. P. (2010). Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up, The New Press, New York.

¹¹ OECD (2015). Official Development Assistance - Definition and Coverage.

Yardımların, OECD-DAC faydalanıcı ülkeler listesinde yer alan ülke ve bölgelere yapılması; resmi kamu kurumları veya onlara bağlı uygulama kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmesi; az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını ve refahını hedeflemesi; kalkınma için sağlanan kredilerin imtiyazlı olması ve en az gelişmiş ülkelere yönelik kredilerde en az yüzde 45, düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelere yönelik kredilerde en az yüzde 15, üst-orta gelir düzeyindeki ülkelere yönelik kredilerde ise en az yüzde 10 hibe niteliği taşıması gerekmektedir.

Kalkınma yardımları alanındaki bütün kalemleri içeren “akış” kavramı kaynakların, donör ülkelerden yardım alıcısı ülkelere transferini ifade etmektedir. Bu transferin para, mal veya hizmet olarak gerçekleşmesi, kamu, özel veya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yapılması önemli değildir. Ancak bir yıl veya daha az bir süre için verilen krediler kalkınma etkisi yaratmayacakları için akış olarak kabul edilmemektedir. RKY kapsamında olan imtiyazlı kredilerin geri ödemeleri ise negatif akış olarak adlandırılmaktadır.

Diğer taraftan; BM bünyesinde veya diğer uluslararası anlaşmalar çerçevesinde hayata geçirilen barışı koruma çalışmaları dışında yapılan askeri harcamalar, sivil amaç dışında bir amaçla yapılan nükleer enerji yatırımları ve donör ülkenin tanıtımı için sunulan kültürel yardımlar RKY olarak değerlendirilmemektedir. Ayrıca askeri teçhizat ve hizmetlerin verilmesi dolayısıyla ortaya çıkan borçların silinmesi de RKY olarak kabul edilmemektedir. Ancak donör ülkelerin askeri güçleri tarafından insani yardım dağıtılması ve askeri güçlerin kalkınma amaçlı çalışmalarda kullanılması dolayısıyla yapılan askeri harcamalar RKY olarak hesaplanmaktadır.

Terörizmle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler RKY olarak değerlendirilmezken donör ülkelerin BM tarafından yönetilen veya BM'nin onayladığı; insan hakları, seçim gözlemi, askeri güçlerin rehabilitasyonu, ulusal altyapı, gümrük ve polis teşkilatını içeren yönetim kademelerinin izlenmesi ve eğitimi, ekonomik istikrara yönelik tavsiye ve danışmanlık giderleri ve silahsızlanma ve mayın temizleme gibi faaliyetleri gerçekleştirmek için yapılan harcamalar “barışı yapılandırma çalışmaları” kapsamında RKY olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, askeri harcamaların tamamen RKY dışında bırakıldığını söylemek doğru olmayacaktır.

Yardım faydalanıcısı ülkelerde; müze, kütüphane, sanat ve müzik okulları, spor eğitimi alanları açılması ve var olanların geliştirilmesi için yapılan kültürel harcamalar, RKY olarak

hesaplanırken konser ve gezi gibi kültürel alışveriş niteliği taşıyan faaliyetler için yapılan harcamalar RKY kapsamı dışında tutulmaktadır.

RKY hesaplamalarında mülteci ve sığınmacılara yönelik sunulan yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. Faydalanıcı ülke sınırları içindeki mültecilere sunulan yardımlar RKY olarak hesaplanabilirken donör ülke sınırları içinde bulunan mültecilere yapılan yardımlar sadece 12 ay süresince RKY olarak kabul edilmektedir.¹² Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların geçici koruma statüsünde ağırlanmaları gibi sığınmacılara tanınan uluslararası hukuki statüler, donör ülkenin bu kapsamda yaptığı harcamaları RKY olarak raporlamasını etkilemektedir.

Kalkınma yardımları bağlamında sunulan resmi kalkınma yardımları, net ve brüt olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Donör ülkeler tarafından gerçekleştirilen RKY, brüt RKY rakamını göstermektedir. Kredi geri ödemelerinin brüt RKY tutarından düşülmesiyle elde edilen rakama ise net RKY denilmektedir¹³. RKY haricinde sunulan yardımlar aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

Diğer Resmi Akışlar: Kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan, ancak doğrudan kalkınma ve refah artışı amacı taşımayan hibe veya kredilerdir. Örneğin ticari amaçlı ihracat kredileri. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan, kalkınma ve refah artışı amacı taşıyan, ancak RKY kriterlerine uygun olmayan krediler de bu başlık altında sınıflandırılmaktadır.

Özel Akışlar: Özel sektör tarafından sunulan ticari amaçlı akışlardır. Doğrudan yabancı yatırımlar, banka kredileri ve portföy yatırımları (ülke tahvillerinin satın alınması) bu kapsamdadır. Özel akışların, doğası gereği, doğrudan kalkınma amacı taşıması gerekmemektedir.

Özel Hibeler: STK’lar tarafından, kalkınma ve refah artışı amacıyla sunulan fonlardır.

RKY verileri OECD-DAC üyesi ülkeler tarafından “Donör Raporlama Sistemi (CRS)” aracılığıyla, beyan esasına göre raporlanmaktadır. Bu sistem kapsamındaki yardım başlıkları ise aşağıdaki gibidir.¹⁴

---

¹² OECD (2009). Managing Aid: Practices of DAC Member Countries, OECD Publishing, Paris.

¹³ OECD (2018). DAC Working Party on Development Finance Statistics, 41.

¹⁴ OECD (2009). Managing Aid: Practices of DAC Member Countries, OECD Publishing, Paris.

Bütçe Desteği: Donör ülke tarafından, faydalanıcı ülkenin bütçesine genel manada ya da belirli bir sektöre yönelik doğrudan mali katkı sağlanmasını ifade etmektedir. Bu katkının nasıl kullanılacağı, faydalanıcı ülke ile donör ülke arasında kararlaştırılmaktadır.

Havuz Program ve Fonlara Yapılan Katkılar: Faydalanıcı ülkeye sunulan mali katkının nasıl kullanılacağı hususunun; farklı paydaşlar (diğer donörler, çok taraflı kuruluşlar, STK'lar, özel sektör kuruluşları) ile paylaşılarak kararlaştırılması ve çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla sunulan yardımlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Proje Bazlı Müdahaleler: Herhangi bir proje ya da program kapsamında, faydalanıcı ülkelerde yürütülen faaliyetlerin tamamını kapsamaktadır. İnsani yardımlar da bu kapsamdadır.

Uzman Desteği ve Diğer Teknik Destek: Eğitim, araştırma ve kapasite geliştirme amacıyla, faydalanıcı ülke için donör ülke tarafından uzman görevlendirilmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Konferans ve/veya yayın gibi faaliyetler de bu kategori altında raporlanmaktadır.

Burslar: Donör ülke tarafından, gelişmekte olan ülke vatandaşlarına verilen bursları kapsamaktadır.

Borç Hafifletilmesi: Borç affı, borcun yeniden yapılandırılması veya borç para birimi dönüşümü gibi uygulamaları kapsamaktadır.

Diğer Harcamalar: Doğrudan bir proje ile bağlantılı olmadığı için yukarıdaki kalemler altında gösterilemeyen, ilgili donör ülke kuruluşunda çalışan personel maaşı, durum analizi çalışmaları için yapılan harcamalar ve denetim gibi idari giderler bu başlık altında gösterilmektedir. Ayrıca, kalkınma yardımları alanındaki farkındalığın artırılmasına yönelik faaliyetler ve donör ülkede bulunan mültecilere yönelik harcamaların ilk 12 aylık tutarı da diğer harcamalar başlığı altında raporlanmaktadır.

1.3. Kalkınma Yardımlarının Dönüşümü

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin sahip oldukları kaynak, tecrübe ve teknik kapasiteyi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere aktarmaları olarak tanımlanabilecek kalkınma yardımlarının tarihsel kökeni 19'uncu yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1800'lü yıllarda Birleşik Krallık'ın kontrol ettiği sömürelere kendi çıkarları doğrultusunda aktardığı kaynaklar kalkınma yardımlarının tarihsel olarak ilk uygulamalarıdır. Modern anlamdaki kalkınma yardımlarının ilk uygulama örneği ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Batı

Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için zamanının en büyük bütçeli ve en uzun vadeli dış yardım programı olarak hayata geçirilmiş olan Marshall Yardımlarıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1950'lerden 1980'lerin sonuna kadar, Batı Bloku ile Doğu Bloku arasındaki rekabetin şekillendirdiği kalkınma yardımları alanı, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber bütün dünyada liberal politikaların uygulanma aracı haline gelmiştir. Küresel ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla çeşitli reformların yapılmasını öngören ve Washington Konsensüsü çerçevesinde ortaya çıkan politikalar, DB ve IMF'in geliştirmekte olan ülkelere yönelik uygulamalarının mesnedini oluşturmuştur.¹⁵

1990'larda "demokrasi" kavramı kalkınma yardımları alanında yeni bir paradigmanın gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bazı Afrika ülkelerinde yardımların maksadına uygun olmayan şekilde kullanılması, "demokrasi" kavramını bu alanda ön plana çıkarmış ve özellikle Batılı ülkeler tarafından sunulan yardımları alabilmenin ön şartlarından birisi olarak "demokratikleşme"ye dair sosyal ve siyasal adımlar atılmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Batılı ülkeler tarafından yapılan 50 milyar ABD doları tutarındaki kalkınma yardımının, yüzde 15 ila 25'i; eski sosyalist ülkelerin serbest piyasa ekonomisine entegrasyonuna, Afrika ülkelerinin demokratikleşmesine ve eğitim, sağlık ve çevre gibi yeni yardım alanlarına aktarılmıştır.¹⁶

2000'li yılların başından itibaren dünyanın en önemli gelişmelerinden birisi haline gelen küreselleşme, sanayileşmiş ülkelerdeki üretim altyapısının iş gücü maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelere taşınmasına ve üretim merkezlerinin değişmesine yol açmıştır. İletişim ve ulaştırma alanındaki gelişmeler ekonomik faaliyetleri kolaylaştırarak geliştirmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin artmasına ve bu ülkelerin, kalkınma yardımları alanında donör olarak yer almalarına imkân sağlamıştır. Çin, Brezilya, Hindistan, Meksika ve Türkiye gibi ülkeler bu kapsamda donör sıfatı kazanmışlardır. Kalkınma yardımları alanına yeni aktörlerin girmesinde etkili olan faktörlerden birisi de AB'nin genişleme politikalarıdır. Zira AB'ye üye devletler, AB'nin kalkınma ve insani yardım politikalarına katılımları için gerekli kapasiteyi oluşturma ve bu alandaki AB mevzuatı ile uluslararası taahhütlere¹⁷ uyum sağlamakla yükümlüdür. Çekya ve Polonya da bu doğrultuda donör sıfatı kazanan ülkelerdir.

---

¹⁵ Williamson, J. (2004). A Short History of Washington Consensus, Fundacion CIDOB, Barcelona.

¹⁶ Lancaster, C. (2006). Foreign Aid: Diplomacy, Development Domestic Politics, University of Chicago Press, Chicago, 49.

¹⁷ 2005 yılında AB üyesi ülkelerin 2015 yılına kadar toplam GSMH'lerinin, sundukları toplam RKY'ye oranının yüzde 0,7'ye ulaşacağı taahhüdünde bulunulmuştur. Daha fazla bilgi için: https://www.eeas.europa.eu/node/2982_en

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin New York eyaletinde yer alan Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarından sonra, ABD'nin en öncelikli politika başlığı haline gelen “teröre karşı savaş” politikasının da kalkınma yardımları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Başta Orta Doğu olmak üzere, Afrika ve diğer bölgelerdeki yardım politikalarını, teröre karşı savaş politikalarına destek veren ve karşı duran ülkelere göre yeniden tasarlayan ABD, uluslararası alanda kabul görmüş yardım ilkelerini kendi çıkar ve stratejileri doğrultusunda değerlendirmiştir. Afganistan, Irak, İsrail ve Afrika'daki yardımların büyük bir kısmı, bu politikaya verdikleri destek doğrultusunda kullanılmıştır.¹⁸ Kalkınma yardımları alanını şekillendiren son dönemdeki en önemli iki gelişme ise 2019 sonunda başlayan ve yaklaşık üç yıl boyunca küresel çapta etkili olan Covid-19 pandemisi ve 2022'nin başında başlayan Rusya-Ukrayna savaşlarıdır.

Kalkınma yardımları alanında yaşanan gelişmeler ve gündeme gelen yeni yaklaşımların küresel konjonktürden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki savaş, açlık, yoksulluk, siyasi istikrarsızlık ve salgın hastalıklarla ilgili sorunlara çözüm bulunmadığı sürece kalkınma yardımları dünya gündemindeki yerini koruyacaktır. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri arasındaki fark açıldıkça da yüksek gelirli ülkelere düşük gelirli ülkelere kalkınma yardımı amaçlı kaynak transferine devam edilecektir.

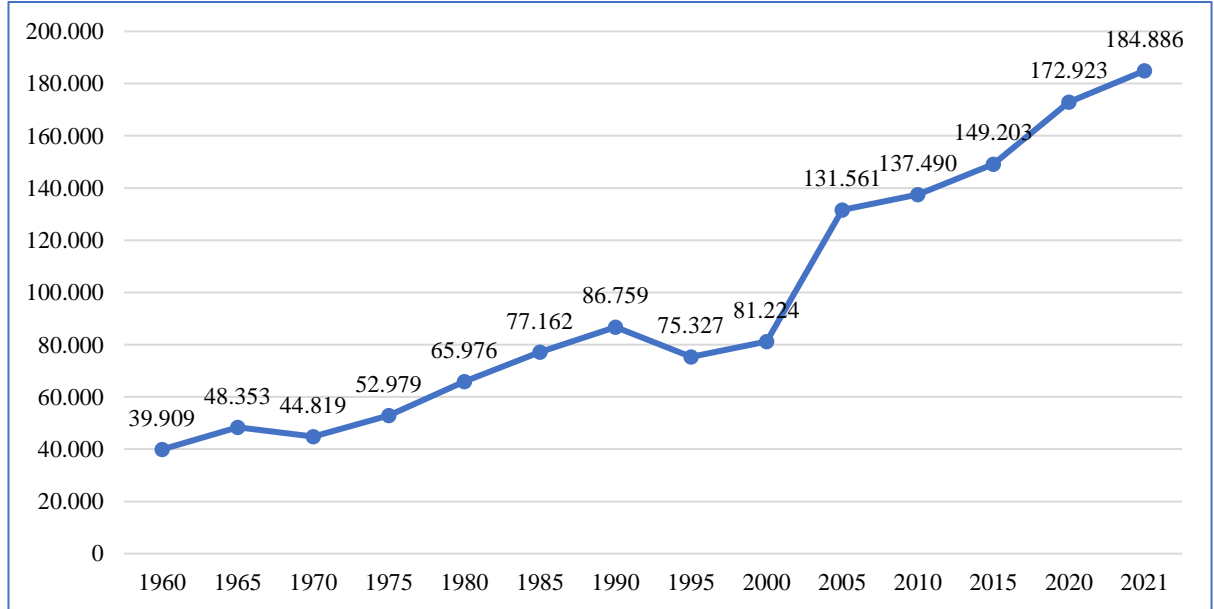
---

¹⁸ Mawdsley, E. (2014). From Recipients to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape, Zed Books, London, 48-68.

2. KALKINMA YARDIMLARI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN AKIŞLAR

Kalkınma yardımları kapsamında donör ülkeler tarafından faydalancı ülkelere gerçekleştirilen akış miktarı yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlese de genel eğilim artış yönündedir. OECD-DAC üyesi olan ülkeler tarafından sunulan küresel RKY miktarı 1960 yılında 39 milyar 909 milyon ABD doları iken 2021 yılında 184 milyar 886 milyon ABD dolarına yükselmiştir. RKY akımlarındaki ilk ciddi kırılma 1990'lı yıllarda yaşanan küresel ekonomik durgunluk neticesinde yaşanmıştır. 1995 yılında 75 milyar 327 milyon ABD dolarına gerileyen RKY, 2000 yılında 81 milyar 224 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesiyle birlikte ABD ve müttefiki olan ülkelerin Irak ve Afganistan'a yaptıkları yardımların miktarındaki artış, küresel RKY akımlarının yeniden hızlı bir yükseliş eğilimine girmesini beraberinde getirmiştir. 2007 yılında başlayan ekonomik krizle birlikte, küresel RKY akımlarında yeniden bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 2009 yılında RKY akımlarının kriz öncesi düzeye ulaştığı ve bugüne kadar miktar açısından artarak devam ettiği görülmektedir. 2019 yılının sonunda başlayan ve iki yıl boyunca devam eden Covid-19 pandemisi dolayısıyla küresel kalkınma yardımı talebinin artması da son dönemdeki artış yönlü trendin ortaya çıkmasında doğrudan etkili olmuştur.

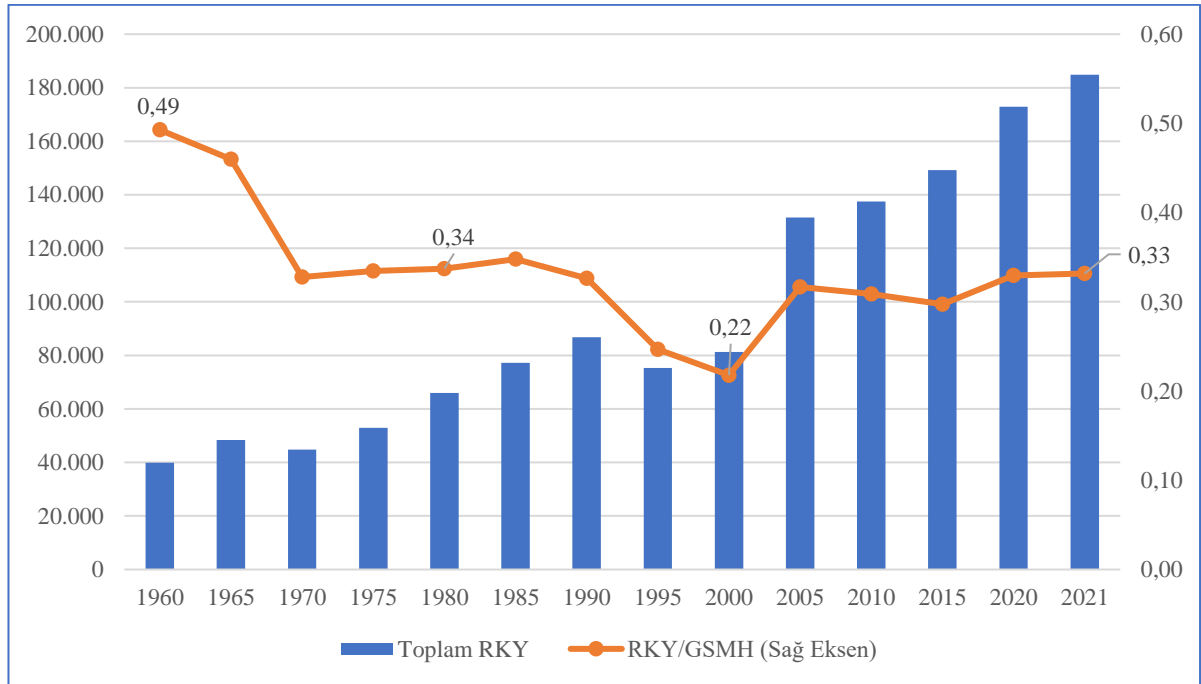
Grafik 1: OECD-DAC Üyelerinin Sunduğu Toplam RKY Miktarı (2021 Sabit Fiyatlarıyla, Milyon ABD Doları)

Kaynak: OECD-Stat, 2023.

Küresel RKY miktarı artış eğiliminde olsa da donör ülkelerin milli gelirlerinden kalkınma yardımlarına ayırdıkları pay için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. OECD-DAC üyesi ülkelerinin RKY/GSMH oranı ortalaması 1960 yılında yüzde 0,49'dan, 1980 yılında yüzde 0,34'e, 2000 yılında ise yüzde 0,22'ye gerilemiştir. 2005 yılından itibaren ise yüzde 0,30 civarında seyretmeye devam etmektedir. OECD-DAC üyelerinin toplam GSMH'lerinin, sundukları toplam RKY'ye oranı 2021 yılında yüzde 0,33 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 2: OECD-DAC Üyelerinin Toplam RKY Miktarı ve RKY/GSMH Oranı (2021 Sabit Fiyatlarıyla, Milyon ABD Doları / Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

OECD-DAC ülkeleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 1970 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda belirlenen milli gelirin yüzde 0,7'si tutarında RKY yapılması hedefinden oldukça uzak oldukları görülmektedir.

3. DONÖR ÇEŞİTLİLİĞİ VE DAVRANIŞLARI

Donör çeşitliliği ve davranışları başlığı altında geleneksel ve yükselen donörlerin sınıflandırılma biçimi ve söz konusu donörlerin yardım sunma motivasyonları ele alınacaktır. Ayrıca, öne çıkan ülkelerin iyi uygulama örneklerine, kurumsal yapılanmalarına ve karar alma süreçlerine de burada değinilecektir.

3.1. Geleneksel Donörler

Modern anlamdaki kalkınma yardımlarını başlatan ve bu konuda ilk adımları atan geleneksel donörler, Doğu Bloku Ülkeleri ve petrol üreten Körfez Ülkeleri gibi yeni donörlerin kalkınma yardımında etkin olmaya başlamalarına rağmen bu alandaki baskın pozisyonlarını korumuşlar ve alanı şekillendirmişlerdir. Geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren, kurumsallaşmış yapıları olan ve yüksek miktarda yardım sunan ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Japonya gibi ülkeler geleneksel donör olarak adlandırılmaktadır.

Bu ülkelerin ortak özellikleri; sanayileşmiş, kalkınmış ve modernleşmiş olmaları, İkinci Dünya Savaşı'nın galip güçleri arasında yer almaları, kolonyal bir geçmişe sahip olmaları ve Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku içinde bulunmalarındır. Bu özellikler, geleneksel donörlerin kalkınma yardımlarına yönelik yaklaşımlarını şekillendiren temel etkenlerdir. Japonya ve Almanya İkinci Dünya Savaşı'nın galip güçleri arasında olmamalarına rağmen, savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde başarılı kalkınma politikaları uygulayarak geleneksel donörler arasına katılmışlardır. Ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve sanayileşme seviyeleri, bu gruba dâhil olmalarını sağlayan faktörler arasındadır.

Geleneksel donör sınıflandırması, 1950'ler ve 1960'lar boyunca Doğu Blokunda yer alan ve kalkınma yardımı sunan ülkeleri dışlayan bir sınıflandırmadır. Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya ve Çin gibi ülkeler Soğuk Savaş döneminde kalkınma yardımı sağlamış olmalarına rağmen Batı Bloku içinde yer almadıkları için geleneksel donör sınıflandırmasının dışında kalmışlardır. Kalkınma yardımlarına ilişkin tanımlar, ilke ve hesaplamalar genellikle Batı Bloku ülkelerinin etkili olduğu OECD gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yapıldığı için Doğu Bloku ülkelerinin bu sınıflandırma dışında bırakılması, iki blok arasındaki rekabetin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Modern anlamdaki kalkınma yardımlarının başlangıcından bu yana geleneksel donörler, sundukları yardım miktarı ve faaliyet alanı açısından bu alanda etkili bir konumda olmuşlardır.

Bu ülkelerin gelişmiş sanayileri, güçlü ekonomik ve askeri yapıları kalkınma yardımları alanında bu denli etkili bir konuma gelmelerini sağlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne, kalkınma yardımları alanını yönlendiren ve şekillendiren geleneksel donörlerin uygulamalarını hangi amaçlarla hayata geçirdiklerini anlamak, kalkınma yardımlarının işleyişini anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Kolonyal geçmiş, ulusal çıkarlar doğrultusunda dönemselsel olarak yeniden yapılandırılan yardım stratejileri ve faydalanıcı ülkelerle kurulan bağımlılık ilişkisi, geleneksel donörlerin kalkınma yardımı anlayışlarında ön plana çıkan unsurlardır.

Donör ülkelerin kalkınma yardımı sunma motivasyonları incelendiğinde; müttefik kazanmak, eski kolonilerle kalıcı bağlar kurmak, ticari ilişkileri güçlendirmek, barış ve güvenliği sağlamak, serbest piyasa ekonomisine geçişi teşvik etmek ve faydalanıcı ülkelerde ve uluslararası kamuoyunda destek kazanmak gibi faktörlerin öne çıktığı görülmektedir.

3.1.1. Geleneksel Donörlerin Yardım Sunma Motivasyonları

Geleneksel donörlerin yardım sunma motivasyonu “gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını desteklemek” olarak kaydedilirken çok taraflı uluslararası kuruluşlarca da harmonize söylemleri doğrultusunda bu ilke ve politikalarla faaliyet gösterdikleri vurgulanmaktadır. Ancak, bunun aksini iddia eden bazı çalışmalar^{19,20} donör öncelikleri doğrultusunda hareket edildiği tespitini yapmaktadır. Yukarıda ifade edilen tespitler de göz önünde bulundurularak geleneksel donörlerin kalkınma yardımı faaliyetlerinde bulunma motivasyonları aşağıda incelenmektedir.

Kolonyal Geçmiş

Geleneksel donörlerin ortak özellikleri sadece gelişmiş olmaları, OECD-DAC üyeliği veya uzun bir süredir kalkınma yardımı yapmış olmalarıyla sınırlı değildir. Bu donörler arasında özellikle Avrupalı ülkelerden olan Portekiz, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerin ortak bir özelliği, geçmişte birer sömürge imparatorluğu olmalarıdır. Avrupalı geleneksel donörler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında eski sömürgeleri ile kurdukları ilişkilerine tarihi miraslarını yansıtmışlardır. Bu ülkeler, sömürgecilik döneminde var olan

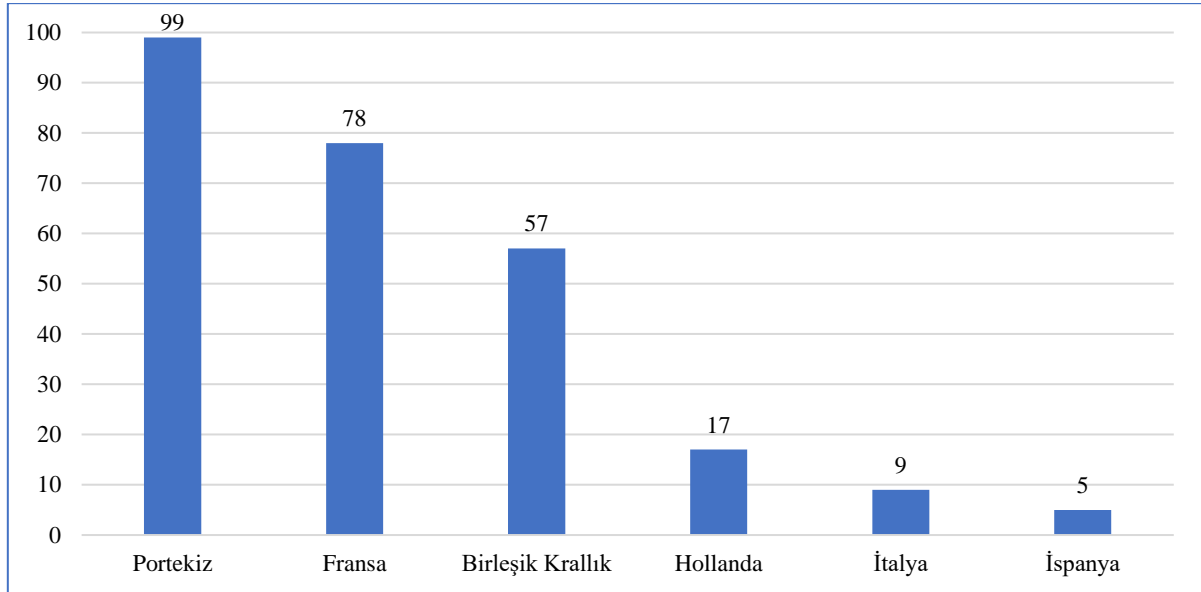
---

¹⁹ Dunning, T. (2004). Conditioning the Effects of Aid, Cold War Politics, Donor Credibility and Democracy in Africa, International Organization by The IO Foundation, 409-423.

²⁰ Fuller, S. (2002). A Question of Motivations: Determining Why Donor Countries Give Aid, Res Publica - Journal of Undergraduate Research, 7:95.

siyasi, sosyal, ekonomik ve ticari ilişkilerini farklı yöntemlerle, benzer şekilde devam ettirmişlerdir.

Grafik 3: Eski Sömürgelere Sunulan RKY/Toplam RKY Oranı 1970-1994 (Yüzde)

Kaynak: Alesina, A. ve Dollar, D. (2000), Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? Journal of Economic Growth, 5(1), 35.

1970-1994 yılları arasında geleneksel donörler tarafından eski sömürgelerine yönelik sağlanan yardımlar, bu ülkelerin toplam yardım hacminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu veri, geleneksel donörler ile yardım alan ülkeler arasındaki ilişkinin tarihi kökenlerini anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Bahsi geçen dönemde, söz konusu ülkelerin yardım kompozisyonları zaman içinde dünya siyasi ve ekonomik dinamiklerine bağlı olarak kısmen değişmiş olabilir; ancak eski sömürge konumundaki ülkelere yönelik yapılan yardımlar, hala toplam yardım miktarı içinde önemli bir paya sahiptir. Günümüzde bile Portekiz'in en çok yardım yaptığı ülke Mozambik; Fransa'nın en çok yardım yaptığı ülke Fildişi; Birleşik Krallık'ın Uganda; Hollanda'nın Afganistan ve Etiyopya; İtalya'nın Etiyopya; İspanya'nın ise Venezuela olduğunu belirtmek mümkündür. Bu durum, geleneksel donörlerin tarih boyunca kurduğu sömürgeci ilişkilerin etkilerini ve bu ülkelerle sürdürdükleri yardım bağlarının devam ettiğini göstermektedir.²¹

Grafik 3'te görüldüğü üzere; 1970-1994 döneminde Portekiz'in sunduğu toplam yardımların neredeyse tamamı, Fransa'nın sunduğu toplam yardımların yüzde 78'i, Birleşik

²¹ OECD (2021). Total official flows by country and region.

Krallık'ın sunduğu toplam yardımların ise yüzde 57'si eski sömürgelerine gitmiştir. Yasal düzenlemelerde de benzer yaklaşımlar görülmektedir. Örneğin Fransa'da Kalkınma ve Uluslararası Dayanışma Yasasında kalkınma işbirliklerinin kurulmasının dört temel amacından biri Frankofon ülkeler ile işbirliğini öncelemek olarak belirlenmiştir.²² Bu doğrultuda, Batı merkezli kalkınma anlayışının ve geleneksel kalkınma yardımı yapısının, donör ülkelerin eski sömürgeleriyle olan ilişkilerini sürdürmelerine yardım ettiği değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Ulusal Stratejik Çıkarlar

Geleneksel donörlerin öne çıkan ortak özelliklerinden birisi de kalkınma yardımı politikalarını belirlerken kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutmalarıdır. Kalkınma yardımı yapan ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurmaları işin doğası gereğidir. Kalkınma yardımları alanındaki genel politikaları, yöntemleri ve ilkeleri belirleyen geleneksel donörler, kendi çıkarlarıyla çeliştiğinde, bu ilkeleri görmezden gelerek stratejik çıkarlarını ön planda tutmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yeniden yapılanma süreci, uluslararası kuruluşların kurulması, Soğuk Savaş dönemindeki Doğu-Batı rekabeti ve “teröre karşı savaş” gibi gelişmeler, geleneksel donörlerin kalkınma yardımlarının arkasındaki dinamiklerin anlaşılması açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Kalkınma yardımlarının bir kısmı insani amaçlarla yapılsa da genellikle ulusal çıkarlar bu yardımların temel belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır.²³ Kalkınma yardımları genel olarak, donör ülkelerin yumuşak bir dış politika aracı olarak ve yardım alıcısı ülkelerde nüfuz oluşturmak amacıyla kullanıldığı bir perspektifle ele alınmaktadır. Örneğin, donör ülkeler yardımlarını müttefik hükümetleri desteklemek, siyasi ve ekonomik hassasiyetlerini korumak amacıyla kullanabilmekte ve bu şekilde etkilerini artırabilmektedir.

Modern kalkınma yardımlarının başlangıcı olarak kabul edilen Marshall Planı, bu ilişkinin somut bir örneğini oluşturmaktadır. ABD, Marshall Planı kapsamında büyük miktarda mali kaynağı, Avrupa ülkelerinin yeniden imarı için transfer etmiş ve bu şekilde müttefik

---

²² Fransa tarafından terörle mücadele amacıyla 2014 yılında başlatılan Barkhane Operasyonunun ardından Sahel ülkelerinde çeşitli eleştirilerle karşılaştığı görülmektedir. Hâlihazırda bölgede Fransa'ya karşı görülen tepki ve protestolar dikkat çekmektedir.

²³ Fuller, S. (2002). A Question of Motivations: Determining Why Donor Countries Give Aid, Res Publica - Journal of Undergraduate Research, 7:95.

hükümetlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda ticari ilişkilerini güvence altına almış ve komünizm tehdidine karşı ittifaklar oluşturmuştur.

Marshall Planı, küresel yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi insani gerekçelerle duyurulmuş olsa da ekonomik ve siyasi gerekçeler bilinçli bir şekilde öne çıkarılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Marshall Planı'nın temel hedeflerini deniz aşırı ülkelerdeki yoksulluğu azaltmak, ABD malları için yeni pazarlar oluşturmak ve gelişmekte olan ülkelerdeki üretimi artırarak bir yandan komünizm tehlikesini hafifletmek, diğer yandan da söz konusu ülkelerin kapitalist sistem içerisinde yer almalarını sağlamak olarak ifade etmektedir.²⁴

Tablo 1: ABD'nin En Fazla Yardım Sunduğu Ülkeler (Milyon ABD Doları)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afganistan	1.862,0	1.558,7	1.344,7	993,5	1.527,7	1.061,3	1.490,8
Etiyopya	849,1	985,8	1.137,4	887,2	921,2	831,9	1.331,7
Ürdün	928,2	990,5	996,0	1.229,8	1.176,4	1.272,0	1.275,2
Nijerya	559,7	596,2	804,7	911,4	693,1	974,8	919,8
Kongo	874,1	383,0	491,8	513,0	685,8	819,0	903,5
Yemen	224,9	339,7	486,0	645,8	675,6	736,4	901,8
Suriye	808,7	717,1	696,8	750,9	611,8	722,1	805,0
Güney Sudan	679,2	612,6	978,8	736,6	592,3	758,5	802,5
Sudan	311,3	257,1	130,5	247,3	292,2	240,3	734,7
Kenya	810,9	911,4	950,5	899,4	728,8	714,6	721,5
Güney Afrika	382,5	552,4	659,5	623,6	415,0	753,2	711,3
Kolombiya	439,0	331,1	339,4	365,9	459,1	584,0	682,5
Uganda	470,3	607,5	707,7	664,8	550,8	675,4	658,9
Mozambik	343,7	438,7	560,1	560,7	375,5	507,7	591,1
Tanzanya	514,9	563,3	662,9	712,9	505,4	646,3	521,0
Somali	235,3	241,3	366,8	413,6	498,4	722,5	470,1
Irak	394,7	469,4	456,6	599,9	633,8	558,7	462,9
Bangladeş	261,2	287,0	308,4	352,9	433,0	326,8	445,5
Zambiya	304,3	414,3	548,4	520,2	343,8	412,0	417,7
Zimbabve	177,0	243,5	251,9	218,9	273,1	296,7	347,2
Ukrayna	279,4	197,3	257,6	208,1	211,7	249,1	310,3

Kaynak: OECD-Stat, (2023).

Not: Sıralama 2021 yılı rakamlarına göre yapılmıştır.

2015-2021 döneminde, ABD tarafından sağlanan yardımlardan en fazla faydalanan ülkeler, ABD'nin ulusal ve küresel politikaları açısından stratejik öneme sahip ülkelerdir. En

²⁴ Tarnoff, C. (2018). The Marshall plan: Design, accomplishments, and significance, (18), Congressional Research Service.

büyük donör olan ABD, “teröre karşı savaş” gibi küresel stratejik politikaları doğrultusunda kalkınma yardımı uygulamalarını konjonktürel olarak revize etmektedir. Bu durum ABD yardımlarından en fazla yararlanan Orta Doğu, Afrika ve Latin Amerika’daki birçok ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ürdün, Orta Doğu’daki önemli bir ABD müttefiki olarak öne çıkmaktadır. Afganistan ise “teröre karşı savaş” politikasının merkezinde yer alan bir ülkedir. Bu iki ülke, ABD tarafından sunulan kalkınma yardımlarından önemli paylar almaktadır. Bu durum, sadece bu ülkelerin acil ihtiyaç içinde olmalarından kaynaklanmamakta, aynı zamanda ABD’nin bu bölgelere yönelik çıkarları nedeniyle de ortaya çıkmaktadır. Bir diğer Orta Doğu ülkesi olan Filistin’in kalkınma yardımlarına olan ihtiyacı açıkça ortadadır. Diğer taraftan İsrail-Filistin sorununun çözüme kavuşmamış olması, bölgedeki istikrarsızlığın da önemli bir sebebidir. Bu bağlamda Filistin, kendi sorunları veya İsrail ile olan çatışma nedeniyle Ürdün veya Afganistan kadar ABD yardımlarından faydalanamamaktadır.

Geleneksel donörler tarafından ilan edilen kalkınma yardımlarına ilişkin koşullar ve ilkeler; yardıma ihtiyacı olan fakat donörlerin dış politikalarında öncelik atfetmediği ülkeler içindir. Diğer taraftan, donör konumunda olan ülkelerin gerekli görülen durumlarda yardım sunma noktasında hiçbir şarta ihtiyaç duymadığı örneklerle de rastlanmaktadır.

Barış ve Güvenlik

20’nci yüzyılda küresel sistem, bir dizi büyük çaplı savaş ve çatışmaların yaşandığı bir döneme şahitlik etmiştir. Dünya Savaşlarının beraberinde getirdiği büyük yıkım, barış ve güvenlik konusundaki düşüncelerin değişmesine sebep olmuş ve akabinde 1945 BM Antlaşmasından hareketle, uluslararası barış ve güvenliği koruma mekanizmaları geliştirilmiştir. Bu çerçevede; barış ve güvenliğin korunmasıyla aynı zamanda toplumun temel ihtiyaçlara erişiminin kolaylaştırılması, insan haklarının korunması ve adaletin güçlendirilmesine doğrudan katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Yani, ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınması aracılığıyla istikrarı inşa etmek, sürdürülebilir kalkınma hedefinin önemli bileşeni olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak, 20’nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Afrika ülkeleri başta olmak üzere, bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşanan çatışma ortamı, iktidar mücadeleleri dolayısıyla iç savaşa dönüşerek çok sayıda sivilin bundan doğrudan etkilenmesine sebep olmuştur. Kalkınma

yardımları alanında barışın tesis edilmesi hedefi söz konusu sebep dolayısıyla ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda; çatışma, barış ve güvenlik alanı, 2004 yılında OECD-DAC tarafından CRS'ye yeni bir başlık olarak eklenmiştir. OECD'nin ortaya koyduğu Güvenlik Sistemi Reformu (SSR) yaklaşımı; faydalanıcı ülkenin yardım programlarına yönelik sahiplenme, demokratikleşme odaklı sistem stratejileri, sivil toplumun desteklenmesi, güvenlik güçlerinin kapasitesinin geliştirilmesi ve bölgesel perspektif çerçevesinde hareket edilmesi gibi unsurlara dayanmaktadır.

Enerji Kaynaklarına Erişim

Enerji kaynaklarına erişim; bir devletin ekonomik ve stratejik çıkarları, sürdürülebilir kalkınması ve güvenliği için en önemli faktörlerden biridir. Devletler enerji kaynaklarına erişimlerini güvence altına almak ve enerji arzının sürekliliğini sağlamak için çaba göstermektedir. Bu çaba kaynakların paylaşımı noktasında adil olmayan sonuçların çıkmasına sebep olabilmektedir. Kalkınma yardımları bazen bu adaletsizliğe yol açarken bazen de çözüm aracı olarak kullanılabilir. Özellikle eski kolonyal ilişkileri devam ettirmek isteyen donör ülkeler, yaptıkları yardımlara karşılık faydalanıcı ülkenin enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmayı talep etmektedir. Diğer taraftan, özellikle altyapı eksikliği dolayısıyla kullanılmayan enerji kaynakları hayata geçirilen teknik işbirliği projeleri sayesinde kullanılabilir hale gelmekte ve hem faydalanıcı ülkenin enerji ihtiyacını karşılamak hem de ekonomik kazanç sağlamak için kullanılmaktadır.

Çeşitli enerji kaynaklarına sahip olan gelişmekte olan ülkeler, özellikle Avrupalı donörlerin ilgi odağında yer almaktadır. Zira Avrupa coğrafyası, enerji kaynakları bakımından dünyanın en fakir bölgelerinden biri olmasına karşın, enerji tüketimi açısından dünyada ön sıralarda yer almaktadır. Bu durum, geleneksel donörler arasında bulunan Avrupalı ülkeler için bahse konu gelişmekte olan ülkelere kalkınma yardımları bağlamında daha fazla destek sunmaları yönünde bir motivasyon oluşturmaktadır.

Enerji kaynakları yönünden zengin olan az gelişmiş ülkelere, diğer ülkelere nazaran daha fazla yardım yapılmaktadır. Bu ülkelerdeki petrol rezervleri gelişmiş ülkeler için kalkınma yardımı sunma noktasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık için de yardım yapılan ülkenin sahip olduğu petrol rezervi önemli bir yardım

yapma motivasyonu olarak ön plana çıkmaktadır.²⁵ Bu durum, kalkınma yardımları alanında enerji politikalarının bir motivasyon kaynağı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Petrol rezervleri yanında, az gelişmiş ülkelerdeki alternatif enerji kaynakları (rüzgâr, su, güneş vb.) ve stratejik minerallere ait rezervler de (kobalt, lityum vb.) bu motivasyonu desteklemektedir.

Demokratikleştirme

Donör ülkeler tarafından kalkınma yardımlarının sunulacağı ülkelerin seçiminde göz önünde bulundurulmuş önemli kriterlerden biri de ülkelerin demokrasiye olan yaklaşımlarıdır. Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma yardımlarını da önemli bir araç olarak kullanan ve etki alanını radikal bir şekilde genişleten ABD için yardımların sunulmasında iki temel ön şart vardır. Bunlar, yardım yapılacak ülkenin serbest piyasa ekonomisini benimsemesi ve ülke yönetimini demokrasiye merkeze alarak şekillendirmesidir. Bu durum Soğuk Savaş dönemi süresince de aynı şekilde devam etmiştir. Doğu Bloku içerisinde yer alan sosyalist ekonomiye sahip ülkeler ve Afrika'daki demokrasiye mesafeli ülkeler ABD yardımlarından yararlanamamışlardır. "Demokrasi" kavramı bugün de hem ABD hem de AB ülkeleri tarafından sunulan yardımlara ulaşabilmek için kilit bir rol oynamaktadır.^{26,27}

3.2. Yükselen Donörler

Kalkınma yardımları alanında 1990'larda başlayan etkinlik tartışmaları, reform arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda geleneksel kalkınma yardımı modelinin tamamen yeni bir anlayışla değişmesi gerektiği düşüncesi gündeme gelmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve devamı niteliğindeki Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) gibi büyük ölçekli küresel ilke ve hedefler yerine, yerelde uygulanması daha kolay ve faydalanıcıların ihtiyaçlarını gözeterek tasarlanan projelerin daha yararlı olacağı da savunulmaktadır. Mevcut ikili ve çok taraflı kalkınma kuruluşlarının sahip oldukları bürokratik mekanizmalar tarafından hazırlanan stratejilerin, yereldeki bakış açısını ortaya koyma noktasında eksik kalabileceği değerlendirilerek ihtiyaç sahibinin ihtiyacına idealizmle değil, pratikle cevap verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

---

²⁵ Lee, C. (2012). More Oil-More Aid? An Empirical Study on Oil Interest and Aid Allocation, Unpublished Dissertation, Universidad Autonoma De Barcelona, 16-20.

²⁶ Dunning, T. (2004). Conditioning the Effects of Aid, Cold War Politics, Donor Credibility and Democracy in Africa, International Organization by The IO Foundation, 409-423.

²⁷ Bermeo, S. (2011). Foreign Aid and Regime Change: A Role for Donor Intent, Duke University.

Geleneksel kalkınma anlayışına göre sunulan mevcut yardımların, yardım faydalanıcısı ülkenin çıkarları doğrultusunda yönetilmesi durumunda, kalkınma sürecine daha büyük bir katkı sağlanabileceğini öne süren çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, geleneksel donörlerin sunduğu yardım miktarının artırılması, verilen taahhütlerin yerine getirilmesi ve merkezi planlama yapılarının terk edilmesi gibi önlemlerin alınması gerektiğini savunmaktadır.²⁸ Bu yaklaşımların öne sürdüğü çözüm yolları, yükselen donör olarak adlandırılan ülkelerin kalkınma yardımı uygulamalarında gözlemlenebilmektedir.

Geleneksel donörlerin hâkim olduğu kalkınma yardımları alanı, 1980'lerde başlayan ve 1990'ların ortalarında hız kazanan reform çabalarına ev sahipliği yapmıştır. 2005 Paris Bildirgesi kapsamında ortaya konulan sahiplenme, yerel ihtiyaçlara öncelik verme, donörler arası uyum, sonuç odaklılık ve karşılıklı hesap verebilirlik ilkeleri reform girişimlerinin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu reform çabaları OECD-DAC'ın kendisi veya DAC'ın öncü üyeleri tarafından başlatılmıştır. Bu reform çabalarının temel amacı, kalkınma yardımlarının etkinliğini artırmaktır. Geleneksel anlayışın ortaya çıkardığı donör-faydalanıcı ilişkisi yerine, yükselen donörlerin benimsediği ortaklık ve işbirliği yaklaşımı, reform ihtiyacını gündeme getiren faktörlerden biridir.

3.2.1. Yükselen Donörlerin Yardım Sunma Motivasyonları

Yükselen donörlerin kalkınma yardımı modelleri, özellikleri ve bu alana giriş motivasyonları oldukça çeşitlidir. Bu donörlerin yürüttüğü kalkınma yardımı faaliyetlerinde genel olarak şu özellikler ve motivasyonlar göze çarpmaktadır:

Ortaklık ve İşbirliği

Yükselen donörlerin, geleneksel donörlerin aksine herhangi bir kolonyal geçmişleri ya da hegemonik güç bağlamında dünyanın farklı bölgelerinde askeri varlıkları bulunmamaktadır. Ayrıca, küresel piyasaları tek başına etkileyebilecek ekonomik güce de sahip değildirlere. Dolayısıyla, kalkınma yardımı sundukları faydalanıcı ülkelerle, geleneksel donörlerin sahip olduğu gibi hiyerarşik bir ilişki geliştirmeleri mümkün değildir. Kazan-kazan yaklaşımı ile ortaklık ve işbirliğini öne çıkaran bir yöntemin tercih edilmesi, sunulan yardımlar bağlamında donör ülkenin yanı sıra, faydalanıcı ülkenin de söz hakkına sahip olması yükselen donörlere

---

²⁸ Easterly, W. ve Pfitze, T. (2008). Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid, Journal of Economic Perspectives, 22(2), 15-52.

sahada önemli bir avantaj sağlamakta ve diğer donörlere kıyasla daha fazla kabul görmelerine sebep olmaktadır.

Kısa Vadeli ve Küçük Hacimli Projeler

Ekonomik büyüklüklerinden destek alarak büyük bütçeli kalkınma yardımı yapabilen geleneksel donörlere kıyasla yükselen donörlerin etkinlik odaklı yaklaşımının bir sonucu olarak proje bazlı yardım programları yürütme eğiliminde olduğu veya daha küçük bütçeli kalkınma yardımı faaliyetlerini tercih edebildiği görülmektedir.

Geleneksel donörlerle kıyaslandığında, yükselen donörlerin genellikle daha küçük ölçekli yardım faaliyetleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Çin'in, Afrika'da hayata geçirdiği büyük fiziki altyapı projeleri haricinde, yükselen donörler daha ziyade sosyal altyapı projelerine odaklanmaktadır. Örneğin Türkiye, genellikle eğitim odaklı yardımlar sunmaktadır. Öğrencilere sağlanan burslar, okul açmak ve donanım desteği vermek gibi projeler öne çıkmaktadır. Güney Kore ise teknik işbirliği bağlamında eğitim konusunda önemli adımlar atmaktadır. Bilgi ve tecrübesini geliştirmekte olan ülkelere aktarmak amacıyla eğitim programları düzenlemekte ve kendi kurumlarında biriken deneyimi geliştirmekte olan ülkelerle paylaşmaktadır. Bu ülkelerin tercih ettikleri küçük ölçekli projeler daha hızlı uygulanabilirlik, daha düşük maliyet ve daha spesifik ihtiyaçlara odaklanma avantajlarına sahiptir. Ayrıca bu yaklaşım, faydalanıcı ülkelerle yakın işbirliği ve ortaklık geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Talep Temelli, Hızlı ve Düşük Maliyetli Kalkınma Yardımları

Yükselen donörler, ekseriyetle yardım politikalarını faydalanıcı ülkelere gelen talepler doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu durum, yükselen donörleri faydalanıcı dostu haline getirmektedir. Ayrıca; bürokratik işlemlerin az olması, taleplere hızlı cevap verilmesi ve idari maliyetlerin düşüklüğü sahada önemli avantaj sağlamaktadır.

Yardım faydalanıcısı ülkelerin; idari yapılarında ve ekonomilerinde yapısal dönüşüm sağlamalarını ön şart olarak belirleyen geleneksel donörlerin ve uluslararası kuruluşların aksine yükselen donörler çoğunlukla yardıma ilişkin bir ön koşul belirlemeyerek faydalanıcı ülkelerin yükselen donörlere ilgi ve talebinin artmasına vesile olmaktadır. Bu doğrultuda, yükselen donörlerin kalkınma yardımları alanına girmesiyle, geleneksel donörlerin mevcut yaklaşımlarını gözden geçirmelerinin zaruri hale geldiği söylenebilir.

Ulusal Çıkarlar ve Kazan-Kazan Yaklaşımı

Yükselen donörlerin kalkınma yardımı yapma amacı; ticaret hacimlerini ve pazarlarını genişletmek, ihtiyaç duydukları ham maddelere erişimi kolaylaştırmak, uluslararası nüfuz ve görünürlüklerini artırmak ve uluslararası siyasi ve ekonomik platformlarda yardım ilişkisinde bulunan ülkelerin desteğini almaktır. Benimsedikleri yaklaşım ise kalkınma yardımı sundukları ülkelerle iyi ilişkiler kurmak, karşılıklı müzakere etmek, kazan-kazan anlayışına dayalı ortaklıklar geliştirmek ve uluslararası platformlarda ortak girişimlerde bulunmak hedefi doğrultusunda şekillenmektedir.

Kalkınma yardımları alanında kapasite açısından orantısız bir rekabet söz konusudur. Yardım faydalanıcısı ülkelerin tek donöre bağlı kalmak gibi bir kısıtları yokken askeri ve ekonomik etkisi geleneksel donörler kadar güçlü olmayan yükselen donörlerin faydalanıcı ile ilişkisi de konjoktüre göre değişmektedir. Bu yüzden, yükselen donörlerin faydalanıcı ülke lehine yardım politikaları izlemesi çoğu zaman zaruret arz etmektedir. Geleneksel donörlerin ileri sürdüğü şartlar yükselen donörler tarafından ileri sürüldüğünde, faydalanıcı ülkeler tarafından daha fazla yardım vaat eden geleneksel donörler öncelikli olarak tercih edilebilecektir.

Yükselen donörlerin yardım faaliyetleri incelendiğinde öncelikle yakın coğrafyalarındaki tarihi, siyasi ve kültürel bağları olan ülkelerle işbirliği geliştirmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum, en azından başlangıç aşamasında, ekonomik açıdan da rasyonel bir tercihtir. Yükselen donörler zamanla etkinliklerini artırmaları durumunda farklı bölgelerde veya küresel çapta yardım faaliyeti yürütebilecek kapasiteye erişebileceklerdir. Türkiye'nin Asya-Pasifik bölgesindeki ve Latin Amerika'daki yardımları bunun somut bir örneğidir.

3.2.2. Yükselen Donör Grupları

Yükselen donörler DAC gibi uluslararası standartları belirleyen, ilke ve kuralları tanımlayan bağımsız bir yapıya sahip değildir. Bu nedenle, ortak özelliklerini net bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Ancak; ekonomik olarak sürekli büyüyen, uluslararası siyasette giderek daha fazla görünür olan, yardım miktarlarını artıran ve faaliyet alanlarını genişleten ülkeler olarak kendilerini göstermektedirler. Her ne kadar heterojen bir yapıya sahip olsalar da Körfez Ülkeleri, yeni AB üyeleri ve GGİ ülkeleri gibi alt sınıflandırmalara ayrılmışlardır.

Bu ülkeler coğrafi konumları, uluslararası siyasetteki hedefleri ve ekonomik durumları bakımından farklılık arz etmektedirler. Bu doğrultuda yükselen donörleri; sundukları yardımların özellikleri, yardım modelleri ve küresel politika ve ekonomideki rolleri üzerinden farklı sınıflandırmalara tabi tutmak mümkündür. Ayrıca, kalkınma yardımı tecrübelerine dayalı yapılan sınıflandırmalar da mevcuttur.

Güney-Güney İşbirliği (GGİ)²⁹ Ülkeleri

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra donör olan Türkiye ve Güney Kore gibi ülkeler ile 2000'lerin başında AB üyesi olmuş ülkeler yardım faaliyetlerinde OECD-DAC modelini benimserlerken Körfez Ülkeleri ve GGİ ülkeleri (Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika), kendi yardım modellerini benimseyen ve genellikle ulusal standartlara dayanan bir yaklaşımı benimsemektedir. GGİ ülkeleri arasında özellikle Çin ve Brezilya, kalkınma yardımları konusunda öne çıkan örnekler olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu ülkelerin faaliyetleri hakkında detaylı verilere ulaşmak oldukça zordur. Zira uluslararası kuruluşlara raporlama yapmadıkları için sunulan yardımların detaylarına dair kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir.

Çin, 1950'li yıllardan beri kalkınma yardımı sağlamaktadır, ancak sunulan yardımların küçük bir kısmı OECD-DAC kriterlerine uymaktadır. Çin, genellikle ulusal politikalarına uygun olarak belirlediği önceliklere göre yardımlarını sunmakta ve uluslararası kuruluşlara raporlama yapmamaktadır. Çin'in yardım rakamları konusunda kesin veriler bulunmamakla birlikte, genellikle hibe, faizsiz kredi ve imtiyazlı kredi uygulamalarını tercih ettiği görülmektedir. Çin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (CIDCA) ve Çin Eximbank, bu yardım uygulamalarını yöneten ana kurumlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Çin tarafından sunulan kalkınma yardımlarının GGİ kapsamında değerlendirilmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar; karşılıklı saygı, faydalanıcı ülkenin iç ve dış işlerine karışmama ve karşılıklı fayda ve çıkarların gözetilmesidir. Diğer taraftan, Çin'in kalkınma yardımlarını sanayisi için ihtiyaç duyduğu hammaddelere erişmek için bir nevi ekonomik dış politika aracı olarak kullandığı da belirtilmelidir.³⁰

---

²⁹ Güney-Güney İşbirliği (*South-South Cooperation*): İki veya daha fazla gelişmekte olan ülkenin bilgi, beceri, kaynak, teknik bilgi paylaşımı ve bölgesel ve bölgeler arası ortak eylemler yoluyla bireysel ve/veya ortak ulusal kapasite geliştirme hedeflerini gerçekleştirmeye çalışması sürecidir.

³⁰ Bräutigam, D. (2011). Chinese development aid in Africa: What, where, why, and how much?. Where, Why, and How Much.

Brezilya da son yıllarda elde ettiği ekonomik büyüme ile kalkınma yardımı faaliyetlerine başlamıştır. Ancak, Brezilya da yardımlarını genellikle uluslararası kuruluşlara raporlamamakta ve kendi ulusal standartlarına göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Brezilya İşbirliği Ajansı (ABC) tarafından koordine edilen yardım faaliyetleri, birçok kamu kurumunun doğrudan içinde bulunduğu bir dağınık yapıda yürütülmektedir. Brezilya'nın yardım prensipleri arasında; GGİ ilkeleri kapsamında yardım gerçekleştirmeyi tercih etmesi, karşılıklı saygı, faydalanıcı ülkenin iç ve dış işlerine karışmama ve karşılıklı fayda ve çıkarların gözetilmesi bulunmaktadır.

GGİ ülkeleri arasında yer alan Çin ve Brezilya'nın, geleneksel ve yükselen donörlerden daha esnek ve kolay erişilebilen yardım imkânları sundukları ve bu nedenle faydalanıcı ülkeler tarafından tercih edildikleri görülmektedir. Ancak, GGİ ülkelerinin faaliyetleri hakkında eksik ve tahmini veriler bulunduğundan bu ülkelerin yardım miktarı ve faaliyet gösterilen coğrafyanın boyutu tam olarak analiz edilememektedir.

Körfez Ülkeleri

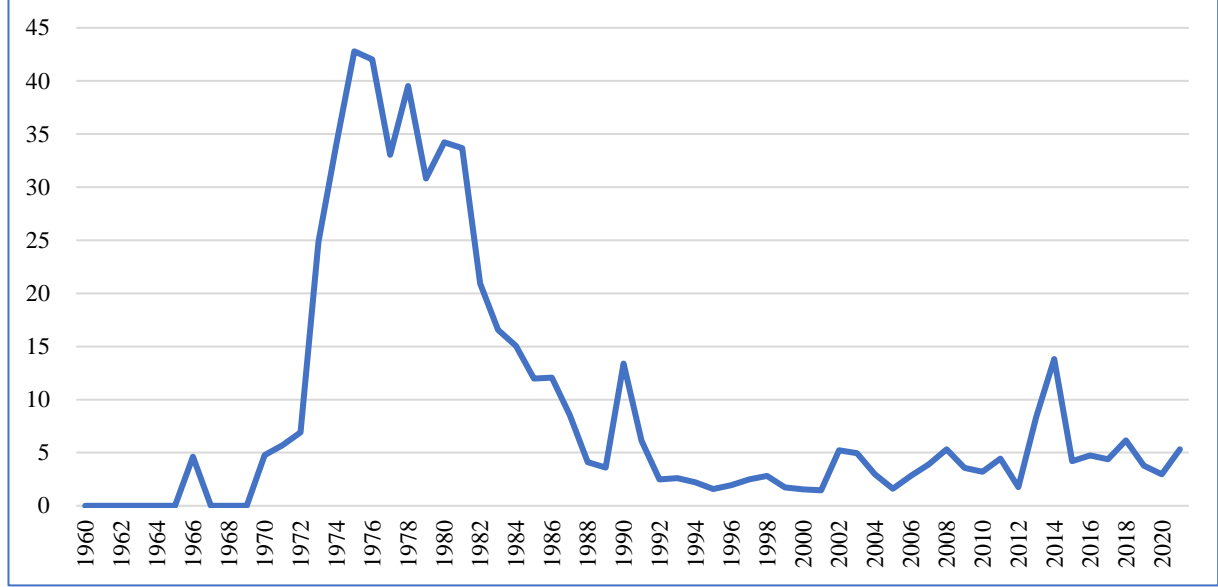
Körfez ülkelerinin uyguladığı yardım modelinin de kendi ilkeleri doğrultusunda kurumsallaşmış yardım modellerinden olduğu söylenebilir. Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından hayata geçirilen faaliyetler ülkelere özgü politikalar ve araçlar doğrultusunda şekillenmektedir.

Suudi Arabistan 1960-2021 yılları arasında toplam 130 milyar 35 milyon ABD doları RKY sunmuştur. Aynı dönemde BAE 70 milyar 573 milyon ABD doları, Kuveyt 22 milyar 446 milyon ABD doları ve Katar ise 3 milyar 566 milyon ABD doları RKY sunmuştur.³¹ Bahse konu ülkeler tarafından sunulan yardımların toplamı, DAC üyeleri tarafından aynı dönemde sunulan toplam RKY tutarının yüzde 6,15'ine denk gelmektedir. İsrail işgali ve diğer çatışmalar dolayısıyla yapılan, ancak politik nedenlerden dolayı kayıt altına alınamayan yardımların eklenmesi durumunda bu oranın daha da yükseleceği tahmin edilmektedir. Körfez Ülkeleri 1970-1990 yılları arasında sunulan yardımların önemli bir bölümüne sahip olup 1970'lerde başlayan petrol krizi bu durumun temel sebebi olarak görülmektedir.

---

³¹ OECD-Stat. (2023). Total flows by donor.

Grafik 4: Körfez Ülkelerinin Sunduğu Toplam RKY/DAC Üyelerinin Sunduğu Toplam RKY Oranı 1960-2021 (Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Körfez ülkelerinin kalkınma yardımı modeli bölgesel, etnik ve dini bağları öncelemektedir. Bu doğrultuda yardımlar genellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ve Müslüman ülkelere sağlanmaktadır. Körfez ülkeleri, OECD-DAC'ın belirlediği ilkeleri tam anlamıyla takip etmeseler de GGİ ülkeleri gibi tamamen bu yapıdan kopuk da değildir. Bu ülkelerin sundukları yardımların önemli bir bölümü doğrudan bütçe desteği, hibe veya imtiyazlı kredi şeklindedir. Kendi aralarında veya müstakil bir şekilde oluşturdukları fonları faaliyete dönüştürecek kalkınma kuruluşları mevcut değildir.

Körfez ülkeleri arasında, Suudi Arabistan ve Kuveyt, sahip oldukları imkânlar ve benimsedikleri yardım anlayışları dolayısıyla bu modelin öne çıkan örnekleridir. **Suudi Arabistan**, 1966 yılında kalkınma yardımı faaliyetlerine başlamış olup sunduğu toplam yardım miktarı açısından önde gelen donör ülkeler arasında yer almaktadır. OECD-DAC'ın belirlediği yüzde 0,7 hedefinin üzerinde, GSMH'sinin yaklaşık yüzde 1,3'ünü kalkınma yardımına ayırmaktadır. Suudi Arabistan'ın yardımları özellikle Afrika, Asya ve diğer coğrafyalardaki Müslüman ülkelere odaklanmaktadır.³² Yardımlarını Suudi Kalkınma Fonu aracılığıyla

³² OECD-Stat. (2023). Total official flows by country and region, <https://stats.oecd.org/#>, 10.06.2023.

sunmakta olup herhangi bir kalkınma yardımı kuruluşuna sahip değildir. İslam Kalkınma Bankası (İKB) ve diğer bölgesel finansal kuruluşlara da önemli miktarda kaynak aktarmaktadır.

Suudi Arabistan aynı zamanda insani yardım alanında da öne çıkan donörlerden biridir. 2015-2021 yılları arasında 1 milyar 621 milyon ABD doları yardım sunmuştur. Petrol gelirlerini kullanarak özellikle Asya ve Afrika bölgesinde, ekonomik ve siyasi çıkarlarına uygun olarak kalkınma yardımı sunmaktadır.

Kuveyt, 1970 yılından beri kalkınma yardımı faaliyetlerine katılan bir diğer Körfez ülkesidir. Toplam yardım miktarı açısından Suudi Arabistan ile benzer bir profil sergileyen Kuveyt, 1970-2021 yılları arasında GSMH'sinin yüzde 1,5'ini yardım olarak sunmuştur. Bu ülke de yardımlarını DAC'a gönüllü olarak raporlamakta ve kalkınma yardımlarını Arap Ekonomik Kalkınması İçin Kuveyt Fonu aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Kuveyt, bölgesel ve küresel fon ve finansal kuruluşlara önemli miktarlarda kaynak aktarmaktadır. 2010-2021 yılları arasında sunduğu 334,64 milyon ABD doları tutarındaki insani yardım ile Kuveyt, insani yardım alanında da öne çıkan donörlerden biridir.

Yeni AB Üyeleri

AB, ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel hatta küresel bir güç olarak kalkınma yardımları alanında önemli değişimlere etki etmektedir. 27 üye ülkeden oluşan AB üyelerinin büyük bir çoğunluğu³³ aynı zamanda OECD-DAC üyesidir. AB, kendi üyeleri için kalkınma yardımları hedefini 2010 yılına kadar GSMH'nin yüzde 0,5'i ve 2015'e kadar yüzde 0,7'si olarak belirlemiştir. Danimarka ve İsveç gibi bazı ülkeler insani kalkınma yaklaşımını benimseyerek taahhütlerine sadık kalmışlar ve yüzde 0,7'lik RKY/GSMH hedefini 2012 yılında gerçekleştirmişlerdir.³⁴

AB, 2000'li yıllardan itibaren genişleme politikaları izleyerek kalkınma yardımları alanına birçok yeni donör kazandırmıştır. Birlik üyesi devletler, AB'nin kalkınma ve insani yardım politikalarına katılımları için gereken kapasiteyi oluşturmak ve AB mevzuatı ile uluslararası taahhütlere uyum sağlamakla yükümlüdür. Ancak, bu ülkelerin genellikle taraf oldukları anlaşmalar nedeniyle yardım sundukları için gerçek birer donör ülke olup olmadıkları tartışmalıdır. Zira yardımların büyük bir kısmı AB'nin ilgili kurumlarına yaptıkları katkılarla

---

³³ Bulgaristan, Estonya, Hırvatistan, Kıbrıs, Letonya, Malta ve Romanya OECD-DAC üyesi olmamakla birlikte, AB bünyesindeki yardım fonlarına aktardıkları kaynaklar dolayısıyla donör sıfatı kazanmaktadırlar.

³⁴ OECD (2013), The European Commission calls on EU Member States to fulfil their commitments towards the world's poorest. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_299

sınırlıdır. Çekya ve Polonya gibi ülkeler, bu bağlamda öne çıkan örnekler arasında yer almaktadırlar.

Çekya, Doğu Bloku içerisinde yer aldığı dönemde bile kalkınma yardımları alanında faaliyet göstermiş ve 1999'dan itibaren Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne, 2004'ten itibaren AB'ye, 2013'te ise OECD-DAC'a üye olmuştur. 2008 yılında Dışişleri Bakanlığına bağlı Çek Kalkınma Ajansı (CzDA)'nı kurarak kalkınma yardımlarını yönetmeye başlamıştır. Yardımlarını Afrika ve Doğu Avrupa'ya yoğunlaştıran Çekya, uluslararası kabul görmüş kalkınma yardımları ilkelerini gözeterek faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hem eski Doğu Bloku hem de yeni AB üyesi olması Çekya'yı diğer yükselen donörlerden ayırmaktadır. OECD kayıtlarına göre 1993 yılından bugüne kadar, miktarı az da olsa süreklilik arz eden bir şekilde kalkınma yardımı sunmuş olan ülke, 2004 yılında AB üyesi olmasıyla birlikte hem yardım miktarını hem de faaliyet çeşitliliğini artırmıştır. Çekya'nın 1993-2021 yılları arasında sunduğu toplam RKY miktarı 4 milyar 465 milyon ABD dolarıdır.³⁵ Yardımlarını; iki taraflı kalkınma projeleri, üç taraflı kalkınma projeleri, burslar ve insani yardımlar başlıkları altında; ihracat kredileri, doğrudan bütçe desteği, mikro finans kredileri ve teknik işbirliği şeklinde gerçekleştirmektedir.

Polonya da benzer bir şekilde Doğu Bloku içerisinde yer alırken kalkınma yardımı faaliyetlerine başlamış ve 1998'de AB üyesi olduktan sonra bu faaliyetleri hızlandırmıştır. 2013 yılında DAC'a üye olan Polonya, kalkınma yardımları modelini uluslararası kabul görmüş ilkeler çerçevesinde şekillendirmekte ve Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Kalkınma İşbirliği birimi üzerinden yürütmektedir. 2003 yılında 27,1 milyon ABD doları RKY sunan Polonya, 2021 yılında bu rakamı 971,2 milyon ABD dolarına çıkarmıştır.³⁶ Bu artışta Avrupa Komisyonu (EC) kalkınma yardımları bütçesine yapılan katkıların da oldukça büyük bir payı vardır. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren Polonya, kalkınma yardımlarını genellikle hibe ve imtiyazlı kredi şeklinde sunmaktadır. Bu kapsamda; demokrasi ve iyi yönetişim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları, kadın-erkek fırsat eşitliği, bilgiye erişim, demokratik kurumlar, STK'lar, yerel yönetimler, nitelikli eğitime erişim, kültürler arası etkileşim ve demokratik ve şeffaf seçimler gibi başlıklar altında faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

---

³⁵ OECD-Stat (2023). Total official flows by country and region.

³⁶ OECD-Stat (2023).

Diğer Yükselen Donörler

Türkiye, Güney Kore ve Tayland gibi ülkeler kalkınma yardımları alanında gerçek anlamda yükselen donörler olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkelerin; kalkınma yardımları konusunda ciddi deneyime sahip olmaları, uluslararası konjonktürel değişimlere uyum sağlayarak yardım modellerini güncellemeleri, ulusal çıkarlarını gözetmelerine rağmen herhangi bir kolonyal mirasa sahip olmamaları veya petrol üreticisi ülke olmamaları donörlük vasıflarını güçlendiren unsurlardır. Güney Kore ve Türkiye kalkınma yardımı miktarları, faaliyet çeşitliliği ve uluslararası ilkeleri benimseme konularında öne çıkan ülkeler arasındadır. Bu ülkeler, yardımlarını düzenli olarak OECD-DAC'a raporlamakta ve GGİ ülkeleri, yeni AB üyeleri veya Körfez Ülkeleri gibi diğer donörlerden farklı bir yerde konumlandırılmaktadır.

Güney Kore'nin donörlük tecrübesi, Türkiye ile benzerlikler taşımaktadır. İki ülke de Soğuk Savaş sonrasında donör ülke konumuna geçmiş, 1990'lardan itibaren kalkınma yardımlarına aktif olarak katılmışlardır. Güney Kore, 2000 yılında DAC'ın faydalanıcı ülkeler listesinden çıkararak 2010'da DAC üyesi olmuştur. Türkiye ise faydalanıcı ülkeler listesinde yer almaya devam etmektedir. Sundukları yardım miktarı, kurumsal yapıları ve ilişki biçimleri açısından da Türkiye ve Güney Kore birbirine benzemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma projelerini desteklemek amacıyla 1987 yılında kurduğu Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Fonu (EDCF)'yla yardım faaliyetlerini başlatan Güney Kore, 1991 yılında da hibe ve teknik işbirliği programlarını yönetmek üzere Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı (KOICA)'nı kurmuştur.³⁷ 24'üncü üye olarak 2010 yılında DAC'a katılan Güney Kore, bölgesinde yaşanan ekonomik krizlere rağmen başarılı bir büyüme süreci yaşamıştır. Güney Kore'nin yardımları özellikle Asya Pasifik Bölgesine yoğunlaşmış olup 2010-2021 döneminde toplam 18 milyar 162 milyon ABD doları yardım sunmuştur.

Ancak son dönemde Afrika ülkeleri başta olmak üzere, diğer bölgelerde de faaliyet göstermeye başlamıştır. 2021 yılında sunduğu toplam RKY miktarının yüzde 45,5'i Asya bölgesine yöneliktir. Diğer taraftan, Afrika'ya sunulan RKY miktarı da 2004 yılında 33 milyon ABD doları iken 2021 yılında 556,88 milyon ABD doları seviyesine çıkmıştır. Ayrıca; Irak, Afganistan ve Filistin'e de "Kırılgan Devletlerin Yeniden Yapılandırılması" ve "Barışı Koruma Yardımları" programları kapsamında kalkınma yardımı sunmaktadır.

---

³⁷ OECD-Stat (2023). Total official flows by country and region.

Kore Savaşı sonrasında Güney Kore de Batı Bloku ülkeleri gibi serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir. Savaştan sonraki 10 yıl boyunca ülke ekonomisi kalkınma yardımları sayesinde ayakta kalabilmiştir. Güney Kore'ye sunulan yardımların önemli bir kısmı, özellikle 1950-1960 yılları arasında, ABD tarafından aktarılmıştır. Bahse konu yardımlarının büyük bir kısmı hibe olarak sunulmuştur. 1960 yılında ABD tarafından Güney Kore'ye sunulan yardımların 1,5 milyar ABD doları hibe şeklinde, 6 milyar ABD doları ise imtiyazlı kredi şeklinde gerçekleşmiştir. 1960-1999 yılları arasında Güney Kore'nin aldığı toplam yardım miktarı yaklaşık 27 milyar ABD dolarıdır. Ancak, 1960'lı yıllardan itibaren, kalkınma yardımları içindeki kredi miktarı ağırlık kazanmaya başlamış, bu durum 1990'ların başına kadar devam etmiştir. Güney Kore aldığı kalkınma kredilerini ekonomisini yeniden yapılandırmak ve yüksek teknoloji alanında sanayileşmek için kullanmıştır.

Güney Kore, DAC'ın belirlediği ilkeler doğrultusunda geleneksel donörlere benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak, hegemonik bir güç ilişkisi içine girmemek ve kolonyal geçmişi olmamak gibi özellikleriyle geleneksel donörlerden ayrılmaktadır. Güney Kore'nin yardımları; kalkınma tecrübesi değişim ortaklığı programı, gönüllü uzman görevlendirmesi, burs programları, insani yardımlar, doğal afetlere müdahale programı ve STK'larla işbirliği gibi başlıklar altında yürütülmektedir.

Güney Kore ve Türkiye gibi yükselen donörler, kendi yöntemlerini oluşturmak yerine DAC'ın ilkelerini temel alarak hibrit bir yardım yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu ülkeler yardımlarını sadece miktar olarak değil, aynı zamanda etkinlik ve görünürlük açısından önemli olan sunum biçimleriyle de dikkate değer kılmaktadır. Güney Kore benimsemiş olduğu modelde program temelli yaklaşımla birlikte, sahadaki görünürlüğünü ve etkililiğini artırmak amacıyla güçlü iletişim stratejilerini ve kurumsal işbirliği anlayışını tercih etmektedir.

GGİ Ülkeleri, Körfez Ülkeleri ve yeni AB üyeleri dışında kalan ve yükselen donörler arasında öne çıkan iki örnekten bir diğeri olan Türkiye örneği; kalkınma yardımlarının tarihsel gelişiminin ele alınması, mevzuat yapısının incelenmesi ve kalkınma yardımı perspektifinin açıklanması amacıyla "Türkiye'nin Kalkınma Yardımlarının Mevcut Durumu ve Kullanılan Temel Araçlar" başlığı altında ayrıca anlatılacaktır.

4. ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Çok taraflı RKY kavramı OECD-DAC tarafından, donör ülkelerce uluslararası kuruluşlara yapılan katkılar olarak sınıflandırılmaktadır. 2015-2021 yılları arasında OECD-DAC üyeleri tarafından uluslararası kuruluşlara aktarılan RKY rakamları incelendiğinde (Tablo 2) söz konusu kuruluşlara aktarılan toplam kaynak miktarının artış yönlü bir trend izlese de seyrin oldukça yatay olduğu görülmektedir. Bu durum, donör ülkelerin kalkınma yardımı sunarken kendi öncelikleri doğrultusunda ikili yardım sunma eğilimlerinin hala yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak bazı teknik sebepler dolayısıyla uluslararası kuruluşlara kaynak aktarımı da devam etmektedir. Donör ülkelerin çok taraflı yardımlara yönelmesi üç şekilde açıklanmaktadır:³⁸

- Devletler, kaynakların tek bir politika çerçevesinde kullanılması amacıyla sundukları yardımlar üzerindeki kontrolden vazgeçerek çok taraflı kuruluşlara yetki devrinde bulunabilmektedir (Asıl-Aracı Teorisi).
- Çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla yardım sunmak dünya genelinde kabul gören bir norm haline geldiği için söz konusu kuruluşlar tercih edilmektedir (Normatif Teori).
- Donör ülkeler faydalanıcı ülkelere, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmedikleri yönünde bir mesaj iletmek istediklerinde çok taraflı kuruluşları tercih etmektedir (Gönüllü Kısıtlama Teorisi).

Tablo 2: OECD-DAC Üyeleri Tarafından Uluslararası Kuruluşlara Aktarılan RKY (Milyon ABD Doları)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
AB Kurumları	12.756,2	14.968,4	14.792,6	15.257,5	16.075,6	16.366,3	17.541,5	107.758,1
DB (World Bank)	9.059,6	9.356,1	8.662,5	11.549,5	9.585,6	8.622,9	8.633,3	65.469,5
Diğer Çok Taraflı Kurumlar	7.941,0	9.032,4	8.830,3	7.704,8	7.338,5	10.097,7	15.978,5	66.923,2
BM Kurum ve Kuruluşları	6.371,3	6.265,0	6.443,9	6.561,9	7.701,0	8.040,8	8.361,7	49.745,6
Bölgesel Kalkınma Bankaları	3.379,8	4.838,2	4.388,2	4.243,8	3.986,1	2.958,4	3.789,1	27.583,6
IMF	235,9	660,1	1.045,1	133,7	7,4	1.902,9	1.533,2	5.518,3
Toplam	39.743,9	45.120,2	44.162,6	45.451,2	44.694,1	47.988,9	55.837,3	322.998,2

Kaynak: OECD Stat, 2022.

³⁸ Milner, H. V. ve Tingley, D. (2012). The Choice for Multilateralism: Foreign Aid and American Foreign Policy, The Review of International Organizations, 8(3).

Donör ülkeler tarafından, tecrübe sahibi olmadıkları sektörlerde ve fiili olarak var olmadıkları coğrafyalarda varlık göstermek ve uluslararası kuruluşların tecrübelerinden yararlanarak kapasite geliştirmek amacıyla tercih edilen çok taraflı yardımların olumsuz yönü ise idari giderlerin yüksekliği şeklinde ortaya çıkmaktadır. İdari giderlerin kalkınma yardımı bütçesine oranı; ulusal kalkınma işbirliği kuruluşlarında ortalama yüzde 7, uluslararası kuruluşlarda ise ortalama yüzde 12 seviyesindedir.³⁹ Bahse konu kuruluşlar arasında DB grubu yüzde 7'lik oranla en düşük idari gider tutarına sahipken yüzde 129'luk oranla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) en yüksek idari gider tutarına sahip uluslararası kuruluştur. Uluslararası kuruluşların idari giderlerinin yüksekliği, aktarılan desteklerin etkinliğini sorgulanır hale getirmektedir.

Uluslararası kuruluşlar, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları dikkate alarak hareket etmekte ve ikili yardım yapısının taraflı eğilimlerini en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, serbest piyasa anlayışının benimsenmesi ve yapısal dönüşümün sağlanması uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan yardımlarda önemli bir şart olarak öne çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde refah artışı için piyasa odaklı reformların hayata geçirilmesi, özellikle 1980'lerden itibaren öne çıkan bir gereklilik olmuştur. Bu reformlar, özellikle DB tarafından sıkça vurgulanmış ve uygulanmıştır.

DB ve IMF bu doğrultuda SAP başlığı altında koşullu kredi sunmaktadır. DB sektör bazlı koşullar belirlerken, IMF makroekonomik göstergelere odaklanarak ön şartlar belirlemektedir. Bu SAP'ler ve stand-by anlaşmaları, uluslararası donörlerin yardım faaliyetlerine yön veren önemli araçlar haline gelmiştir. Faydalanıcı ülkeler, bu politikaları takip etmek ve yönetim yapılarını bu politikalar doğrultusunda dönüştürmek zorunda kalmışlardır. SAP'lerin temel amacı, yardım alan ve kredi kullanan ülkelerin ekonomilerini küresel serbest piyasa rekabetine hazırlamak ve bu ülkeleri yatırım açısından güvenilir hale getirmektir. IMF tarafından hazırlanan stand-by anlaşmaları da benzer bir amaca hizmet etmektedir. DB ve IMF, bu programları önceden belirlenen koşulların kabul edilmesine bağlı olarak yürütmekte ve merkezi bir yapıya dayanmaktadır.

Avrupa Borç ve Kalkınma Ağı (EURODAD), 2002-2005 döneminde IMF tarafından tahsis edilen koşullu kredilerin yüzde 43'ünün, DB tarafından tahsis edilen koşullu kredilerin

---

³⁹ Easterly, W. ve Pfitze, T. (2008). Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid, Journal of Economic Perspectives, 22(2), 15-52.

ise yüzde 20'sinin ekonomik ön şartlar içerdiğini ve bu şartların yüzde 85'inin finans sektörüne ve özel sektöre yönelik reformlara ve özelleştirme düzenlemelerine yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, 1980-2000 yılları arasında DB kredileri dâhil olmak üzere kalkınma yardımları ile serbest piyasa ekonomisine geçiş arasındaki ilişki incelenmiş ve yüksek düzeyde yardım alan ülkelerin piyasa odaklı reformları daha düşük düzeyde gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Yüksek borç düzeyine sahip ülkeler, yönetim zafiyeti de göz önünde bulundurulduğunda, DB ve IMF'den düzenli olarak kredi almaya başlamaktadır. Bu ülkelerin düşük kredi notları ve yüksek risk primleri, uluslararası piyasalardan kaynak temin etmelerini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla neredeyse tek kredi kaynakları DB ve IMF haline gelmektedir. Uluslararası kuruluşlar tarafından sunulan desteklerin, faydalanıcı ülkelerdeki yönetim sorunları nedeniyle etkisiz olması, yardımların etkinliği konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır.

Uluslararası kuruluşlar tarafından sunulan yardımların etkin olmadığına yönelik eleştirilerin odağında, yardımlardaki mükerrerlik konusu yer almaktadır. Uluslararası kuruluşların; sahiplik, etkililik, reform ihtiyacı, yoksulluk gibi konularda 1960'lardan günümüze aynı söylemleri kullandığı görülmektedir. Aynı zamanda DB'nin aynı faydalanıcı ülkede, kısa aralıklarla benzer projeler yürütmesi de mükerrerlik hususunda yapılan eleştirileri haklı çıkarmaktadır.⁴¹

Resmi kurumların yurt dışı kalkınma yardımı faaliyetleri için STK'lara kaynak aktarmaları RKY olarak raporlanmaktadır. STK'lar tarafından öz kaynaklarıyla sunulan kalkınma yardımları ise RKY olarak değil, "Özel Hibeler" başlığı altında raporlanmaktadır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının, kalkınma yardımları bağlamında, STK'lara bütçe aktarması; üzerinde uzlaşmış proje destekleri yoluyla, program yürütülmesine ilişkin rekabetçi teklif çağrılılarıyla, düzenli kaynak aktarımı yoluyla, insani yardımlar için STK'larla önceden anlaşarak ve kapasite desteği sağlanarak gerçekleşmektedir.⁴²

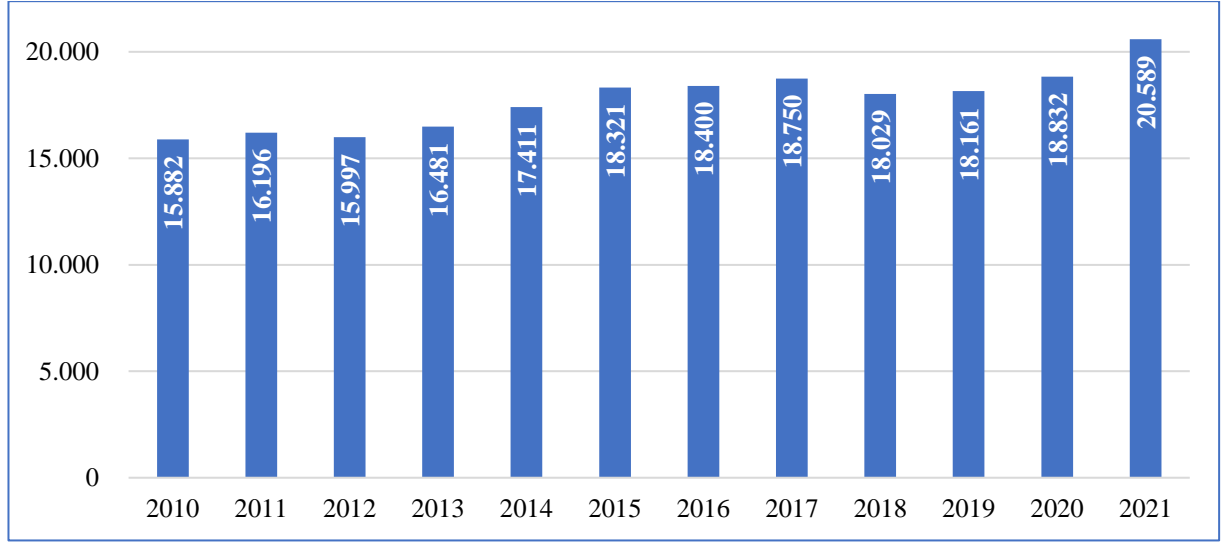
⁴⁰ Heckelman, J. ve Knack, S. (2005). Foreign Aid and Market-Liberalizing Reform. The World Bank.

⁴¹ Easterly, W. (2002). How Did Heavily Indebted Poor Countries Become Heavily Indebted, World Development?

⁴² Tomlinson, B. (2013). Civil Society Organizations, Donors and Aid Delivery: Current Trend, Lessons and Issues, UNDP/TİKA Çalıştayı Sunumu, İstanbul.

OECD-DAC üyelerinin STK'lar aracılığıyla sundukları RKY miktarı 2010 yılında 15,9 milyar ABD doları iken 2021 yılında 20,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2021 yılında toplam RKY'nin yüzde 11'i STK'lar aracılığıyla kullanılmıştır (Grafik 5).

Grafik 5: OECD-DAC Üyelerinin STK'lar Aracılığıyla Sundukları RKY Miktarı (Milyon ABD Doları)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Birleşik Krallık'ta FCDO, STK'lara yönelik sosyal kalkınma alanında; mali destek, uzun dönemli ortaklık ve kalkınma işbirliği faaliyetlerinin yönlendirilmesi programlarını yürütmektedir. Birleşik Krallık, 2021 yılında sunduğu toplam RKY miktarının yüzde 14,5'ini (1 milyar 360 milyon ABD doları) STK'lar aracılığıyla sunmuştur.⁴³

Almanya BMZ aracılığıyla, kendi ulusal STK'larına; faydalanıcı ülkelerde yerel ortaklık kurma tecrübesi bulunması ve proje bütçesinin yüzde 25'inin kendi kaynaklarından sağlanması ön koşulları altında finansman desteği sağlamaktadır. Almanya 2021 yılında sunduğu toplam RKY miktarının yüzde 7,8'ini (2 milyar 35 milyon ABD doları) STK'lar aracılığıyla gerçekleştirmiştir.⁴⁴ Ayrıca, BMZ bünyesinde ulusal STK'ların kalkınma yardımları alanında yönlendirilmesi ve kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla BENGÖ isimli bir danışma merkezi de kurulmuştur.

Belçika'da Kalkınma İşbirliği Kanunu çerçevesinde 108 ulusal STK'ya bu alanda faaliyet gösterebilmesi için Dışişleri Bakanlığı tarafından akredite verilmiştir. Dışişleri

⁴³ OECD (2023). Total official flows by country and region (ODA+OOF), <https://stats.oecd.org/#>, 10.06.2023.

⁴⁴ OECD (2023).

Bakanlığı koordinasyonunda verilen akreditasyonlar doğrultusunda hayata geçirdikleri projeler kapsamında ulusal STK'lara yüzde 85'e kadar finansman desteği sağlanabilmektedir. Ayrıca, faydalanıcı ülke STK'ları için de gıda güvenliği ve çatışmayı önleme başlıkları kapsamında özel programlar hazırlanmaktadır. Belçika 2021 yılında toplam RKY'nin yüzde 22,5'ini (288 milyon ABD doları) STK'lar aracılığıyla gerçekleştirmiştir.⁴⁵

İsveç'te ise ülkenin kalkınma yardımları alanındaki sorumlu kuruluş olan SIDA ile 15 ulusal STK arasında, uzun vadeli ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. Bu kapsamda 2021 yılında yürütülen faaliyetlerin bütçe büyüklüğü toplam RKY'nin yüzde 33'ü (1 milyar 182 milyon ABD doları) seviyesindedir.⁴⁶ Ayrıca; demokrasi, ifade özgürlüğü ve acil yardım başlıkları altında STK'larla özel işbirliği programları da yürütülmektedir.

Türkiye'deki STK'lar kalkınma yardımları⁴⁷ kapsamında ağırlıklı olarak insani yardımlar alanında faaliyet göstermektedirler. Çoğunlukla çatışma ve doğal afetlerden etkilenen ülkelere yapılan gıda yardımları, aynı yardımlar ve sağlık yardımları şeklindedir. Bu doğrultuda da faaliyet bölgeleri; Somali, Filistin, Suriye ve Sudan gibi kırılgan ve çatışmadan etkilenen ülkelerden oluşmaktadır. Çatışma ve doğal afet ortamından etkilenen ülkelere gönüllü olarak doktor ve hemşire görevlendirilmesi, başta Afrika olmak üzere çeşitli bölgelerde yapılan sağlık taramaları, basit nitelikli ameliyatlara yapılması, hastane dâhil sağlık merkezleri inşası, kurulumu ve işletilmesi Türk STK'larının kalkınma yardımları kapsamında yaptıkları faaliyetlerin başlıcalarıdır. Ayrıca, öğrenci bursu tahsisi ve su kuyuları açma faaliyetleri de yaygın bir şekilde gerçekleştirilen diğer yardım faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Türkiye'de, STK'lar TİKA başta olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği faaliyetleri yürütmektedir. Resmi kurumların yurtdışında ulusal STK'lara yönelik katkıları da RKY olarak raporlanmaktadır. STK'ların özkaynaklarıyla hayata geçirdikleri faaliyetler ise RKY kapsamında değerlendirilmemektedir. Türkiye, kalkınma yardımı politikası doğrultusunda STK'ların bu alanda daha fazla görev almaları yönünde bir karar almıştır. Bu çerçevede de Türkiye-Afrika STK Forumu, Karadeniz Ülkeleri STK Forumu, Türkiye-Rusya-Azerbaycan STK Forumu ve benzeri bölgesel nitelikte toplantılar düzenlenmektedir.

---

⁴⁵ OECD (2023).

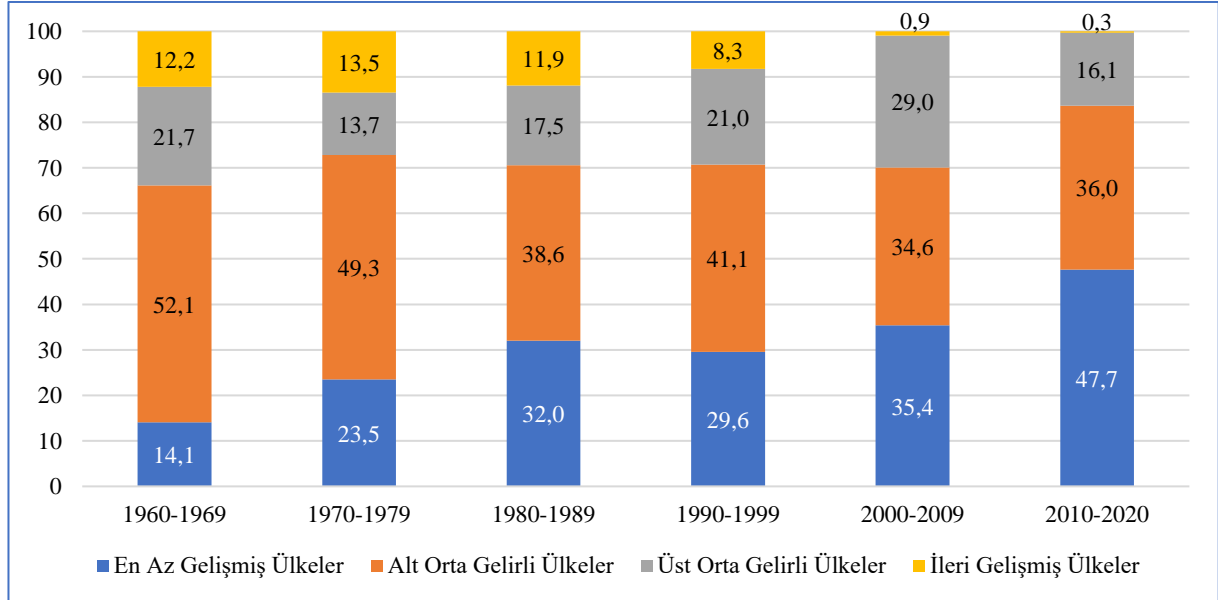
⁴⁶ OECD (2023). Total official flows by country and region.

⁴⁷ Ülkemiz STK'larının 2021 yılı kalkınma işbirliği proje ve faaliyetlerine ilişkin akımlarının toplamı; 150,1 milyon doları insani, 211,5 milyon doları kalkınma olmak üzere toplam 361,6 milyon dolardır (TİKA).

5. ÖNE ÇIKAN FAYDALANICILAR VE SEKTÖRLER

Kalkınma yardımları kapsamında sunulan yardımlardan en yüksek payı düşük gelirli ülkeler almakta olup yardım alan ülkelerin kompozisyonu zamanla değişiklik göstermektedir. 1960-1969 döneminde alt orta gelirli ülkelerin toplam yardımlardan aldıkları pay yüzde 52,1 iken dönemler itibarıyla azalarak 2010-2020 döneminde yüzde 36,0'a düşmüştür. Alt orta gelirli ülkelerin aldıkları pay düşerken aynı dönemde en az gelişmiş ülkelerin toplam yardımlardan aldıkları pay ise artmıştır. 1960-1969 döneminde toplam yardımların yüzde 14,1'ini alan en az gelişmiş ülkeler, 2010-2020 döneminde yardımların yüzde 47,7'sini almışlardır. Üst orta gelirli ülkelerin de aldıkları pay dönemler itibarıyla inişli çıkışlı bir seyir izlemekle beraber zamanla azalmış ve 2010-2020 döneminde toplam kalkınma yardımlarının yüzde 16,1'ine gerilemiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu ileri gelişmekte olan ülkelerin toplam yardımlardan aldığı pay ise 1960-1969 döneminde yüzde 12,2 iken 2010-2020 döneminde yüzde 0,3'ün altına düşmüştür. Bu değerlendirmeler ışığında küresel kalkınma yardımlarının dünyanın az gelişmiş bölgelerine doğru yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Grafik 6: Alıcı Ülke Gruplarına Göre OECD-DAC Üyelerinin RKY Akımları (Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

2010-2020 döneminde toplamda en çok kalkınma yardımı alan ilk 10 ülke; Afganistan, Hindistan, Etiyopya, Irak, Bangladeş, Kongo, Suriye, Vietnam, Pakistan ve Kenya'dır.

Afganistan, Hindistan ve Etiyopya farklı coğrafyalardaki stratejik nedenler dolayısıyla ilk 10 ülkenin aldığı toplam RKY'nin yüzde 40'ından fazlasını almıştır. Güney Kore, İsrail ve Çin gibi gelişmiş ülkelerin, 2010-2020 döneminden önce en çok yardım alan 10 ülke arasında yer aldıkları görülmektedir. Kalkınma yardımlarının doğru bir iktisadi politika çerçevesinde kullanılmasının, söz konusu ülkelerin büyümesine olumlu katkılar yaptığı açıkça anlaşılmaktadır. Türkiye ise sadece 1960-1969 döneminde küresel RKY akımlarından en çok payı alan ilk 10 ülke arasında yer almıştır.

Tablo 3: En Çok Yardım Alan 10 Ülke (Milyon ABD Doları)

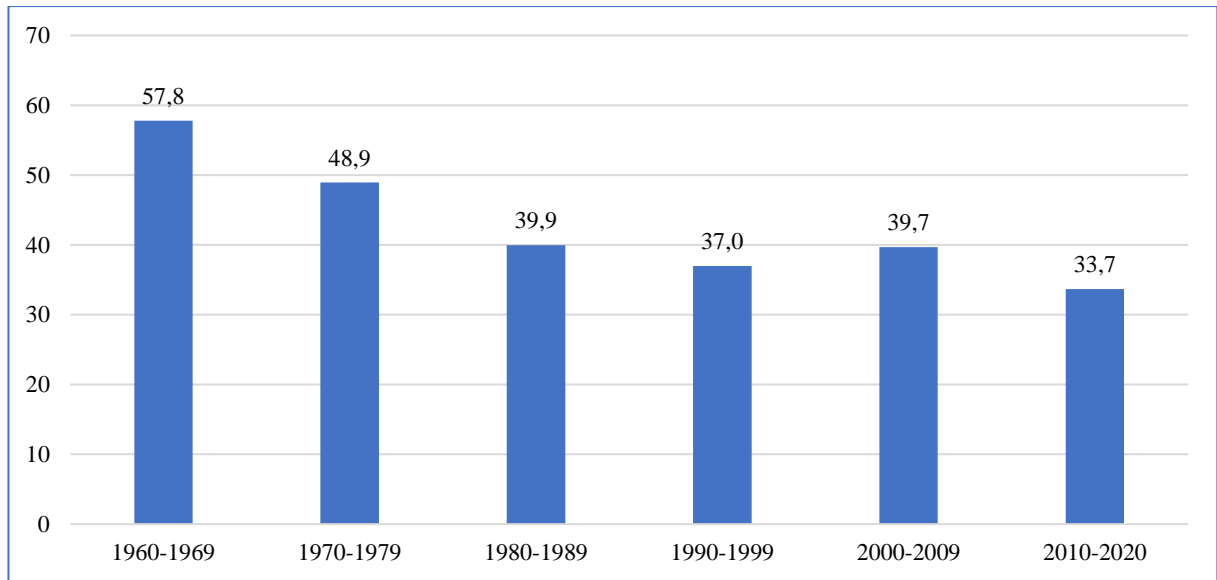
1960-1969			Yüzde	1970-1979			Yüzde	1980-1989			Yüzde
1	Hindistan	61.198,5	31,8	1	Hindistan	27.989,2	19,4	1	Mısır	30.357,6	19,0
2	Pakistan	24.752,4	12,9	2	Endonezya	21.797,3	15,1	2	İsrail	27.198,7	17,0
3	Vietnam	20.188,7	10,5	3	Vietnam	16.322,0	11,3	3	Endonezya	17.461,1	10,9
4	Cezayir	18.361,7	9,5	4	İsrail	15.622,1	10,8	4	Hindistan	16.980,1	10,6
5	G. Kore	15.926,0	8,3	5	Pakistan	13.830,1	9,6	5	Bangladeş	16.224,8	10,1
6	Brezilya	13.127,0	6,8	6	Bangladeş	12.840,5	8,9	6	Tanzanya	11.656,1	7,3
7	Endonezya	11.933,9	6,2	7	Mısır	10.773,5	7,4	7	Çin	11.472,3	7,2
8	Türkiye	11.733,5	6,1	8	G. Kore	10.005,4	6,9	8	Pakistan	9.823,3	6,1
9	Mısır	8.041,9	4,2	9	Papua Yeni Gine	9.372,5	6,5	9	Filipinler	9.598,9	6,0
10	Kongo	7.291,5	3,8	10	Tanzanya	6.072,6	4,2	10	Sudan	9.129,6	5,7
Toplam		192.555,1		Toplam		144.625,2		Toplam		159.902,5	
1990-1999			Yüzde	2000-2009			Yüzde	2010-2020			Yüzde
1	Mısır	33.481,4	22,3	1	Irak	68.485,1	33,2	1	Afganistan	44.166,1	20,2
2	Çin	21.098,5	14,1	2	Afganistan	24.507,8	11,9	2	Hindistan	23.020,5	10,5
3	Endonezya	17.134	11,4	3	Nijerya	21.905,3	10,6	3	Etiyopya	22.562,9	10,3
4	İsrail	16.742,2	11,2	4	Kongo	14.563,1	7,1	4	Irak	19.253,1	8,8
5	Hindistan	12.808,1	8,5	5	Çin	14.440,9	7,0	5	Bangladeş	18.966,4	8,7
6	Filipinler	11.033,7	7,4	6	Vietnam	14.041,8	6,8	6	Kongo	18.761,8	8,6
7	Mozambik	10.443,4	7,0	7	Tanzanya	12.749,5	6,2	7	Suriye	18.549,9	8,5
8	Bangladeş	10.199,6	6,8	8	Etiyopya	12.094,5	5,9	8	Vietnam	18.165,8	8,3
9	Tanzanya	9.325,0	6,2	9	Mozambik	11.902,5	5,8	9	Pakistan	17.950,1	8,2
10	Tayland	7.819,6	5,2	10	Endonezya	11.685,1	5,7	10	Kenya	17.325,9	7,9
Toplam		150.085,5		Toplam		206.375,6		Toplam		218.722,5	

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Küresel RKY akışlarında ortaya çıkan diğer bir yönelim de en çok kaynak aktarılan ilk 10 ülkenin toplam kalkınma yardımlarından aldığı payın azalmasıdır. Söz konusu pay 1960-1969 yılları arasında yüzde 57,8 seviyesinde iken 2010-2020 yılları arasında yüzde 33,7'ye

düşmüştür. Yardım alan ülke sayısının zamanla artması ilk 10 ülkenin toplam yardımlardan aldığı payın düşmesini beraberinde getirmiştir. İlk 10 ülkenin payının zaman içindeki seyrinde kırılmaya neden olan diğer iki faktör ise 1973 Arap-İsrail Savaşı ve 2003 Irak Savaşı'dır. İsrail ve Mısır arasında yaşanan savaştan sonra ABD, Mısır'a yüksek miktarda yardım yapmaya başlamıştır. 1978 yılında ABD, İsrail ve Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşmasının sonucunda Mısır, ABD'nin stratejik ortağı olmuştur. Bu tarihten sonra Mısır'a sunulan yardımlar kayda değer oranda artmıştır. 1980-2000 arasında Mısır küresel RKY akımlarından ez fazla payı alan ülke olmuştur. Benzer bir durum 2003'te Irak'ta yaşanmıştır. 20 Mart 2003'te ABD ve Birleşik Krallık öncülüğündeki çok uluslu koalisyon güçlerinin Irak'a girmesiyle başlayıp ülkenin işgaliyle neticelenen savaşın ardından Irak'a sunulan yardımların miktarı ve ilk 10 ülkenin toplam yardımlardan aldıkları payda yukarı yönlü bir hareket yaşanmıştır.

Grafik 7: En Çok Yardım Alan 10 Ülkenin Toplam Yardımlardan Aldığı Pay (Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

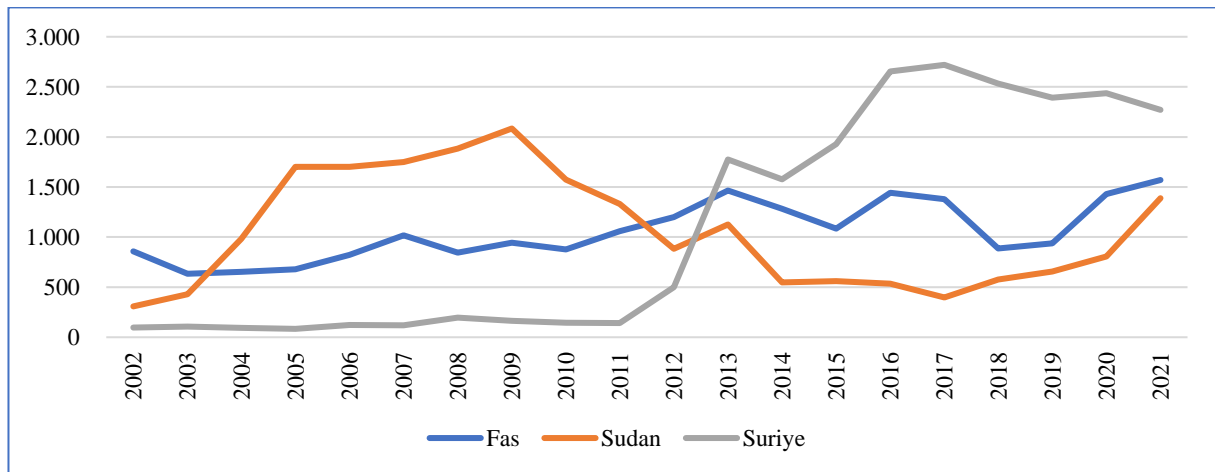
Faydalancı ülkelere sunulan yardımların büyüklükleri arasındaki farkların 1970 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. Bu eğilimi bozan tek dönemse 2000-2009 dönemidir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terör olayları bu durumun temel sebeplerinden birisidir. Zira söz konusu saldırılardan sonra ABD yardım sunduğu ülkelerin kompozisyonunu radikal bir şekilde değiştirmiştir. ABD'nin küresel RKY miktarındaki ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda yaptığı değişikliklerin küresel eğilimler üzerinde de belirgin bir etki oluşturması anlaşılabilir.

Sunulan yardımın sürekliliği göz önünde bulundurulduğunda faydalanıcı ülkeleri üç ana grupta incelemek mümkündür. İlk grup, ikili kalkınma yardımları kapsamında alınan yardımların istikrarlı bir seyir izlediği ülkeleri içermektedir. Bu ülkeler genellikle yardımlarını bir veya iki donörden almaktadır. Yardım miktarı, ilgili ülkenin kalkınma performansına bağlı olarak artmakta veya azalmaktadır. Papua Yeni Gine, Fas ve Ekvator gibi ülkeler, bu kategorideki ülkeler arasında yer almaktadır.

İkinci grup, yardımların orta düzeyde istikrarlı olduğu ülkeleri içermektedir. Bu gruptaki ülkeler, bir önceki gruptaki ülkelere göre daha fazla sayıda donörden yardım almaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu ülkelerde istikrarlı bir yardım akışı olsa da jeopolitik gelişmelere bağlı olarak yardım miktarında dalgalanmalar gözlemlenebilmektedir. Sudan ve Lübnan gibi ülkeler bu gruptaki örnekler arasındadır.

Üçüncü grup ise yardım akışının istikrarsız olduğu ülkeleri içermektedir. Bu ülkeler, çok sayıda donörün kalkınma işbirliği portföyünde yer almaktadır. Donörlerin yardım stratejilerindeki değişiklikler, bu ülkelerde sunulan yardım miktarında önemli dalgalanmalara neden olmaktadır. Donör ülkelerin dış politika önceliklerindeki değişiklikler, alıcı ülkelerdeki rejim değişiklikleri ve insani gereksinimler sunulan yardımların miktarını etkileyebilmektedir. Suriye, Ruanda ve Mauritius gibi ülkeler bu gruptaki örneklerden bazılarıdır.

Grafik 8: İkili Yardımlardaki Volatilité (Milyon ABD Doları)

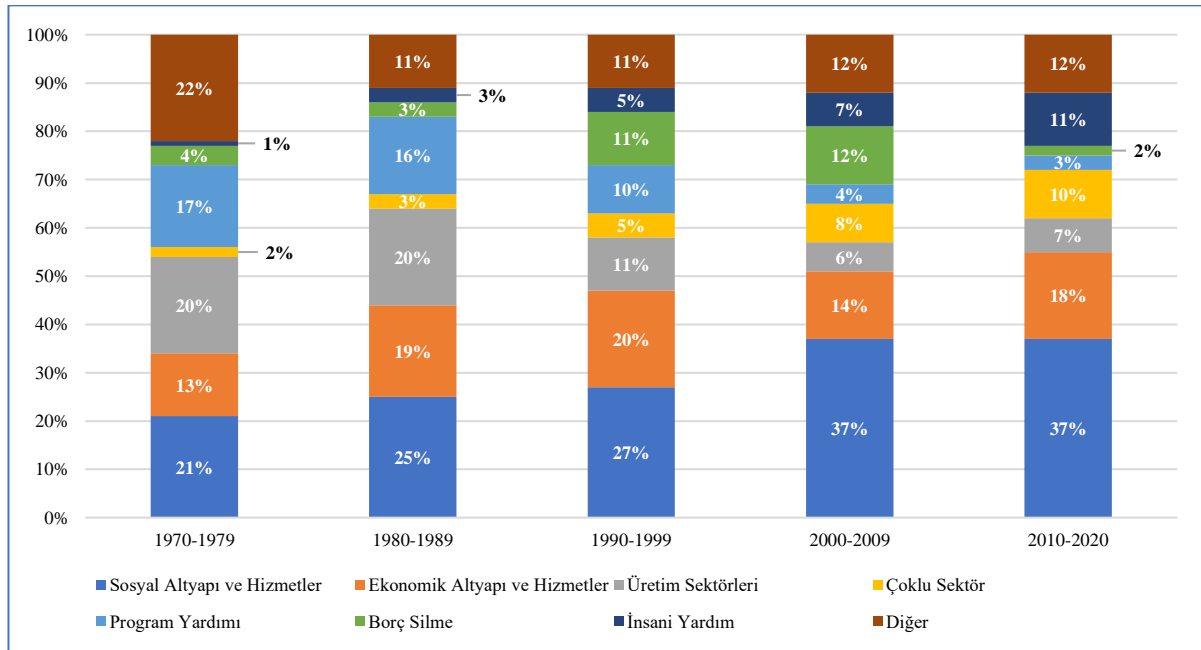
Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Kalkınma yardımları kapsamında donör ülkelerden faydalanıcı ülkelere sunulan yardımlar genellikle ekonomik ve sosyal altyapının iyileştirilmesine yöneliktir. Faydalanıcı

ülkeye aynı destek verilmesi, ülkedeki ekonomik altyapının geliştirilmesi, insani yardım sunulması ve ülkenin mali yapısının düzeltilmesi öncelikli hedeflerdir. Söz konusu hedefler doğrultusunda en yaygın olan kalkınma yardımı faaliyeti sosyal altyapı ve hizmetlerin iyileştirilmesidir. Sosyal altyapının iyileştirilmesine yönelik yardımların toplam yardımlar içerisindeki payı 1960-1969 döneminde yüzde 21 iken 2010-2020 döneminde yüzde 37'ye yükselmiştir.

Az gelişmiş ülkelere yapılan aynı yardımların toplam yardımlar içindeki payının ise yıllar itibarıyla azaldığı görülmektedir. Gıda programı gibi desteklerin sunulduğu aynı yardım başlığı Program Yardımları kategorisinde ele alınmaktadır. Program yardımlarının 1960-1969 döneminde toplam yardımlar içindeki payı yüzde 17'den, 2010-2020 döneminde yüzde 3'e gerilemiştir. Bu azalışa karşılık, ekonomik ve sosyal altyapının iyileştirilmesine yönelik sunulan yardımların, toplam yardımlar içindeki payının artması yüksek gelirli ülkelerin az gelişmiş ülkelerde kapasite inşasına daha fazla önem vermeye başladıklarını göstermektedir.

Grafik 9: OECD-DAC Üyeleri Tarafından Sunulan Toplam RKY'nin Sektörel Dağılımı (Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Sunulan yardımların miktarı ve niteliği, faydalanıcı ülkedeki koşullara bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, kişi başına gelir düzeyi düştükçe faydalanılan yardım miktarının arttığı gözlemlenmektedir. Sahra Altı Afrika bölgesi, dünyada kişi başına gelirin en düşük olduğu

bölge olması nedeniyle kalkınma yardımlarının en fazla gerçekleştiği bölgelerden biridir. Diğer yandan, Latin Amerika ve Karayipler bölgesi, gelişmekte olan coğrafyalar içinde en yüksek ortalama kişi başına gelire sahip olması sebebiyle en az kalkınma yardımı alan bölgeler arasında yer almaktadır.

Borcu silinen ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin çoğunlukla IMF tarafından geliştirilen Borçluluğu Yüksek Fakir Ülkeler (HIPC) kategorisinde yer aldıkları görülmektedir. İnsani yardımların büyük bir bölümü ise yoksulluk oranının yüksek olduğu ülkelere yönlendirilmektedir.

6. COVID-19 PANDEMİSİ VE UKRAYNA SAVAŞI

2022 yılındaki kalkınma yardımı göstergeleri pek çok yeni gelişmenin yaşandığı bir zaman diliminde şekillenmiştir. 2020-2021 döneminde Covid-19 salgını nedeniyle artan yoksulluk, açlık, çatışma ve ekonomik problemlerle başa çıkmak için yardım talebinde küresel ölçekte önemli bir artış yaşanmıştır. Diğer taraftan, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı savaş da Covid-19 salgınından sonra beklenen küresel toparlanmanın gecikmesine sebep olmuştur. Söz konusu gelişmeler dolayısıyla artan küresel enflasyon ve krizler kalkınma yardımlarının şeklini, miktarını ve hedefini doğrudan etkilemiştir. Bu bölümde Covid-19'un ve Ukrayna Savaşı'nın 2019-2020'de RKY harcamalarını nasıl şekillendirdiğinin bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Pandemi 2021'in sonlarına doğru yavaşlarken küresel toparlanmada da kısmi bir ilerleme olmuştur, ancak enflasyonist baskılar ve arz kısıtlamaları toparlanmanın dalgalı bir seyir izlemesine sebep olmaktadır.⁴⁸ Gelişmekte olan ülkeler yaşanan konjonktür dolayısıyla artan yoksulluk ve yetersiz mali kaynak gibi sorunların yanı sıra düşük aşılama oranlarının sonuçlarıyla da başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Birçok düşük ve orta gelirli ülkede Covid-19 salgını sırasında acil durum önlemleri olarak kabul edilen borçların askıya alınması girişimleri sona ermiş ve borç geri ödemelerine yeniden başlanmak zorunda kalmıştır.

2022'nin ortalarına gelindiğinde ise Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı savaşın sonuçları dünya çapında hissedilmeye başlanmıştır.⁴⁹ Bu durum RKY bütçeleri ve harcamaları için alınan kararları da doğrudan etkilemiştir. OECD verileri, donör ülkelerin çoğunda GSMH'nin 2022'de büyümeye devam ettiğini, ancak savaş öncesinde tahmin edilenden daha düşük oranlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Donörlerin bütçeleri üzerinde oluşan baskı RKY miktarının aşağı yönlü revize edilmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan, yüksek enflasyon hem RKY için ayrılan bütçenin hem de kendi vatandaşları için ayırdıkları kaynakların erimesine sebep olmuş ve hükümetleri iç dengeleri yönetme hususunda zorlamaya başlamıştır.

Ukrayna içinde kalan ve sınır dışına çıkmak zorunda kalan insanların acil ihtiyaçları, gelişmekte olan ülkelerde savaş dolayısıyla daha da derinleşen gıda ve enerji krizleri ve

---

⁴⁸ OECD (2021b), OECD Economic Outlook, Volume 2021 Issue 2, OECD Publishing, Paris.

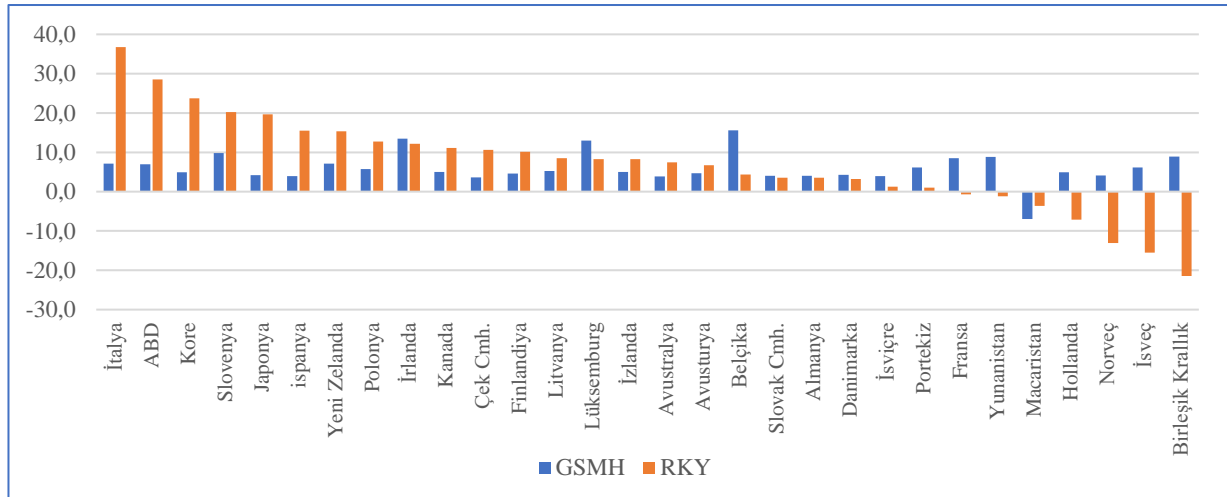
⁴⁹ OECD (2022b), OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine, OECD Publishing, Paris.

sürdürülemez hale gelen borç seviyeleri kalkınma yardımlarına olan talebi radikal bir şekilde artırmıştır. Bu durum SKA'lar kapsamında belirlenen hedeflerin daha da ulaşılamaz hale gelmesine sebep olmuştur.

Pek çok donör; Ukraynalı mülteciler, dünya çapında derinleşen gıda güvensizliği, açlık ve aşırı yoksulluğu azaltmak için yeni yardımlar oluşturma çabası içine girmiştir. OECD-DAC üyelerinin Ukrayna'daki savaşa yönelik taahhüt ettikleri mali ve insani destek tahmini olarak 46 milyar ABD dolarıdır. Bu rakam Covid-19 ile mücadele için ayrılan kaynaktan daha fazladır. İnsani yardım harcamalarında beklenen keskin artışın, yardımların kompozisyonunu da değiştirmesi beklenmektedir.

Toplam RKY 2021'de sabit fiyatlarla yüzde 6,9 oranında artarak yaklaşık 185 milyar ABD dolarıyla şimdiye kadarki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu rakam DAC üyelerinin toplam GSMH'lerinin yaklaşık yüzde 0,33'üne denk gelmektedir. 2020 yılında pandeminin etkileri görülmeye başladığında donörlerin çoğu RKY bütçelerini belirlemişlerdi. 2021 yılındaki artışın en önemli sebebi DAC üyelerinin Covid-19 müdahalesine verdikleri ek desteklerdi. 23 DAC üyesi ülkenin RKY miktarları Covid-19 müdahalelerine verdikleri destek nedeniyle artmış, yedi ülkeninki ise düşmüştür.

Grafik 10: OECD-DAC Üyelerinin 2020 Yılından 2021 Yılına RKY ve GSMH Değişimleri (2021 Sabit Fiyatlarıyla, Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

2021 yılında Covid-19 sonrasında yaşanan dalgalı küresel ekonomik toparlanma, bütün DAC üyelerinin GSMH'lerinde beklenen düzeyde olmasa da (Macaristan hariç) artış meydana

getirmiştir. Birleşik Krallık, İsveç, Norveç, Hollanda, Macaristan, Yunanistan ve Fransa 2020 yılına kıyasla 2021 yılında sundukları RKY miktarı düşen ülkelerdir. Birleşik Krallık, 2013'ten bu yana ilk defa 2021 yılında RKY'ye GSMH'den yüzde 0,7 değil yüzde 0,5'lik bir pay ayırmıştır.⁵⁰

DAC üyesi ülkeler 2020 ve 2021'de Covid-19 salgınına yönelik yaklaşık 32 milyar ABD doları finansman sağlamışlardır. Bu tutarın; 12,6 milyar ABD doları aşı bağışları için, 18,7 milyar ABD doları aşı dışındaki Covid-19 kapsamında olan yardımlar için ve 500 milyon ABD doları ise yan maliyetler için kullanılmıştır. Covid-19 ile ilgili sunulan yardımların yaklaşık 2/3'ü hibe desteği, 1/3'ü ise kredi şeklindedir. STK'lar da Covid-19'la mücadele için 2 milyar ABD doları yardım sağlamışlardır.

2020 yılında DAC üyelerinin ülke gelir gruplarına yönelik ikili RKY miktarı; en az gelişmiş ülkeler için yüzde 6, diğer düşük gelirli ve düşük-orta gelirli ülkeler için yüzde 4 ve yüksek-orta gelirli ülkeler için yüzde 18 oranında artmıştır. Küresel Fon, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve AB Kurumları tarafından yapılan harcamalar dolayısıyla çok taraflı kuruluşların imtiyazlı akışları da bütün ülke gelir gruplarında önemli ölçüde artmıştır. DAC üyelerinin ülke gelir gruplarına göre çok taraflı RKY miktarı; en az gelişmiş ülkeler ve yüksek-orta gelirli ülkeler için yüzde 37, diğer düşük gelirli ülkeler için yüzde 21 ve düşük-orta gelirli ülkeler için yüzde 48 oranında artış göstermiştir.

---

⁵⁰ House of Commons Library (2021), Reducing the UK's aid spending in 2021.

Tablo 4: Ülke Gelir Gruplarına Göre Covid-19 Bağlamında Sunulan Yardımlar (Milyar ABD Doları)

Ülke Grupları	DAC Üyeleri Tarafından Sunulan İkili RKY				
	2019		2020		2019-2020 Değişim (%)
	Toplam	Toplam	Covid-19 Hariç	Toplam	Covid-19 Hariç
En Az Gelişmiş Ülkeler	29,6	31,5	27,9	6	-6
Diğer Düşük Gelirli Ülkeler	0,6	0,6	0,5	4	-9
Düşük Orta Gelirli Ülkeler	29,9	31,3	26,2	4	-12
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	13,5	16,0	14,5	18	7
Ülke Grupları	DAC Üyeleri Tarafından Sunulan Çok Tarafli RKY				
	2019		2020		2019-2020 Değişim (%)
	Toplam	Toplam	Covid-19 Hariç	Toplam	Covid-19 Hariç
En Az Gelişmiş Ülkeler	25,7	35,1	30,9	37	20
Diğer Düşük Gelirli Ülkeler	0,4	0,5	0,3	21	-30
Düşük Orta Gelirli Ülkeler	19,6	29,1	26,9	48	37
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	6,2	8,5	6,8	37	10

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

2020 yılında; en az gelişmiş ülkeler Covid-19'la ilgili finansmandan yüzde 42'lik bir oranla en büyük payı alırken düşük-orta gelirli ülkeler yüzde 39, yüksek-orta gelirli ülkeler yüzde 17 ve diğer düşük gelirli ülkeler yüzde 2 pay almışlardır.

2020 yılı itibarıyla DAC üyesi ülkeler tarafından sunulan yardımlardan:

- Sosyal sektörlerdeki harcamalar yüzde 13,
- Sağlık ve nüfus için ayrılan kaynaklar yüzde 60 (Artışın yaklaşık 3/4'ü pandemi kaynaklıdır.),
- Sosyal koruma programlarına yapılan harcamalar yüzde 162 (Yaklaşık 2 milyar ABD dolarına ulaşmış olup 1,3 milyar ABD doları pandemi kaynaklıdır.),
- Tarımsal üretim sektörlerine yönelik ikili RKY miktarı yüzde 16,
- Bütçe desteği dâhil olmak üzere program yardımları yüzde 56 ve
- İnsani yardımlar yüzde 2

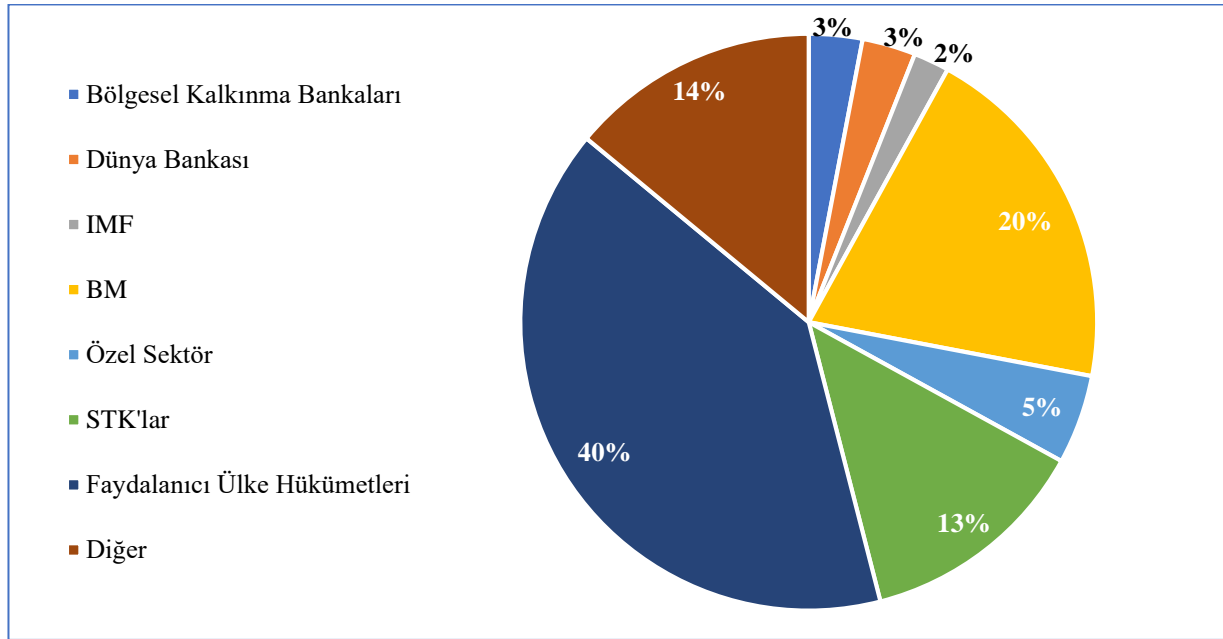
artış kaydetmiştir.

Yardımların pandemi dolayısıyla sağlık müdahalelerini finanse etmek için kullanılması, dünya çapında eğitim sisteminde aksamalar yaşanması, çocukların eğitimlerinin kesilmesi ve uzun vadeli beşerî sermayede kayıp oluşması gibi soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. DAC üyesi ülkelerin ve çok tarafli kuruluşların eğitime yönelik sundukları toplam RKY, 2019

ve 2020’de yaklaşık 14 milyar ABD doları seviyesinde sabit kalmıştır. Ancak, oransal olarak eğitime ayrılan pay 2019’da yüzde 8 iken 2020’de yüzde 7’ye düşmüştür.

Grafik 11’den görüldüğü üzere, DAC üyesi ülkelerin Covid-19 bağlamında sundukları yardımların yüzde 40’ı ikili yardımlar aracılığıyla doğrudan faydalanıcı ülke hükümetlerine kanalize edilirken yüzde 30’u çok taraflı kuruluşlar, yüzde 13’ü STK’lar aracılığıyla sunulmuştur (yüzde 20’si BM aracılığıyla). BM kuruluşları aracılığıyla sunulan yardımların 2/3’si ise Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Dünya Gıda Programı (WFP) üzerinden aktarılmıştır.

Grafik 11: Covid-19 Yardımlarının Sunum Kanalları (2020 / Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

2019’dan 2020’ye çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla sunulan RKY yüzde 15 artmıştır. En fazla RKY akışı alan çok taraflı kuruluşlar; AB Kurumları (16,3 milyar ABD doları), DB (8,6 milyar ABD doları) ve BM (8 milyar ABD doları) şeklindedir. Uluslararası kuruluşlara aktarılan toplam kaynak artmış olmasına rağmen, bahse konu kuruluşların faaliyetlerini finanse etmek için gerekli olan bütçe karşılanamamıştır. DSÖ ve Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından Covid-19 ile mücadele için talep edilen kaynakların 9 milyar ABD dolarlık kısmı bu kurumlara aktarılamamıştır.

Covid-19 kaynaklı artan taleplerin yanı sıra Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş da kalkınma yardımlarına olan talebi kayda değer manada artırmış ve fonlanan ve talep edilen yardım miktarı arasındaki açık iyice büyümüştür. Ortaya çıkan enflasyon da göz önünde bulundurulduğunda artan yardım taleplerinin karşılanması için fazladan ciddi bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Yükselen enflasyon dolayısıyla erozyona uğrayan toplam RKY miktarını telafi etmek için 8 ila 10 milyar ABD doları arasında ek kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. OECD ülkelerinin 2022 yılında ortalama olarak enflasyon oranlarında yıllık bazda yüzde 8,7'lik bir artış yaşanmıştır. Bu oran Aralık 2021'deki tahminin neredeyse iki katına tekabül etmektedir. Enflasyonu tetikleyen en önemli faktörlerse enerji ve gıda fiyatları olmuştur. Nisan 2022'de OECD ülkelerinde enerji fiyatları bir önceki yıla göre ortalama yüzde 32,7, gıda fiyatları ise yüzde 11,5 artmıştır.⁵¹ Enflasyon, ulusal bütçeler üzerinde ciddi bir baskı meydana getirmektedir.

Sahra Altı Afrika'da gıda ve gıda dışı enflasyonun 2022'de yüzde 12,2'de kalması, 2023'te ise yüzde 9,6'ya düşmesi bekleniyordu. Ancak Ukrayna Savaşı bu beklentilerin gerçekleşmesini imkânsız hale getirmiştir. Enflasyonun artış trendi 2020'den bu yana kesintisiz devam etmektedir.⁵² Fiyatlar yükseldikçe, yoksulluk da artmakta ve buna bağlı olarak küresel RKY talebi yükselmektedir.⁵³ DB, Covid-19 ve Ukrayna Savaşı dolayısıyla, pandemi öncesi döneme göre, 75 ila 95 milyon daha fazla insanın yoksulluk sorunuyla yüzleşmek zorunda kalacağını tahmin etmektedir.⁵⁴ En yoksul hanelerin çoğu için artan yaşam maliyeti, donörler adına yeni bir zorluk anlamına gelmektedir. Enflasyonun etkilerini hafifletmeye yardımcı olmak için daha fazla sosyal koruma harcamasının finanse edilmesi gerekmektedir. Sosyal koruma için sunulan RKY 2019 yılında 2,6 milyar ABD doları iken 2020 yılında ise yaklaşık 7,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

2010-2011 yılları arasında gıda fiyatları yüzde 11,3 arttığında, küresel yoksulluk da yüzde 1 artmıştır.⁵⁵ 2022 sonunda gıda fiyatlarının bir önceki yıla göre yüzde 17,7 artması beklenmektedir. Ukrayna'daki savaştan önce dünyada 811 milyon insan açlık çekiyorken Rusya'nın işgali sırasında WFP, şiddetli açlık çeken 276 milyon kişiye 47 milyon insanın daha eklendiğini duyurmuştur. WFP, 2022 yılında donörlerden 21,5 milyar ABD doları destek talep

---

⁵¹ OECD (2022a), Inflation (CPI) (indicator).

⁵² IMF (2022), Sub-Saharan Africa Economic Outlook - At a Glance - IMF Data.

⁵³ Gill, I. and P. Nagle (2022), Inflation could wreak vengeance on the world's poor, Brookings.

⁵⁴ World Bank (2022c), Pandemic, prices, and poverty.

⁵⁵ Ha, J., M. Ayhan Kose and F. Ohnsorge (eds.) (2019), Inflation in Emerging and Developing Economies.

etmektedir. 2020 yılında acil gıda yardımı için bu miktarın yaklaşık dörtte biri olan 5,9 milyar ABD doları kaynak ayrılmıştır.

Enflasyonun en önemli sebeplerinden biri artan enerji fiyatlarıdır. 2030 SKA kapsamında yeşil enerji imkânlarının artırılması tartışılırken yaşanan gelişmeler radikal bir tedarik probleminin başlamasına ve enerji fiyatlarının beklenmedik şekilde artmasına sebep olmuştur. Ukrayna'nın işgali fosil yakıt piyasalarında büyük aksamalar yaratmıştır. Bu durum, ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için çevre duyarlılığını bir kenara bırakarak hareket edecekleri endişesini gündeme getirmiştir. Diğer taraftan, bu gelişmelerin temiz enerji yatırımlarını hızlandıracağına dair de görüşler ortaya atılmaktadır.⁵⁶ Teknoloji sayesinde düşen maliyetler ve yenilenebilir enerji üretiminin konjonktürel gelişmelerden daha az etkilenmesi bu görüşleri desteklemektedir.⁵⁷

2050 yılına kadar net sıfır emisyon senaryosuna ulaşmak için gereken yıllık küresel kamu yatırımı 1,2 trilyon ABD dolarıdır.⁵⁸ Küresel çapta enerji erişiminin sağlanması ise yıllık 51 milyar ABD dolarına mal olmaktadır.⁵⁹ Glasgow'da 2021 yılında düzenlenen COP26 zirvesinde, tahminler ve taahhütler, yılda 100 milyar ABD doları seferber etme hedefinin 2023 yılına kadar karşılanacağını ve bu rakamın önemli bir bölümünün kamu kaynaklarından finanse edileceğini ortaya koymaktadır.⁶⁰ COP26 öncesinde DAC üyeleri kalkınma işbirliğini Paris Anlaşması'nın hedefleriyle uyumlu hale getirme taahhüdünde bulunmuşlardı. 2020 yılında enerjiyle ilgili RKY'ye toplam 11,8 milyar ABD doları kaynak aktarılmıştır. Temiz enerji geçişini hızlandırmak için çok daha yüksek finansman maliyetlerinin karşılanması gerekmektedir.⁶¹

Tablo 5: Enerji Sektörü için Tahsis Edilen RKY (Milyon ABD Doları)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
DAC Üyesi Ülkeler	4.353	4.562	4.562	4.545	5.629	5.843	6.422	6.098	6.614	6.159
Çok Taraflı Kuruluşlar	2.937	3.542	3.718	4.697	4.172	3.994	4.846	4.623	4.814	5.475
Diğer	179	276	104	203	594	467	425	928	290	150
TOPLAM	7.469	8.379	8.384	9.445	10.395	10.304	11.692	11.650	11.721	11.784

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

⁵⁶ IEA (2022), Today's energy crisis makes supporting clean energy start-ups more important than ever – News.

⁵⁷ IRENA (2020), Renewable Power Generation Costs in 2020.

⁵⁸ IEA (2021), The cost of capital in clean energy transitions – Analysis.

⁵⁹ SE4All (2019), Energizing Finance: Understanding the Landscape 2019.

⁶⁰ UKCOP26 (2021), Climate finance delivery plan: Meeting the US\$100 billion goal.

⁶¹ IEA (2021), The cost of capital in clean energy transitions – Analysis.

2020’de Ukrayna, donörlerden 2,5 milyar ABD doları RKY almıştır. Bunun 1,7 milyar ABD doları çok taraflı kuruluşlar tarafından aktarılmıştır. Çok taraflı yardımların yüzde 79’u, temel olarak enerji, toplu taşıma ve gıda endüstrisi değer zincirlerinin iyileştirilmesine yönelik, genel bütçe desteği ve altyapı yatırımları şeklinde sunulmuştur. Bu kapsamda ABD ve Almanya, 2020 yılında Ukrayna’ya en fazla yardım sunan iki ülke olmuşlardır⁶².

Tablo 6: Ukrayna’ya Yönelik Sunulan RKY’nin Yıllık Seyri (Milyon ABD Doları)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
DAC Üyesi Ülkeler	413,8	317,8	795,8	1.220,5	1.046,7	802,4	794,2	796,2	778,9
Çok Taraflı Kuruluşlar	320,5	422,5	526,0	335,3	620,6	438,1	445,3	525,0	1.743,4
TOPLAM	734,3	740,3	1.321,8	1.555,9	1.667,3	1.240,5	1.239,5	1.321,1	2.522,3

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Ukrayna için ekonomik kayıp, yıkım ve yeniden inşa maliyetleri son yıllarda alınan RKY desteğinden çok daha fazladır. 16 Haziran 2022 itibarıyla, DAC üyeleri Ukrayna’ya 46 milyar ABD doları mali ve insani yardım sunacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu tutar 2021’deki toplam RKY’nin yüzde 24,7’sine tekabül etmektedir. Ukrayna Ek Ödenek Yasası aracılığıyla finanse edilen ABD destekleri, toplamın neredeyse yarısını oluşturmaktadır.⁶³ Çok taraflı kuruluşlar da desteklerini artırmaktadır. DB, Ukrayna için 4 milyar ABD doları tutarında bir destek paketi açıklamıştır.⁶⁴ Haziran 2022 itibarıyla, Ukrayna’ya sunulan mali yardımlarda en büyük pay sahibi 12,2 milyar Euro ile AB Kurumlarıdır.⁶⁵

Ukrayna’nın yeniden yapılanması için gerekli kaynağın oluşturulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Ekonomik kayıpların telafisi ve yeniden inşa süreci için yüz milyarlarca dolara ihtiyaç duyulduğu konusunda herkes hemfikirdir. “Ukrayna için Marshall Planı” çağrılarını İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi yardımların finansmanı ve ödeme şekilleri bağlamında revizyona ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.⁶⁶ Ancak donörler,

⁶² OECD-Stat, 2022

⁶³ U.S. Department of State (2022), \$700 Million Drawdown of New U.S. Military Assistance for Ukraine - United States Department of State.

⁶⁴ World Bank (2022e), World Bank Announces Additional \$1.49 Billion Financing Support for Ukraine.

⁶⁵ Kiel Institute for the World Economy (2022), Ukraine Support Tracker.

⁶⁶ Eichengreen, B. (2022), Shaping a Marshall Plan for Ukraine.

Ukraynalı mültecilerin dahi maliyetini nasıl karşılayacakları hususunda kesin bir uzlaşuya varamamışlardır.

16 Haziran 2022 itibarıyla, Avrupa genelinde Ukrayna'dan gelen yaklaşık 5 milyon mülteci bulunmaktadır.⁶⁷ Bunların yüzde 65'i DAC üyesi ülkelerdedir. 2021 yılında donör içi mülteci maliyetleri 9,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam DAC üyelerinin sunduğu toplam RKY'nin yüzde 5,2'sine tekabül etmektedir. Diğer taraftan, DAC üyelerindeki Ukraynalı mültecilerin tahmini maliyetinin 2021'deki toplam RKY'nin yüzde 10,9'u kadar olacağı değerlendirilmektedir. Bu durumun etkisi söz konusu ülkeler açısından eşit olmayacaktır. Polonya 1,1 milyon ile en yüksek sayıda Ukraynalı mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Polonya'yı; Almanya, Çekya, Türkiye ve İtalya izlemektedir. Polonya ve Çekya 2021 toplam RKY bütçelerinden daha yüksek bir maliyetle karşı karşıya kalmışlardır. Diğer taraftan; Almanya, Türkiye ve İtalya için Ukraynalı mültecilerin tahmini maliyeti, bu ülkelerin RKY bütçelerinin nispeten küçük bir bölümünü oluşturmaktadır.⁶⁸

Tablo 7: Ukrayna Savaşı Kaynaklı Mülteci Maliyetleri (2021/Milyon ABD Doları)

	Ukraynalı Mülteci Sayısı 14 Haziran 2022	Donör İçi Mülteci Maliyeti	Donör İçi Mülteci Maliyeti/RKY (%)	Beklenen Toplam Maliyet	Beklenen Toplam Maliyet/RKY (%)
Polonya	1.169.497	16,9	1,8	1.863,7	195,7
Almanya	780.000	2.689,6	8,3	1.243	3,9
Çekya	373.965	6,3	1,7	595,9	164,7
Türkiye	145.000	N/A	N/A	231,1	2,9
İtalya	129.623	556,1	9,2	206,6	3,4

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Covid-19 ve Ukrayna krizlerinin küresel ölçekte ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçlar, hâlihazırda muhtaç durumda olan ülkelerin kalkınma yardımlarına kısıtlı ölçüde erişebilmelerine sebep olmaktadır. IMF'ye göre Nisan 2022 itibarıyla 38 ülke sürdürülemez bir borç girdabı içerisinde.⁶⁹ Covid-19 müdahalelerini finanse etmek için 2020 yılında borçlanma daha da artmıştır.⁷⁰ Artan borçlanma maliyetleri, düşük ve orta gelirli ülkelerin

⁶⁷ UNHCR (2022), Situation Ukraine Refugee Situation.

⁶⁸ OECD (2022), OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 1: Preliminary version, OECD Publishing, Paris.

⁶⁹ IMF (2022), List of LIC DSAs for PRGT-Eligible Countries, As of April 30, 2022.

⁷⁰ Girma Abreha, K. et al. (2022), Africa's Pulse, No. 25, April 2022.

uluslararası piyasalardan borçlanmalarını ve bunu finanse etme kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada, borç kırılmasını artırmadan Ukrayna'daki savaşın doğrudan ve dolaylı etkilerini ele almak artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Yalnızca 2022 yılında düşük gelirli ülkelerin 53 milyar ABD doları tutarında borç ödemesi yapmaları gerekmektedir.⁷¹ Bu durum şüphesiz ki kalkınma yardımlarına olan talebi önümüzdeki dönemde daha da artıracaktır.

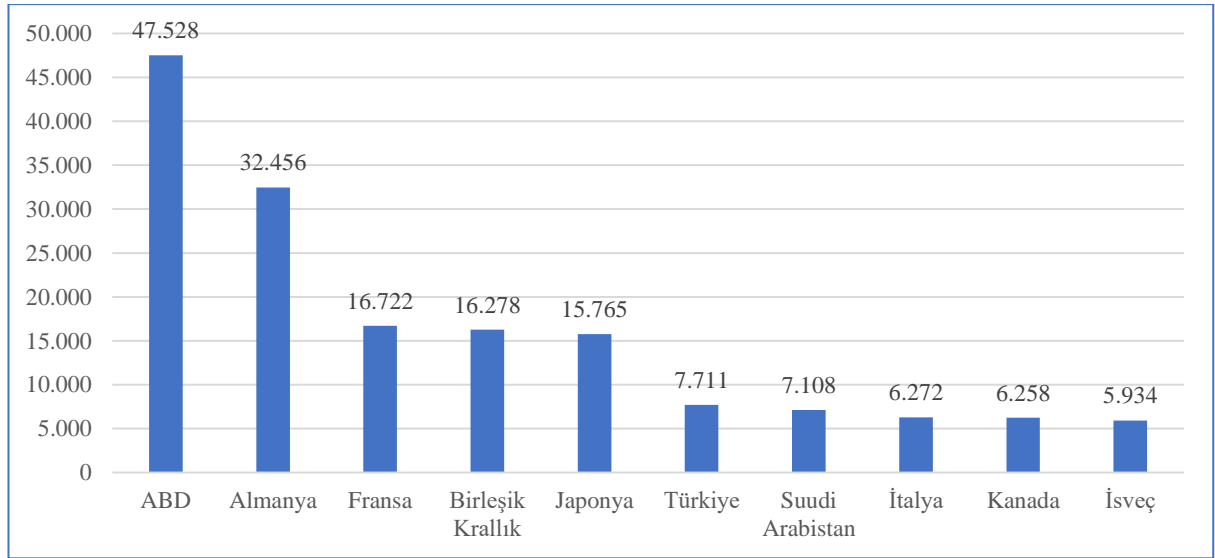
---

⁷¹ World Bank (2022a), Are we ready for the coming spate of debt crises?

7. TÜRKİYE’NİN KALKINMA YARDIMLARININ MEVCUT DURUMU VE KULLANILAN TEMEL ARAÇLAR

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında yükselen donör statüsü kazanan önemli ülkelerden biridir. OECD-DAC’ın yardım alan ülkeler listesinde yer alan Türkiye, 1960-2021 yılları arasında toplam 67 milyar 420 milyon ABD doları kalkınma yardımı almıştır. Diğer taraftan, 1990-2021 yıllarını kapsayan dönemde toplam 65 milyar 829 milyon ABD doları RKY yaparak Finlandiya, Güney Kore, İrlanda, Portekiz ve Çekya gibi ülkelere daha fazla kalkınma yardımı sunmuştur. 2017-2021 yıllarını kapsayan son beş yıllık dönemde ise toplamda 40 milyar 513 milyon ABD doları kalkınma yardımı ile bahse konu 30 yıllık dönemin yüzde 62’sini sunmuştur. Sunduğu kalkınma yardımlarının özellikle son 10 yılda kayda değer oranda artış göstermesi, Türkiye’yi bütün donör ülkeler arasında ön plana çıkaran bir husus olmuştur.

Grafik 12: En Fazla Yardım Sunan 10 Ülke (2021/Milyon ABD Doları)

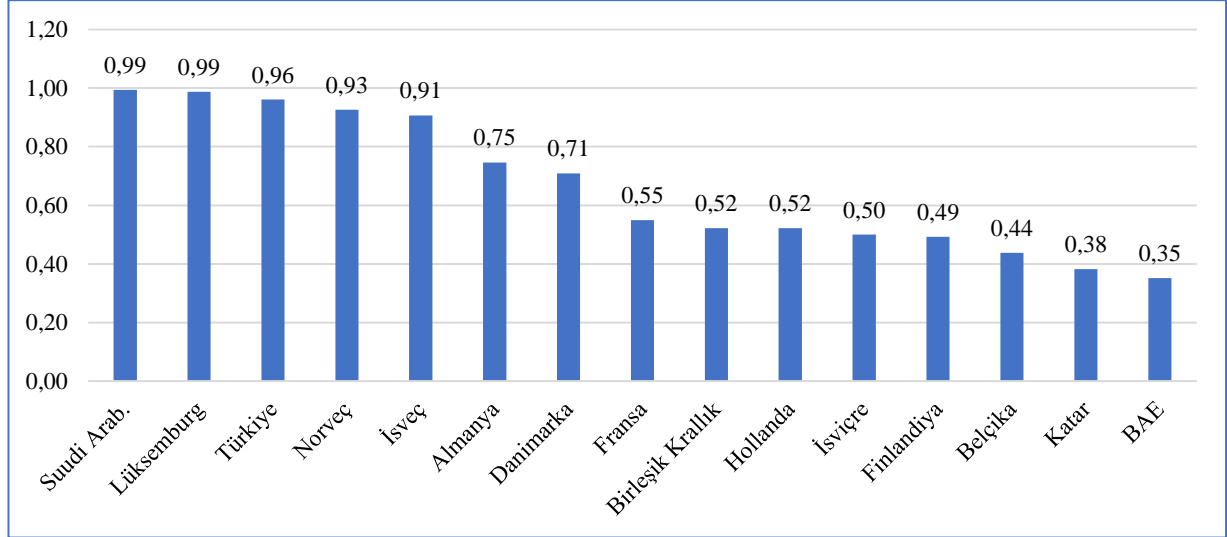

Kaynak: OECD-Stat, 2023.

Türkiye, 2021 yılında sunduğu 7 milyar 711 milyon ABD dolarlık RKY ile ABD, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve Japonya’nın ardından en fazla yardım sunan altıncı ülke olmuştur. Aşağıdaki grafikte en fazla yardım sunan ilk 15 ülkenin RKY/GSMH oranları yer almaktadır. DAC üyesi ülkelerin ortalama yüzde 0,33 RKY/GSMH oranına sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye’nin, yüzde 0,96’lık RKY/GSMH oranı ile dünyanın en cömert ülkelerinden birisi olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye RKY/GSMH oranı açısından

BM'nin koymuş olduğu yüzde 0,7'lik hedefin de üzerine çıkarak pek çok güçlü ekonomiye sahip ülkenin önüne geçmiştir.

Grafik 13: En Fazla Yardım Sunan Ülkelerin RKY/GSMH Oranı (2021/Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

DB tarafından yapılan sınıflandırmaya göre, Türkiye üst orta gelir grubunda yer almaktadır. Aynı zamanda, gelişmekte olan bir ülke olarak DAC'ın yardım faydalanıcısı ülkeler listesinde de yer almaktadır. Türkiye'nin kalkınma yardımları ile ilişkisi İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uzanmaktadır. Marshall Planı kapsamında yardım alan ülkelere birisi olan Türkiye, bugüne kadar ABD, Japonya, Almanya, Birleşik Krallık ve AB kuruluşları gibi büyük donörlerden toplamda 67 milyar 420 milyon ABD doları kalkınma yardımı almıştır.

Tablo 8: Türkiye'nin En Fazla Yardım Aldığı 10 Donör (Milyon ABD Doları)

	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2020	TOPLAM
AB Kurumları	482,7	889,0	403,6	411,0	3.848,3	17.585,1	23.619,8
ABD	8.377,8	2.044,2	2.098,6	-80,2	-144,7	458,4	12.754,0
Almanya	1.454,2	2.132,2	3.170,0	928,1	-298,0	2.697,7	10.084,1
Fransa	192,8	94,8	352,4	533,3	680,0	1.229,9	3.083,1
Japonya	6,8	188,3	951,8	868,1	587,3	55,2	2.657,5
Birleşik Krallık	781,1	142,4	180,7	73,3	-1,1	628,0	1.804,4
BM Kurumları	179,8	427,2	230,8	167,7	102,8	106,3	1.214,5
İtalya	478,9	132,9	235,7	93,9	-63,7	311,1	1.188,7
Avusturya	66,0	57,9	322,9	108,6	244,2	364,2	1.163,8
Kuveyt	0,0	1,8	124,8	944,7	81,9	-84,4	1.068,8
TOPLAM	12.020,1	6.110,6	8.071,3	4.048,4	5.036,9	23.351,4	58.638,6

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Not: Donör sıralaması 1960-2020 döneminde sunulan toplam yardım miktarlarına göre yapılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye de diğer birçok ülke gibi dış politikasının odak noktasını Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan eski Doğu Bloku Ülkeleri'ne kaydırmıştır. Orta Asya'da ortaya çıkan yeni durum, Türkiye'nin bu bölgeye dair dış politikasını etkilerken Doğu Avrupa'da Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan yeni durum da Balkanlar'a yönelik dış politikasını güncellemesini zorunlu hale getirmiştir.

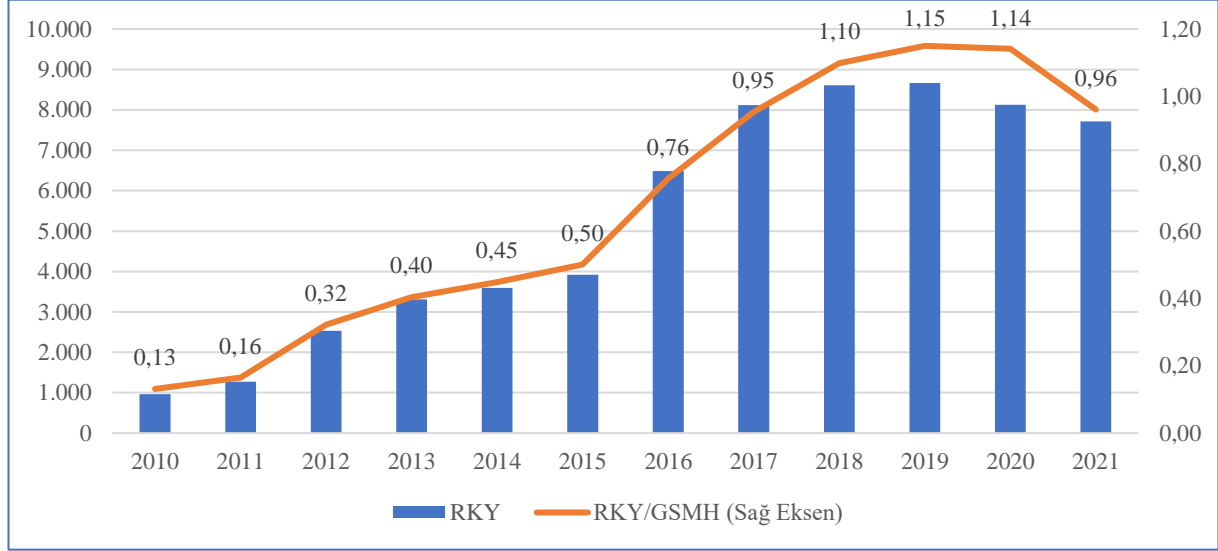
Türkiye'nin Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlar'daki yeni bağımsız devletlerle olan tarihi ve kültürel bağları, bu bölgelerde yardım faaliyetlerini yürütebilmesi için önemli bir fırsat sunmuştur. Tarihi bağlantılarının sağladığı bu imkânı göz önünde bulunduran Türkiye, söz konusu coğrafyalardaki tanınırlığı ve daha iyi ekonomik şartlarıyla, demokrasi ve kalkınma deneyimlerini bu ülkelerle ilişkilerini güçlendirmek amacıyla kullanmıştır.⁷²

2000'li yılların başından itibaren sunduğu yardımların artmaya başlamasıyla birlikte kalkınma yardımları alanında öne çıkan bir ülke konumuna gelen Türkiye, kalkınma yardımı faaliyetleri kapsamında sunduğu RKY miktarını her yıl artırmaktadır. Türkiye'nin 2013 yılı için RKY/GSMH oranı yüzde 0,40 olarak gerçekleşmiş olup bu açıdan İskandinav ülkeleri, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa ve Belçika haricindeki DAC üyesi ülkelerin önünde yer almıştır. Türkiye 2017 yılında bu oranı yüzde 0,95'e çıkartarak GSMH'sine oranla Birleşik Arap Emirlikleri, Lüksemburg, İsveç ve Norveç'ten sonra dünyada en fazla kalkınma yardımı sunan beşinci ülke olmuştur. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye'nin sunduğu RKY'nin GSMH'sine oranı sırasıyla yüzde 1,10, yüzde 1,15 ve yüzde 1,14 olarak gerçekleşmiş ve bu bağlamda birinci ülke konumuna yükselmiştir. Pandeminin etkisinin hissedildiği 2021 yılında ise yüzde 0,96 RKY/GSMH oranı ile Suudi Arabistan ve Lüksemburg'un ardından üçüncü sırada yer almıştır.

---

⁷² Fidan, H. ve Nurdun, R. (2008). Turkey's Role in the Global Development Assistance Community: The Case of TİKA, *Jurnal of Southern Europe and the Balkans*, 10(1), 93-111.

Grafik 14: Türkiye'nin Sunduğu RKY (Milyon ABD Doları/Yüzde)

Kaynak: OECD-Stat, 2023.

2012 yılından itibaren yardım rakamlarında gözlemlenen yüksek artışın en önemli sebebi, 2011 yılında başlayan Suriye krizi dolayısıyla birçok insanın ülkesinden göç ederek Türkiye'ye gelmesidir. Geçici koruma statüsü altındaki yabancılara yönelik harcamaların büyük kısmı OECD-DAC'a RKY olarak raporlanmaktadır.

Türkiye'nin 2021 yılında sunduğu RKY'nin bölgesel dağılımı aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterilmektedir. Orta Doğu bölgesine yönelik sunulan 6 milyar 794 milyon ABD dolarlık yardımın yaklaşık yüzde 98'i Suriye'ye sunulmuştur. Bu rakam, yukarıda bahsedilen Suriye krizinin Türkiye'nin sunduğu yardımlar üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin Sunduğu Yardımların Bölgesel Dağılımı (2021)

	Milyon ABD Doları	Yüzde
Avrupa	85,89	1,13
Afrika	99,10	1,30
Amerika	19,12	0,25
Okyanusya	0,61	0,01
Asya	6.939,62	90,98
Asya - Orta Doğu	6.794,07	89,07
Asya - Orta Doğu - Suriye	6.689,83	87,70
Diğer	688,28	9,02
TOPLAM	7.627,90	100,00

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

OECD-DAC'ın resmi donör olarak sınıflandırdığı ülkelerin, sundukları kalkınma yardımlarını raporladıkları sistem olan CRS:

- Sosyal altyapı ve hizmetler,
- Ekonomik altyapı ve hizmetler,
- Üretim sektörleri,
- Çoklu/çakışan sektörler,
- Aynı yardım/genel program yardımları,
- Borçlarla ilgili işlemler ve
- İnsani yardımlar

olmak üzere yedi ana sektörden oluşmaktadır. Türkiye'nin 2015-2021 yıllarında sunduğu ikili kalkınma yardımlarının CRS'nin öngördüğü şekilde sektörel dağılımı Tablo 10'da yer almaktadır.

2015-2021 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye, toplam 51 milyar 746 milyon ABD doları RKY sunmuştur. Bu tutarın:

- Yüzde 86,6'sı (44 milyar 862 milyon ABD doları) insani yardım,
- Yüzde 6,9'u (3 milyar 595 milyon ABD doları) sosyal altyapı ve hizmetler,
- Yüzde 1,2'si (636 milyon ABD doları) ekonomik altyapı ve hizmetler,
- Yüzde 1,9'u (1 milyar 30 milyon ABD doları) çoklu/çakışan sektörler,
- Yüzde 0,3'ü (182 milyon ABD doları) aynı yardım/genel program yardımları ve
- Yüzde 0,2'si (147 milyon ABD doları) üretim sektörleri

şeklindedir.

Türkiye'nin sunduğu yardımların dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, insani yardımların başı çektiği görülmektedir. Daha önce de değinildiği gibi 2011 yılında Suriye'de meydana gelen olaylar dolayısıyla yaşanan insani kriz bu durumun temel sebebidir. Diğer taraftan, sosyal altyapı ve hizmetler bağlamında sunulan eğitim ve sağlıkla ilgili yardımlar, insani yardımlardan sonra en fazla yardım sunulan kalemi oluşturmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin savunduğu insani kalkınma anlayışının sahadaki somut yansımalarından biridir.

Tablo 10: Türkiye'nin Sunduğu Toplam RKY'nin Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla, Milyon ABD Doları)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
1. Sosyal Altyapı ve Hizmetler	780,8	421,9	316,2	635,5	605,6	295,8	540,0	3.595,7
1.1. Eğitim	120,5	205,0	144,1	376,8	429,4	220,5	413,9	1.910,1
1.2. Sağlık	82,2	56,2	77,0	78,9	39,7	22,4	16,7	373,1
1.3. Nüfus Pol. ve Üreme Sağ.	5,4	0,2	0,2	0,9	0,1	0,5	0,1	7,3
1.4. Su Arzı ve Sanitasyon	4,8	2,7	2,4	5,9	5,8	4,2	13,3	38,9
1.5. Kamu ve Sivil Toplum	473,6	66,2	40,5	117,6	78,8	17,5	61,9	856,1
1.6. Diğer Sosyal Altyapı ve Hiz.	94,4	91,7	52,0	55,5	51,8	30,7	34,2	410,1
2. Ekonomik Altyapı ve Hiz.	90,5	156,6	136,7	190,6	19,7	13,8	28,5	636,4
2.1. Ulaşım ve Depolama	10,7	6,0	2,7	6,2	10,9	2,1	0,9	39,4
2.2. İletişim	78,8	79,1	10,1	71,5	7,5	7,7	26,6	281,2
2.3. Enerji	0,1	0,4	17,9	0,3	1,1	0,8	0,9	21,5
2.4. Bankacılık ve Finansal Hiz.	0,2	0,1	0,0	0,1	-	0,0	0,1	0,5
2.5. İş ve Diğer Hizmetler	0,7	71,1	105,9	112,5	0,2	3,3	0,2	293,8
3. Üretim Sektörleri	23,3	20,3	68,3	9,6	9,8	7,8	8,1	147,2
3.1. Tarım, Orman, Balıkçılık	5,9	7,5	4,1	4,0	5,3	6,7	6,2	39,7
3.2. Sanayi, Maden, İnşaat	0,8	11,6	61,1	0,5	2,7	0,6	1,3	78,6
3.3.1. Ticaret Polt. ve Düzn.	16,3	1,0	2,9	4,7	1,5	0,2	0,2	26,9
3.3.2. Turizm	0,3	0,2	0,2	0,5	0,3	0,2	0,3	2,0
4. Çoklu/Çakışan Sektörler	11,1	46,1	271,7	158,7	186,9	351,7	4,4	1.030,6
5. Aynı Yar./Gen. Prog. Yar.	0,9	14,9	47,6	32,8	20,8	32,0	32,9	181,9
6. Borçla İlgili İşlemler	-	-	-	-	-	3,4	-	3,4
7. İnsani Yardım	2.737,8	5.865,8	7.277,8	7.351,3	7.573,8	7.270,5	6.785,0	44.862,0
Diğer	451,5	161,8	282,2	54,6	52,4	57,7	229,3	1.289,4
TOPLAM	4.095,9	6.687,5	8.400,5	8.433,0	8.469,0	8.032,6	7.627,9	51.746,5

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Türkiye'nin kalkınma yardımı rakamları, TİKA tarafından OECD-DAC'a raporlanmaktadır. Bu doğrultuda, diğer ülkelerle karşılaştırılabilmesi açısından, güvenilir ve sağlıklı veriler bu alandaki bütün aktörlerle şeffaf bir şekilde paylaşılmaktadır.

Türkiye 2015-2021 yılları arasında sunduğu 51 milyar 746 milyon ABD dolarlık ikili yardımın yanı sıra aynı dönemde 1 milyar 44 milyon ABD doları da çok taraflı yardım sunmuştur. Ayrıca, yine aynı dönemde 2 milyar 714 milyon ABD dolarlık özel akış da tamamı doğrudan yatırım şeklinde Türkiye tarafından gelişmekte olan ülkelere aktarılmıştır.⁷³ STK'lar aracılığıyla sunulan yardımlar açısından ise oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. 2015-2021 dönemi kapsamında Türkiye'nin STK'lar aracılığıyla sunduğu yardım miktarı 2018 ve 2019

⁷³ OECD-Stat. (2023). Total Flow by Donors (ODA by Bilateral, Multilateral and Private Flows).

yıllarında 60'ar bin ABD dolarıdır. Söz konusu iki yıl haricinde STK'lar aracılığıyla sunulan yardımlara dair herhangi bir veri bulunmamaktadır.⁷⁴

7.1. Türkiye'nin Kalkınma Yardımı Sunma Motivasyonları

Türkiye izlediği "Girişimci ve İnsani Diplomasi" çerçevesinde kalkınma yardımlarında öncü roller üstlenmekte olup sunduğu yardımları üç temel faktör etrafında yoğunlaştırmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak sığınmacılara yönelik sunulan insani yardımlar, tarihi, siyasi ve kültürel ilişkilerin güçlü olduğu ülkelere sunulan yardımlar ve kayda değer ihtiyaç içindeki ülkelere uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla sunulan yardımlardır.

İnsani Yardımlar

2015-2021 döneminde Türkiye'nin sunmuş olduğu kalkınma yardımlarının yüzde 86,6'sı insani yardımlara ayrılmıştır. Bu durumun öncelikli nedeni, 2011 yılında Suriye'de başlayan olayların yol açtığı bölgesel krizlerdir. Suriye sorunu, Türkiye'nin yanı sıra özellikle Suriyeli mültecilerin hedefi olan AB ülkelerinin yardım politikalarını doğrudan etkilemiştir. AB ülkeleri, sınırlarına ulaşmadan göçü önlemek amacıyla özellikle Suriye'ye ve göç rotasındaki diğer ülkelere daha fazla kalkınma yardımı sağlama yoluna gitmişlerdir.

Türkiye, yardım faaliyetlerini Suriye'de yaşanan olaylar nedeniyle mağdur durumda olan insanların sorunlarını çözmek ve Türkiye'ye geçmiş Suriyelilerin problemlerine çözüm bulmak için kullanmaktadır. Diğer yandan, AB ülkelerinin Suriye'ye ve göç yolu üzerindeki diğer ülkelere yaptıkları yardımların temel amacı, düzensiz göç dalgasının kendi ülkelerine ulaşmasını engellemektir.

Türkiye, insani kalkınma yaklaşımını benimseyerek dünya genelindeki bütün insani krizlere ve doğal afetlere aynı şekilde yanıt vermektedir. 2005'teki Pakistan depreminde ve benzeri olaylarda Türkiye'nin hızlı ve etkili müdahalesi doğal afetler, insani krizler ve kriz sonrası yeniden yapılanma süreçlerine yönelik yardımlarda Türkiye'yi uluslararası alanda öne çıkarmıştır.

İnsani yardımlar, büyük ölçekli afetlerin yaşandığı bölgelere yapılan uluslararası kalkınma yardımlarını tanımlamaktadır. Bu kategori felaket sırasında ve sonrasında hayat kurtarmak, acıları hafifletmek ve insanları korumak için yapılan yardımları içermektedir. Diğer

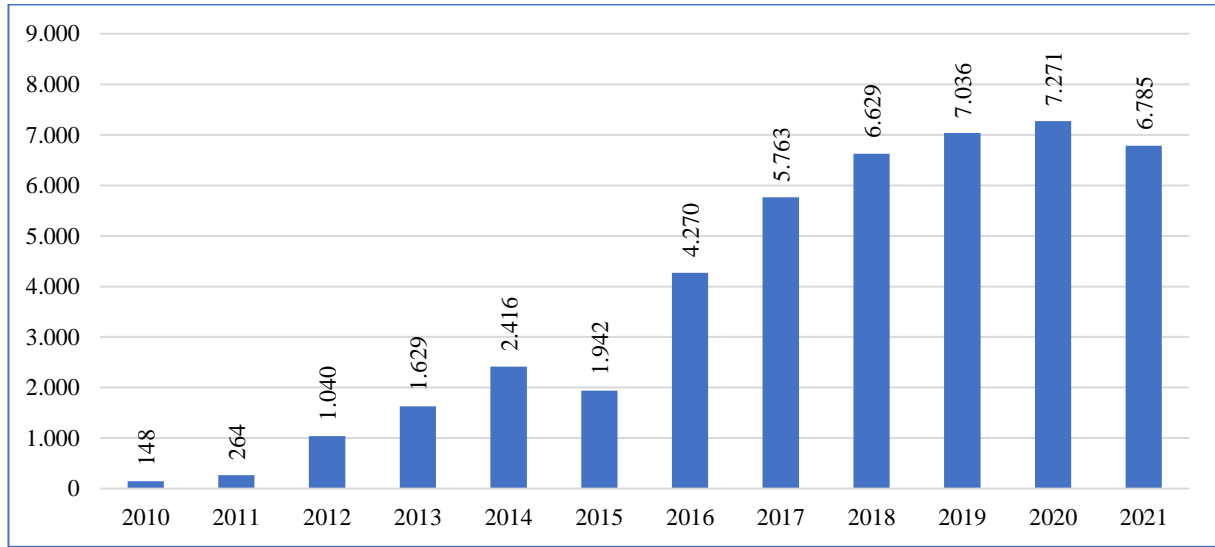
---

⁷⁴ OECD-Stat. (2023). Creditor Reporting System (CRS).

yardım türleriyle kıyaslandığında insani yardımlarda donörler arası rekabetin daha az olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, yardım miktarları ve sınırlı kapasiteleri sebebiyle normal şartlarda geleneksel donörlerle rekabet etme imkânı bulunmayan yükselen donörlerin görünürlüklerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Yükselen donörlerin doğal afet veya insani kriz zamanlarında gösterdikleri performansı karar alma süreçlerinin hızlı ve bürokrasinin az olması olumlu yönde etkilemektedir.

2010 yılında 148 milyon ABD doları olan Türkiye'nin insani yardım tutarı yıllar itibarıyla artış göstererek 2021 yılında 6,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Grafik 15).

Grafik 15: Türkiye'nin Sunduğu İnsani Yardımlar (Milyon ABD Doları)

Kaynak: OECD-Stat, 2022.

Tarihi, Siyasi ve Kültürel İlişkiler

Türkiye'nin kalkınma yardımları sahip olduğu tarihi, siyasi ve kültürel bağlardan doğrudan etkilenmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri ve Balkan coğrafyasındaki ülkelere sunulan yardımlar, daha çok kültürel ve tarihi motivasyonlarla şekillenmektedir. Türkiye'nin bu bölgelere yönelik yardımları, tarihsel geçmişteki ilişkiler ve kültürel bağlar üzerine inşa edilmiştir.

Ancak, dış politikadaki değişikliklerle birlikte Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yönelik yardımların artması, siyasi ve kültürel bağlar üzerine yapılan yardımların kapsamını genişletmiştir. Türkiye'nin bu bölgelere yönelik yardımları, sadece tarihi bağlarla değil, aynı zamanda siyasi ilişkiler ve kültürel benzerlikler üzerine de inşa edilmiştir.

Diğer yandan Türkiye, hiçbir tarihi, siyasi veya kültürel bağı olmayan bölgelere ve topluluklara da yardım yapmaktadır. Amerikan yerlileri, Fiji gibi küçük ada devletleri ve çeşitli topluluklar Türkiye'nin yardım faaliyetleri kapsamında yer almıştır. Bu durum, Türkiye'nin kalkınma yardımı politikasında tek belirleyici unsurun tarihi, siyasi veya kültürel bağlar olmadığını göstermektedir. Türkiye objektif bir şekilde, "Girişimci ve İnsani Diplomasi" anlayışı doğrultusunda yardım faaliyetlerini yürütmektedir.

Uluslararası Örgütler Aracılığıyla Yapılan Yardımlar

Türkiye'nin ikili ilişkileriyle uluslararası ve bölgesel kuruluş ve oluşumlarda etkisini güçlendirmek için yürüttüğü politika kapsamında sunduğu yardımlar da yardım motivasyonları arasında önemli bir yere sahiptir. 2009-2010 dönemini kapsayan BMGK geçici üyeliği için yürütülen çalışmalar kapsamında, 2007 yılından itibaren Afrika, Latin Amerika ve Asya'da geçmişte ilişkilerin güçlü olmadığı birçok ülkeyle temas kurulmuş ve bu vesileyle geliştirilen ilişkiler kalkınma yardımlarımızın çeşitlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Bunun bir neticesi olarak da bahse konu ülkelerin desteğiyle, iki yıllığına Türkiye BMGK geçici üyeliğine seçilmiştir. Bölgesel ve küresel bir aktör olma motivasyonu diğer faktörlerden farklı olarak sunulan yardımlara daha evrensel bir statü ve küresel çapta bir faaliyet alanı kazandırmıştır. Türkiye, BMGK seçimleri dolayısıyla daha önce hiç girmediği ülkelere girmiş ve donörlük konumu daha da güçlenmiştir.

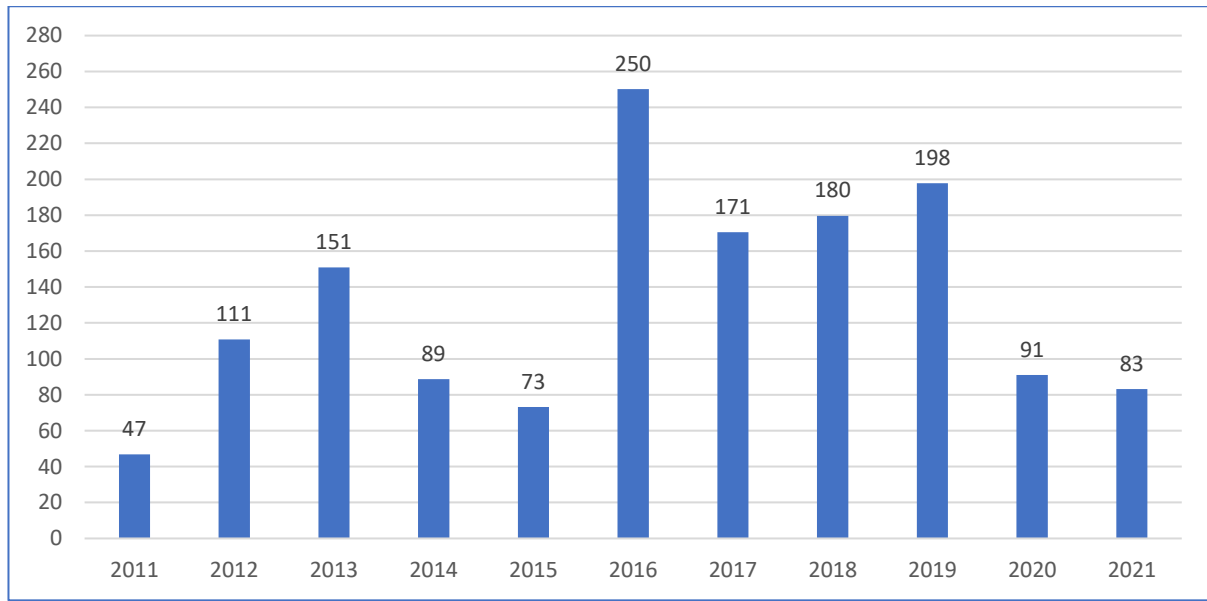
Ayrıca, uluslararası kuruluşların ve küresel şirketlerin bölgesel ofisleri için bir merkez olma niyetini ortaya koyan Türkiye, bu hedef doğrultusunda ciddi manada çaba göstererek önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu kapsamda:

- UNDP'nin İstanbul Bölgesel Ofisi (UNDP-IRH),
- BM Nüfus Fonu Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi (UNFPA - EECARO),
- BM Kadın Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi (UNWECA),
- BM Gıda ve Tarım Teşkilatı Orta Asya Alt Bölge Ofisi (FAO - SEC),
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ),
- İstanbul Uluslararası Kalkınmada Özel Sektör Merkezi (IICPSD)
- DSÖ, İnsani ve Sağlık Acil Durumlarına Hazırlık Coğrafi Ayrık Ofisi ve
- Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA)'nin bazı küresel operasyonlarından sorumlu OCHA İstanbul Ofisi

gibi BM kuruluş ve programlarının bölgesel ofislerini Türkiye'ye taşımalarında; Türkiye'nin bölgesel ve küresel çapta bu kuruluşlar tarafından yürütülen programlara katkıda bulunmasının ve mevcut katkılarını artırmasının da etkisi olmuştur.

Türkiye'nin 2011-2021 döneminde uluslararası kuruluşlara aktarmış olduğu kaynak miktarı yıllık ortalama 131 milyon ABD doları, toplamda ise 1,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Son beş yılda katkı miktarının yıllık ortalama 144 milyon ABD dolarına ulaştığı görülmektedir (Grafik 16).

Grafik 16: Türkiye'nin Uluslararası Kuruluşlara Aktardığı Kaynak (Milyon ABD Doları)

Kaynak: TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2021.

Yukarıda sıralanan ofis ve merkezlerin Türkiye'de açılması bahse konu çabalar kapsamında elde edilmiş kazanımlardır. Özellikle bu motivasyon göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin yardım politikası, OECD-DAC gibi kurumların belirlediği ilkeleri de kapsayacak bir şekilde oluşmuştur. Bahse konu ilkeleri gönüllü bir şekilde benimseyerek evrensel değerler doğrultusunda yardım sunan Türkiye, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve SKA'lar gibi küresel normları yardım politikasının bir parçası olarak görmekte ve bu hedeflere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye, ikili düzeyde ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde yaptığı çalışmalarda, ortaklık ve işbirliği kavramlarını vurgulamakta ve önem vermektedir. Bu yaklaşımın temel nedeni, kalkınma alanında geleneksel hegemonik ilişkilerin geçerliliğini yitirmesi ve kalkınma

çalışmalarının artık bir ortaklık ve işbirliği anlayışı içinde yürütülmesi gerekliliğidir. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma öncelikleriyle uyumlu işbirlikleri, donörlerin belirlediği yardım programlarına göre daha çekici bir seçenek olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, karşılıklı güven, saygı ve işbirliği prensipleri üzerine dayanmaktadır.

7.2. Türkiye'nin Kalkınma Yardımları Alanındaki Stratejik Yaklaşımı

Türkiye'nin kalkınma yardımı politikası, tarihi mirasını temel alarak özellikle yakın coğrafyasındaki ülkelerle güçlü ilişkiler kurma amacını taşımaktadır. Türkiye, bu politikayı insan odaklı bir yaklaşımla hayata geçirerek geleneksel donörlerden ayrılan bir duruş sergilemektedir. Sahip olduğu yardım anlayışı, faydalanıcı ülkelerde doğrudan vatandaşlara yönelik enstrümanlar kullanarak gelişmekte olan ülkeler arasında ayırım yapmaksızın destek sağlama çabasını içermektedir.

Türkiye'nin kalkınma yardımı faaliyetleri, Orta Asya ülkeleriyle başlayarak zamanla Balkanlar, Afrika ve Orta Doğu'yu kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu bölgelerdeki halkla olan tarihi ve kültürel ilişkiler, Türkiye'nin bölgesel ihtiyaçları ve öncelikleri daha iyi anlamasına olanak tanımaktadır. Bu durum, sahadaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran önemli bir avantaj olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye, kapasitesi doğrultusunda gelişmekte olan tüm ülkelere ayırım yapmaksızın ulaşma hedefini benimsemektedir. Bu kapsamda, EAGÜ'ler ve Küçük Ada Devletleri gibi özel grupları da faaliyet coğrafyasına dâhil etmiştir. Bu doğrultuda 2011 yılında açıklanan teknik işbirliği programı, EAGÜ'lere yönelik yılda 200 milyon ABD doları büyüklüğünde kalkınma yardımı taahhüdünü içermektedir. Ayrıca bu program kapsamında ticaret, teknoloji, eğitim, turizm, tarım, enerji, su yönetimi ve iklim değişikliği alanlarında bilgi paylaşımı odaklı diğer taahhütler de yer almaktadır.

EAGÜ'lerin bilim, teknoloji ve inovasyon alanlarındaki kapasitelerini güçlendirmeyi ve teknoloji transferi gerçekleştirmelerini kolaylaştırmayı amaçlayan EAGÜ'ler için BM Teknoloji Bankası 2018 yılında Gebze'de kurulmuş olup böylelikle Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi alt hedeflerinden biri (17.8 nolu hedef) ilk defa gerçekleştirilebilmiştir. Teknoloji Bankası münhasıran EAGÜ'lere tahsis edilmiş tek BM kuruluşudur. Türkiye Teknoloji Bankası'nın ana destekçisidir.

Türkiye'nin dış politika öncelikleri, Dışişleri Bakanı tarafından yıllık olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Plan ve Bütçe Komisyonu'nda gerçekleştirilen sunumlar aracılığıyla duyurulmaktadır. Kalkınma yardımları alanında belirlenen temel amaçlar ise Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ve On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) kapsamında ifade edilmiştir. Bu amaçlar arasında; uluslararası işbirliği kapasitesinin geliştirilmesi, bölgesel işbirliklerinde daha etkin olunması ve yükselen ekonomilerle EAGÜ'ler başta olmak üzere küresel kalkınma hedeflerine katkı sağlanması yer almaktadır.

Onuncu Kalkınma Planı, kalkınma yardımlarına yönelik politikaların kapsamlı bir şekilde ele alındığı ilk politika belgesi olmuştur.⁷⁵ Bu çerçevede “Kalkınma için Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı” hazırlanmıştır. Programın hedefleri ve bileşenleri arasında şunlar bulunmaktadır:

- Türkiye'nin kalkınma yardımları altyapısının hukuki ve stratejik açıdan geliştirilmesi,
- Kamu kurumlarında, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında kalkınma yardımları alanına yönelik kurumsal ve beşerî kapasitenin oluşturulmasının desteklenmesi,
- Ulusal kamuoyunun konudaki farkındalığının artırılması ve Türkiye'nin uluslararası kalkınma yardımı kuruluşları için bölgesel bir merkez haline gelmesi,
- Uluslararası işbirliğine yönelik eğitim ve araştırma faaliyetlerinin artırılması,
- Kamu kurumlarındaki dış ilişkiler birimlerinin geliştirilmesi ve faaliyetlerinin etkinleştirilmesi,
- Yurtdışı misyonların güçlendirilmesi ve insani yardımlar açısından etkinliğin artırılması.

2014 yılında belirlenen hedeflere uygun olarak Türkiye; Orta Asya, Balkanlar, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik kalkınma yardımlarını artırmış ve bu bölgelere görece uzmanlaşma sağlanmış alanlarda dış politika önceliklerini gözeterek katkı sunma kararlılığını sürdürmektedir. Bu stratejik yaklaşım, Türkiye'nin dış politika anlayışındaki değişikliklerin bir yansımasıdır.

Türkiye'nin donör ülke olarak faaliyet gösterdiği bölgeler, zaman içinde genişlemiştir. Orta Asya ve Balkan ülkelerinin yanı sıra 2000'li yıllarda Orta Doğu ve Afrika ülkeleri de bu kapsama eklenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politika anlayışındaki evrimin bir sonucudur.

---

⁷⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 198-199.

Türkiye, kalkınma yardımları alanındaki başarılarından güç alarak siyasi ve ekonomik açıdan küresel ve bölgesel bir aktör olarak rolünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin sunduğu kalkınma yardımlarını koordine eden, raporlayan ve bu alanda strateji geliştiren TİKA, 1992 yılında başta Türk Cumhuriyetleri ve soydaş toplulukların yaşadığı diğer coğrafyalarda işbirliğini geliştirmek üzere kurulmuştur. 480 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan TİKA, 1999 yılında Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakanlığa bağlanmış, 2001 yılında teşkilat kanunu olan 4668 sayılı “Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” yayımlanmıştır.

2011 yılına gelindiğinde “Girişimci Dış Politika” yönelimlerimiz, küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan büyük değişimlerin itici etkisi ve kalkınma işbirliği sürecinin etkinliğinin artırılabilmesi amacı ile TİKA Başkanlığının organizasyon yapısı gözden geçirilmiş ve TİKA yeniden yapılandırılmıştır. 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teşkilat kanunu ve adı güncellenen TİKA, kurumsal büyümesine devam ederek ve ülke ofislerinin sayısını artırarak Orta Asya ve Balkanlar'dan Afrika'ya, Latin Amerika'dan, Pasifik adalarına kadar geniş bir coğrafyada, nitelikli projeler üretmeye devam etmektedir.

15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” başlıklı 37'nci bölümünde yer alan “Kuruluş ve Teşkilat” başlıklı 521. maddesinde TİKA, kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeli bir kuruluş olarak nitelendirilmiş olup Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye de diğer donörler gibi kalkınma yardımlarını sunarken siyasi ve ekonomik mülahazaları tamamen dışlamamaktadır. Bölgesel bir güç olma isteğinde olan Türkiye'nin, bir yükselen donör olarak geleneksel donörlerden farklı bir yaklaşımının olmadığı düşünülebilir. Ancak, yardımlarında siyasi ve ekonomik mülahazaların öncelikli olmadığı Türkiye, yardım faydalanıcısı ülkelerin taleplerini de dikkate alarak karşılıklı bir kazan-kazan anlayışı içerisinde faaliyetlerini şekillendirmektedir.

Türkiye'nin bu alanda izlemiş olduğu aktif ve ilkeli politika bağlamında işbirliği yapılan ülke sayısı her geçen gün artmaktadır. TİKA'nın bugün itibarıyla 61 ülkede 63 Program Koordinasyon Ofisi bulunmaktadır. Ayrıca, 150 ülkede sahada aktif olarak faaliyet

göstermektedir. Türkiye kalkınma yardımlarını TİKA, AFAD, YTB ve YEE gibi kalkınma işbirliği ile görevlendirilen ve talep oldukça kalkınma işbirliği faaliyetinde bulunan diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla; TDV, Türk Kızılayı ve Maarif Vakfı gibi STK'lar aracılığıyla yürütmektedir. Söz konusu kuruluşlar arasında hiyerarşik bir ilişki olmamakla birlikte, sahadaki koordinasyon Büyükelçilikler, TİKA ve diğer misyonlar tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'nin kalkınma modeli, ekonomik ve siyasi baskı oluşturacak ölçekte yardım faaliyetleri yerine, karşılıklı işbirliği ve çıkarları gözetme temelinde şekillenmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin kalkınma yardımlarını yumuşak güç unsuru olarak kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Türkiye, yardım anlayışını kazan-kazan yaklaşımına ve insani değerlere dayandırarak ekonomik ve ticari işbirliğini ve ortaklıkları artırmayı amaçlamaktadır. Bu genellikle yardım alıcısı ülkeler tarafından olumlu karşılanan ve benimsenen bir anlayıştır.

Türkiye'nin kalkınma yardımları büyük ölçüde, yardım alan ülkelerin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Geleneksel donörlerin uyguladığı merkezi planlama ve belirli stratejilere dayalı yardım politikalarının aksine, Türkiye'nin yaklaşımı daha esnek ve katılımcıdır. Yardım alan ülkeler, hayata geçirilecek projeler üzerinde söz sahibi olabilmekte ve ihtiyaçlarına uygun programları teklif edebilmektedirler. Bu özellik, Türkiye'nin kalkınma yardımlarının daha etkili, tercih edilen, işbirliği odaklı ve insani değerlere uygun olmasını sağlamaktadır.

Türkiye'nin kalkınma yardımlarının, geçmiş tecrübeler ve küresel iyi uygulama örnekleri dikkate alındığında etkinliğinin artırılması için stratejik bir perspektifle dış politika hedefleri, ekonomik, sosyal ve kültürel öncelikleri doğrultusunda, kalkınma planları ve yıllık programlarla uyumlu olarak programlanması, eşgüdümü, finansmanı, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve uygun veri alt yapısının geliştirilmesine yönelik çabalar önem taşımaktadır.

8. ON İKİNCİ PLAN PERSPEKTİFİ

Bu bölümde, On İkinci Kalkınma Planı kapsamında Teknik İşbirliği ve Kalkınma Yardımları başlığında gerçekleştirilen çalışma grubu toplantılarında, kalkınma yardımları alanında paydaş olan kamu, özel sektör, sivil toplum ve akademi temsilcilerinin ortaya koydukları görüşler, tespitler ve ilettikleri bilgi notlarından faydalanılarak Türkiye'nin teknik işbirliği ve kalkınma yardımlarında dış politika öncelikleriyle uyumlu, bölgesel ve küresel sorunlara daha hızlı ve kalıcı çözümler sunma ve kaynakları daha etkin kullanma amacına yönelik olarak yapılması gerekenler üç ana başlıkta gruplandırılarak sunulmaktadır:

- **Sektörel ve tematik öncelikler** başlığı altında; küresel eğilimler ve ülkemiz tecrübesinden hareketle eğitim, sağlık, inşaat, enerji, gıda, kültür ve turizm, devlet tecrübesi, göç, dijitalleşme ve iklim değişikliği konuları ele alınmakta,
- **Bölgesel ve stratejik öncelikler** başlığı kapsamında ise Türkiye için stratejik öneme sahip olan konular ve coğrafyalar incelenmekte,
- Son başlık olan **teknik işbirliği ve kalkınma yardımı faaliyetlerinde kullanılan araçlar, mekanizmalar ve metotlar** başlığı altında ise Türkiye'nin yardım sunma yöntemi, kullanılan ve alternatif olarak kullanılabilir olan araçlar, modeller ve koordinasyon konusuna dair tespit ve öneriler yer almaktadır.

8.1. Sektörel ve Tematik Öncelikler

Ülkemizin kamu kurum ve kuruluşları ve STK'lar aracılığıyla yürütmüş olduğu teknik işbirliği ve kalkınma yardımı faaliyetleri eğitim, kültür, sağlık, gıda gibi belli başlı sektörlerde yoğunlaşmaktadır. İşbirliği ve yardıma konu olan sektörlerin Türkiye'nin tecrübesini ve kapasitesini yansıtmaları ve bir program dâhilinde yardım yapılan ülkenin öncelikleriyle uyumlu olması önem taşımaktadır. Ayrıca küresel gelişmeler doğrultusunda göç, iklim değişikliği ve dijitalleşme gibi ortak konular da küresel yardım gündeminde yer bulan önemli konu başlıkları olmuştur.

Eğitim: Türkiye eğitim sektörü kapsamında özellikle mesleki eğitim konusunda önemli bir tecrübeye sahiptir. Ülkemizdeki ara eleman, kalifiye eleman ihtiyacı yaklaşık on yıl önce net bir şekilde ortaya konulmuş ve bu konuda yıllara yayılan altyapı geliştirme çalışmaları yürütülerek önemli kazanımlar elde edilmiştir. Mesleki eğitim alanında bugüne kadar biriktirilen tecrübeden teknik işbirliği bağlamında daha fazla yararlanılabileceği

düşünülmektedir. Bu sayede uzun dönemli ve kalıcı istihdam oluşturacak proje ve programların hayata geçirilmesi mümkün olacaktır. *Ülkemizin mesleki eğitim alanındaki tecrübesinin TİKA projeleri vasıtasıyla bir programa dönüştürülebileceği ve bu alanda tecrübesi olan STK'lar ile sahaya yansıtılabileceği* değerlendirilmektedir.

YTB tarafından yürütülen “Türkiye Bursları” programı, Türkiye'nin sunduğu kalkınma yardımları bağlamında, eğitim sektörü açısından önem arz eden bir başka konudur. Bu program kapsamında dünyanın farklı coğrafyalarından Türkiye'ye gelen başarılı üniversite öğrencileri, yükseköğretimlerini Türkiye'de kendilerine sağlanan burs imkânı sayesinde tamamlamaktadırlar. Türkiye burslarından faydalanan öğrenciler, eğitimlerini Türkiye'de tamamlayıp kendi ülkelerine döndükten sonra kamuda veya özel sektörde istihdam edilmektedir. Ayrıca, yurt dışında faaliyet gösteren kurumlarımızda veya özel sektörümüzün yurt dışı operasyonlarında da istihdam edilebilmektedirler. Eğitimlerini Türkiye'de tamamlayan bursiyerler, Türkiye ile kendi ülkeleri arasında kalıcı bir bağ oluşturmaktadır. Bu bağ iki ülkenin karşılıklı işbirliği yapma potansiyeline ve insan kaynağına önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla, *“Mezun Dernekleri” gibi sivil toplum faaliyetleri aracılığıyla, bursiyer öğrencilerle olan irtibatın devamını sağlayacak faaliyetler artırılmalıdır.* Bu derneklerin, sadece Türkiye Bursları programından faydalanan öğrencileri değil, aynı zamanda bağımsız bir şekilde üniversitelerimiz tarafından burs verilen ve eğitimini tamamladıktan sonra ülkelerine dönen öğrencileri de kapsamına dâhil etmesi gerekmektedir.

Türkiye Bursları programından faydalanan gençlere yönelik Türkiye'de eğitim aldıkları süre boyunca çeşitli programlar düzenlenmektedir. Türkiye Bursları programı kapsamında ülkemize gelen öğrencileri özendirme programları sayesinde yönlendirebilme imkânı bulunmaktadır. Öğrencilerin hangi programlarda öğrenim görecekları hususu üzerinde de daha fazla durulması gerekmektedir. Türkiye'nin ve faydalanıcı ülkenin ihtiyaçları bu karar verilirken muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemiz kalkınma yardımları açısından eğitim sektörünün öncelikli hedefi ise beşerî sermayenin güçlendirilmesidir. Özellikle *üniversitelerde kalkınma yardımlarına dair program açılması ve araştırma merkezlerinin kurulması beşerî sermayenin artırılmasına katkı sağlayacaktır.* Üniversitelerimizde yeterli çalışmaların yapılması, müfredata ilgili derslerin eklenmesi ve alanda araştırmacıların yetiştirilmesi için gerekli adımların akademi tarafından atılması gerekmektedir.

Yükseköğretim alanında yurt dışında etkin olunması gereken bir başka konu ise Maarif Vakfı'nın yabancı ülkelerden devraldığı üniversitelerin işletilmesi teklifleriyle ilgilidir. Vakfın, kendisine sunulan devralma tekliflerini değerlendirebilmesi için yeni bir model geliştirmesi gerekmektedir. Yükseköğretim seviyesinde eğitim veren okulların yönetilmesi önemli bir ihtisas gerektirmekte olup bu durum göz önünde bulundurulduğunda ülkemizdeki vakıf üniversitelerinin daha etkili bir yönetim performansı sergileyeceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, *yabancı ülkelerde devralınan üniversitelerin işletilmesinde ülkemizdeki vakıf üniversiteleriyle işbirliğini içerecek bir modelin, Maarif Vakfı tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.*

Sağlık: Sağlık sektörü Türkiye'nin başarılı olduğu alanlardan bir diğeri olarak öne çıkmaktadır. Yaklaşık 20 yıldır süren yatırımlar ve destekler Türkiye'nin sağlık alanında kayda değer bir başarı elde etmesini sağlamıştır. Sağlık alanında hem sayısal açıdan hem de kalite yönünden gelişme ivmesi yakalayan Türkiye'nin, bu başarısını ve tecrübesini kalkınma yardımları bağlamında kullanabileceği değerlendirilmektedir. *Türkiye tarafından yurtdışında inşa edilen ya da desteklenen sağlık merkezlerinin işletilmesine yönelik yürürlükte olan mevzuatın sahada karşılaşılan problemleri çözme noktasında geliştirilebileceği düşünülmektedir.*

Türkiye'nin sağlık alanında özellikle son yıllarda yapmış olduğu en önemli yatırım şehir hastaneleridir. Bu hastanelerin inşası ve işletilmesi için geliştirilen modellerin teknik işbirliği bağlamında faydalancı ülkelere aktarılması mümkündür. Özel sektörle birlikte çalışma açısından önemli tecrübelerin kazanılmasını sağlayan *şehir hastaneleri işletme modelinin, Türkiye'nin yurt dışında inşa ettiği sağlık merkezlerinin işletilmesi için kullanılabileceği değerlendirilmektedir.*

Her kademedeki sağlık çalışanımızın sahip olduğu tecrübe, gelişmekte olan ülkelerle sağlık çalışanlarının eğitilmesi bağlamında teknik işbirliği yapmak için önemli bir imkân sunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin işbirliği yaptığı ülkelere belirli periyotlarda düzenlemiş olduğu "Sağlık Haftası" gibi etkinliklerin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ve sayısının artırılması önem arz etmektedir. Zira söz konusu etkinlikler, ülkemizin sahadaki etkililiğini ve görünürlüğünü pozitif yönde etkilemektedir.

İnşaat: İnşaat sektörü Türkiye açısından ekonomik anlamda oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu sektör, ileri ve geri bağlantıları sayesinde ivme kazandırdığı diğer sektörlerle

birlikte Türkiye ekonomisi için lokomotif görevi üstlenmektedir. Özellikle altyapı ve bina inşaatı konusunda kayda değer bir tecrübeye sahip olan Türkiye, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri sayesinde hem faydalanıcı ülke için hem de kendisi için çok büyük bir istihdam potansiyeli oluşturmaktadır.

Ayrıca, mal ve hizmet ihracatı bağlamında da inşaat sektörü önemli bir görev üstlenmektedir. *Faydalanıcı ülkeler nezdinde teknik işbirliği bağlamında sunulacak destekler, inşaat sektörünün önünü açma potansiyeline sahiptir.* Örneğin altyapı projeleri için müşavirlik hizmeti verilmesi, bahse konu ülkedeki müteahhitlik hizmetleri hacminin büyümesini sağlayacaktır. Bu durumun faydalanıcı ülke açısından da yararlı olacağı önerilmektedir. *Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde yapılacak farklı projelerin, verilecek müşavirlik hizmetleriyle bir bütünlük arz etmesi durumunda söz konusu yatırımların etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.*

Enerji: İçinde bulunduğumuz dönemde enerji sektörü açısından dünyada küresel bir paradigma değişimi söz konusudur. Fosil yakıtlardan, çevreci/yeşil enerjiye doğru bir kayış giderek hızlanmaktadır. Türkiye açısından da stratejik bir sektör olan enerji, fosil yakıtlardan ya da farklı şekillerde yenilenebilir kaynaklardan üretilmektedir. Fosil yakıt açısından oldukça kısıtlı bir imkâna sahip olan ülkemiz, enerji ihtiyacının kayda değer miktarını yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmektedir. Coğrafi açıdan sahip olduğumuz avantajlar da (güneşli gün sayısı, rüzgâr kuşaklarının rotaları ve akarsu kapasitesi) göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin güneşte, rüzgârda ve hidro-elektrikte aşikâr bir kapasitesi mevcuttur.

Bu avantaj diğer ülkelerle çeşitli coğrafyalarda işbirliği yapmak için kullanılmalıdır. *Doğal koşulları uygun olan gelişmekte olan ülkelerde yenilenebilir enerji üretim santrallerinin kurulumu, var olanların işletilmesi veya yerel aktörlerin işletebilmesi için eğitim desteği verilmesi gibi çeşitli şekillerde işbirliği imkânları bulunmaktadır.*

Yenilenebilir enerji konusu dünyada yeni bir paradigma dönüşümü başlatmış olsa da dünyadaki enerji üretiminin kahir ekseriyeti hala fosil yakıtlardan elde edilmektedir. Bu da yeni rezerv arayışlarının devam etmesine sebep olmaktadır. Türkiye özellikle son yıllarda kara ve deniz sınır bölgelerinde yapmış ve yapmakta olduğu rezerv arama çalışmaları sayesinde bu konuda da önemli bir tecrübe kazanmıştır. *Sahip olduğu rezervleri ortaya çıkarmak için gerekli altyapı ve tecrübeye sahip olmayan ülkelerle çeşitli arama ve rezerv çıkarma çalışmaları için teknik işbirliği yapılabileceği değerlendirilmektedir.*

Gıda: Gıda sektörü hem Türkiye hem de dünya için her zaman stratejik bir öneme sahiptir. Beslenme ihtiyacı, bütün ülkeler için en temel ve öncelikli hedeftir. Dünya, gıda sektörü açısından hâlihazırda ciddi bir tedarik krizi yaşamaktadır. Bir yandan Rusya-Ukrayna savaşı devam ederken bir yandan da iklim değişikliği sorunu göz önünde bulundurulduğunda tedarik krizinin daha da derinleşebileceği görülmektedir. Gıda güvenliğinin göç ve çatışmalara etkisi de dikkate alındığında daha yaşanabilir bir dünya için tüm insanlığın gıdaya erişiminin sağlanması uluslararası kuruluşlar ve donör ülkelerin öncelikli hedefleri haline gelmiştir.

Türkiye bu sorunun çözümü için 2022 yılı boyunca önemli diplomatik girişimlerde bulunmuş ve kayda değer kazanımlar elde etmiştir. Rusya, Ukrayna ve BM ile yürütülen görüşmeler sonucunda bir yıl süresince kesintisiz bir tahıl koridoru oluşturularak tahılın savaş bölgesinden ihtiyacı olan ülkelere ulaştırılması sağlanmıştır. *Tahılın özellikle yoksul ülkelere ulaştırılması için yeni işbirliği oluşturma imkânları araştırılmalıdır.*

Ayrıca, *Türkiye'nin tarım alanında sahip olduğu kurumsal ve beşerî birikim ile teknolojik kapasitenin ihtiyaç duyulan ülkelerle paylaşılmasının, hedef ülkelerde kapasitenin geliştirilmesine ve tarımsal altyapısının iyileştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.*

Kültür ve Turizm: Turizm sektörü Türkiye'nin kayda değer tecrübeye sahip olduğu ve teknik işbirliği bağlamında değerlendirilebilecek önemli sektörlerden biridir. Bu sektör, hâlihazırda petrol gibi tükenme sürecine giren enerji kaynaklarının milli gelirlerinde başat rol oynayan ülkeler için de alternatif olarak hayati bir öneme sahiptir. Turizm sektöründen önemli gelirler elde eden Türkiye, sahip olduğu tesis altyapısı ve imkânları, hizmet sunum kalitesi ve ülke tanıtım tecrübesi ile önemli bir birikime sahiptir. *Türkiye bu sektörde; tesis inşası ve işletilmesi, hizmet sunacak personelin eğitilmesi ve ülke tanıtımının nasıl yapılacağıının öğretilmesi gibi farklı şekillerde işbirliği geliştirme fırsatına sahiptir.* Bu fırsatların hem kamu kurumları aracılığıyla hem de özel sektör firmaları aracılığıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kültür konusu da hem turizm açısından hem de sahip olunan değerlerin korunması açısından önem arz etmektedir. Sahip olunan kültürel varlıkların ihyası inşaat sektörü bağlamında özel bir ihtisas gerektirmektedir. *Türkiye'nin kültürel varlıkların ihyası konusunda sahip olduğu tecrübe ve birikimin işbirliği bağlamında gelişmekte olan ülkelerle paylaşılması önem taşımaktadır.* Kültürel değerlerin dünyada tanıtılması noktasında Türkiye sahip olduğu tecrübeyi geliştirmekte olan ülkelerle olabildiğince paylaşmalıdır. Bahse konu işbirliklerinde bu

alandaki faaliyet gösteren STK'ların ve özel sektör firmalarının mümkün olduğunca sürece dâhil edilebilmesi imkânı göz önünde bulundurulmalıdır.

Devlet Tecrübesi: Yukarıda değinilen sektörel tecrübenin yanı sıra Türkiye, önemli bir devlet tecrübesine de sahiptir. Kamu kurumlarının kurulması, organize edilmesi ve kamu yönetimi bağlamında işler duruma getirilmesi açısından yadsınamaz bir birikime sahip olan *Türkiye, yakın coğrafyasında istikrarsızlık yaşanan ülkelerin yeniden inşa sürecinde önemli bir rol oynayabilecektir.* Teknik işbirliği bağlamında söz konusu ülkelerle sahip olunan tecrübenin paylaşılması hem bölgesel istikrara hem de faydalanıcı ülkenin yeniden ayağa kalkmasına katkı sağlayacaktır. Zira Ukrayna ve Suriye gibi ülkelerde fiziki altyapının yenilenmesinin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarının da yeniden inşa ve organize edilmesi gerekecektir.

Göç: Göç, Türkiye için tarih boyunca her zaman önemli ve stratejik bir konu olagelmıştır. Ancak, 2011 yılından sonra Suriye'den gelen göçmen sayısının yoğunluğu ve hacmi bu konuyu Türkiye için günümüzde çok daha önemli kılmıştır. Orta Doğu, Kafkaslar, Orta Asya, Afrika ve Balkanlar'dan göç alan Türkiye'nin, bu durumu kontrol edebilmek için hem göçün kaynağı olan ülkelerle hem sınır komşusu olduğu ülkelerle hem de göçün hedefi olan ülkelerle işbirliği yapması gerekmektedir.

İnsanları göç etmeye zorlayan en önemli faktörler çatışma ortamı, siyasal istikrarsızlık, işsizlik ve bunun sebep olduğu yoksulluktur. *Dolayısıyla göçün kaynağı olan ülkelerle yapılacak işbirliği, işsizlik ve yoksulluğa sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılmasını hedeflemelidir.* Yukarıda zikredilen coğrafyalarda nüfusun önemli bir bölümünün kırsal bölgelerde yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda kırsal kalkınmaya yönelik işbirliği öne çıkmaktadır. Türkiye özellikle Balkan coğrafyasında uzun yıllardır çok sayıda kırsal kalkınma projesi gerçekleştirmiştir. Buradan elde edilen tecrübenin diğer coğrafyalarda da kullanılabilmesi değerlendirilmektedir. *Kırsal nüfus için yaşadığı yerde geçimini sağlayabileceği imkânların oluşturulması, göçü kaynağında durdurmaya yönelik önemli bir katkı sağlayacaktır.*

Türkiye'nin sınır komşusu olduğu ülkelerle göç bağlamında yapacağı işbirliği ise sınır güvenliğini sağlamayı hedeflemelidir. *Hem teknik açıdan hem de insan kaynağı açısından gerekli imkân ve kabiliyete sahip olmayan komşu ülkelerle; güvenlik güçlerinin eğitilmesi, teknik altyapının tesisi ve sınır güvenliği için ortak tedbirlerin alınmasına yönelik işbirliği yapılabileceği değerlendirilmektedir.*

Göçün hedefi olan ülkelerle ise göç hareketlerine sebep olan meselelerin ortadan kaldırılmasına yönelik işbirliği yapılmalıdır. Örneğin Afrika'daki açlık problemi bu coğrafyadan Türkiye'ye, nihai olarak da Avrupa'ya doğru gerçekleşen bir göç hareketi oluşturmaktadır. Afrika'daki açlık problemi Türkiye'nin tek başına çözebileceği bir problem değildir. Dolayısıyla söz konusu göç hareketlerinin hedefinde veya geçiş güzergâhında olan her ülkenin bu konuda birlikte çalışması gerekmektedir. *Göçe sebep olan meselelerin kaynağında çözümü amacıyla yapılacak çok taraflı işbirlikleri; çeşitli fonların kurulmasını, kalkınma bankalarının tesisini ve/veya doğrudan sahada çeşitli kalkınma programlarının hayata geçirilmesini hedeflemeli ve uluslararası kuruluşları da kapsamalıdır.* Türkiye'ye sığınanların sayısı göz önünde bulundurulduğunda, ilgili uluslararası kuruluşlarda daha aktif olunması ve ülke önceliklerinin bu kuruluşların makro planlarına dâhil edilmesi yönünde çaba gösterilmesi gerektiği de değerlendirilmektedir.

Dijitalleşme: Dijitalleşme hem Türkiye için hem de dünya için günümüzün en önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu durum pek çok alanda olduğu gibi kalkınma işbirliği alanında da dijitalleşme konusunu öne çıkarmaktadır.

Türkiye özellikle KOBİ'lerin dijitalleşmesi bağlamında önemli bir tecrübeye sahip olup bu tecrübesini de İSEDAK gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla geliştirmekte olan ülkelerle paylaşmaktadır. KOSGEB ve Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisinin öncülük ettiği eğitim programlarının başka çok taraflı işbirlikleri ve/veya ikili işbirlikleri aracılığıyla daha fazla sayıda geliştirmekte olan ülkeye ulaştırılabileceği değerlendirilmektedir.

Yaşadığımız Covid-19 pandemisi dijitalleşmeyi ülkeler açısından çok daha stratejik bir hale getirmiştir. Önceden genellikle üretim süreçleri bağlamında bir konu olarak tartışılan dijitalleşme, bugün bireysel ve toplumsal iletişim, kamu yönetimi ve uzaktan çalışma gibi yeni iş modelleri bağlamında da tartışılmaktadır. Bu durum dijitalleşme özelinde yeni işbirliği alanları yaratmaktadır. Google, Amazon ve Microsoft gibi küresel şirketler sahip oldukları teknolojik altyapı ve sermaye gücü sayesinde söz konusu yeni işbirliği alanlarında dominant hale gelmeye başlamışlardır. Türkiye'nin dijitalleşme kapsamındaki işbirliği fırsatlarını yakalaması için sahada daha aktif olması gerekmektedir. Özellikle; *UYAP, Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, MERSİS ve MERNİS gibi dijitalleştirilmiş kamusal hizmetlerden elde edilen birikimin ikili işbirlikleri aracılığıyla stratejik açıdan yakın olunan ülkelerle paylaşılacağı düşünülmektedir.*

DEİK başta olmak üzere dijitalleşme konusunda yoğun çalışan STK'larımız aracılığıyla bu alanda sahip olduğumuz tecrübemizi daha fazla ülkeyle paylaşabiliriz. Ekonomisi petrole dayalı Körfez Ülkeleri için turizm gibi dijitalleşme de gelir elde edilebilecek bir alternatif olarak görülmektedir. Dolayısıyla, Körfez Ülkeleri gibi bu alana yönelimi olan ülkelerle yeni işbirliği imkânlarının neler olabileceğine dair çalışma yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalara özel sektör ve sivil toplumun da dâhil edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Zira DEİK, sahip olduğu dijitalleşme temalı iş konseyi sayesinde pek çok ülkeyle bu alan özelinde çeşitli bağlantılar kurmaktadır. Geliştirilecek yeni işbirliği imkânları için söz konusu bağlantıların katkı sağlayacağı muhakkaktır.

İklim Değişikliği: İklim değişikliği de dijitalleşme gibi hem Türkiye hem de dünya için stratejik konular arasında yer almaktadır. Temiz su kaynaklarının ve tarım yapılabilir arazilerin azalması, hava olaylarının radikal bir şekilde değişmeye başlaması, iklim kaynaklı göç hareketlerinin artması ve nüfusun beslenmesine yetecek kadar gıda üretiminin yapılamaması gibi faktörler pek çok ülke için iklim değişikliği konusunu stratejik meseleler arasında birinci sıraya yükseltmektedir. Bu durum iklim değişikliği konusuyla ilgili tesis edilecek işbirliklerini ve hayata geçirilecek projeleri uluslararası kamuoyu nezdinde iyi uygulama haline dönüştürmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu konu özelinde tesis edeceği yeni işbirlikleri uluslararası kamuoyu tarafından memnuniyetle karşılanacak ve örnek olarak gösterilecektir.

İklim değişikliği konusu uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak için de elverişli bir imkân sunmaktadır. Bütün dünyanın gündeminde en üst sıralarda olan bir konu, doğal olarak uluslararası kuruluşların da gündeminde öncelikli şekilde yer almaktadır. Türkiye'nin bu konuda hazırlayacağı tekliflerin hem ortak misyon oluşturmak hem de finansal olarak desteklenmek açısından olumlu karşılanacağı düşünülmektedir.

İklim değişikliği kaynaklı göç konusu da üzerinde hassasiyetle durulması gereken meselelerden birisidir. Göç konusunun Türkiye için önemine yukarıda detaylı olarak değinilmiştir. İklim değişikliği dolayısıyla yaşanabilir olma özelliğini yitiren coğrafyalar insanları göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Özellikle Afrika ve Asya'da kuraklık ve aşırı sıcaklık artışı insanları göçe zorlamaktadır. Coğrafi konumu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye, bahse konu göçmenler için hedef veya transit ülke konumundadır. Kaynağında yönetilmesi mümkün olmayan bu durumun Türkiye gibi iklim kaynaklı göç hareketlerine maruz kalan ülkelerle bir araya gelerek tartışılması gerekmektedir. Bu amaçla yeni işbirliklerinin

oluşturulması Türkiye ve söz konusu diğer ülkeler için hayati bir öneme sahiptir. *İklim değişikliği kaynaklı yaşanan olayların bir ülkenin tek başına çözmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu konuda farklı ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması gerekmektedir.* Türkiye'nin bu alanda kurulacak çok taraflı işbirlikleri için öncü rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bahse konu işbirliklerinin neler olabileceği ve nasıl tesis edileceği hususunda özellikle sivil toplumu da içerecek şekilde çalışmalar yapılması gerekmektedir.

8.2. Bölgesel ve Stratejik Öncelikler

Kalkınma yardımlarındaki önceliklerimizin, dış politika önceliklerimizle paralel olması gerekmektedir. Bu bağlamda; uluslararası kuruluşlarla işbirliğimizi artırmak, ikili işbirliklerimizi geliştirmek ve küresel/bölgesel etkinliğimizi artırmak en temel hedeflerimizi oluşturmaktadır. Ancak, ülkemizin sunduğu yardımların kahir ekseriyetini oluşturan insani yardımlar için bu öncelikleri gözetmek her zaman mümkün olamamaktadır. Dış politika önceliklerimiz ve “Girişimci ve İnsani Diplomamız” doğrultusunda kazan-kazan anlayışıyla kalkınma yardımlarımızın şekillenmesi, stratejik bakış açımızın bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Ancak, talep bazlı uygulamalar sahadaki görünürlüğümüz açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ortak kazanç sağlanabilecek taleplerin öncelenmesi, kalkınma yardımları alanında ortaya konulacak stratejik bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Teknik işbirliği tarafında ise belirlenen hedef ve önceliklerin takip edilmesi daha kolaydır. Burada, faydalanıcı ülke gündeminden ziyade Türkiye'nin gündemi takip edilmelidir. Hangi ülkelere, hangi desteklerin, hangi kurumlar üzerinden verileceği sahip olduğumuz strateji ve öncelikler göz önünde bulundurularak ve paydaş kurum/kuruluşlarla bir araya gelerek belirlenmelidir. Bu şekilde, önceliklerin süreçlere dâhil edilmesi mümkün olabileceği gibi sahada proje gerçekleştiren bütün aktörler sürekli birbirlerinden haberdar olmasalar bile aynı üst hedef doğrultusunda hareket edebileceklerdir.

Diğer taraftan, sahada işlerin bazen kurumlardan ziyade kişiler üzerinden yürüdüğü görülmektedir. Faaliyetlerin kişilerce değil kurumlarca sahiplenilmesi de ülkece takip edilen strateji ve hedeflerden sapma olmaması için önem arz etmektedir.

Yakın ve uzak coğrafya ayrımı da yardım sunma şekli ve stratejik öncelik açısından belirleyici bir faktördür. Türkiye için Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika ayrı

ayrı öneme sahip olan coğrafyalardır. Söz konusu coğrafyalarla olan tarihi ve kültürel bağlarımız, Türkiye'nin kalkınma yardımları alanında donör olmasının temel sebepleri arasındadır. *Bu doğrultuda, yakın coğrafyamızda talep odaklı yardımlara ağırlık verilirken, uzak coğrafyalarda arayış odaklı hareket edilmesi değerlendirilebilir.*

Türkiye'nin "Afrika Açılımı" ve "Yeniden Asya Girişimi" gibi ulusal menfaatleri gözeten hedefler temelinde, resmi kalkınma yardımlarına yönelik önceliklerini yeniden kurgulaması gerekmektedir. Yardım sunma şeklinin de bu doğrultuda yeniden ele alınması zaruridir.

Afrika; sahip olduğu nüfus, doğal kaynaklar ve coğrafi konumu gibi faktörler dolayısıyla sadece Türkiye'nin değil, bütün ülkelerin öncelikli gündeminde yer almakta ve stratejik bir önem taşımaktadır. *Demografik açıdan oldukça genç bir nüfusa sahip olan Afrika için hazırlanacak plan ve programlar gençlik merkezli olmalıdır. Nüfuslarının önemli bir bölümü kırsalda yaşayan Afrika ülkeleri için kırsal kalkınma hayati bir öneme sahiptir.* Türkiye'nin diğer coğrafyalarda elde ettiği kırsal kalkınma tecrübesini Afrika'da da kullanabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin kalkınma yardımları alanındaki stratejik önceliklerinden bir diğeri uluslararası kuruluşlarla olan işbirliğinin artırılmasıdır. Bu hedef; faaliyet çeşitliliğimizin artırılması, proje ve program gerçekleştirdiğimiz coğrafyaların genişletilmesi ve finansman çeşitliliği sağlanması açısından önem arz etmektedir. Uluslararası kuruluşlarla yapılan işbirlikleri sayesinde birden fazla ülkenin dâhil olduğu kalkınma programlarına iştirak ederek sahada yeni kabiliyetler kazanılabilecektir. Faaliyet gösterilen coğrafya açısından ise temsilciliğimizin olmadığı ülke ve bölgelerde uluslararası kuruluşların misyonlarına dâhil olarak sahada olma imkânı yakalanabilecektir. Ayrıca, söz konusu kuruluşlarla yapılacak işbirlikleri sayesinde gerçekleştirilecek projeler için destekleyici finansman imkânına erişilebilecektir.

Uluslararası kuruluşlar nezdinde Türkiye'nin kurumsal varlığının güçlendirilmesi gerekmektedir. Afrika Birliği (AfB) gibi kurumlarla Türkiye'nin mevcut işbirliği oldukça sınırlıdır. Türkiye'nin Afrika sahasındaki etkinliği ve bu coğrafya ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda AfB'deki en etkili ülkelerden birisinin Türkiye olması beklenmektedir. Sahada birçok önemli başarı elde eden Türkiye'nin ikili işbirliklerine verdiği önemi çok taraflı işbirliklerine de yansıtması gerekmektedir. Bu durumun sadece Afrika özelinde değil, faaliyet

gösterilen bütün coğrafyalarda gözden geçirilmesi gerekmektedir. İkili işbirlikleri aracılığıyla kalkınma yardımlarında elde edilen başarının, uluslararası kuruluşlarla olan işbirliğini geliştirerek daha da ileriye taşınabileceği değerlendirilmektedir.

8.3. Kullanılan Araçlar, Mekanizmalar ve Metotlar

Yardım Sunma Yöntemi: Türkiye'nin ve tüm diğer donörlerin yardım sunma yöntemleri, benimsedikleri yaklaşım ve sahip oldukları yardım sunma motivasyonu doğrultusunda şekillenmektedir. Türkiye'nin hâlihazırda benimsediği anlayış; insani yardımları, talep odaklı yardım sunmayı ve faydalanıcı ülkelerin önceliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu durumun, sahip olduğumuz anlayışa ve savunduğumuz değerlere zarar vermeden gözden geçirilmesi gerekmektedir. *Kalkınma yardımlarımızın önemli bir kısmını oluşturan insani yardımlar açısından mevcut yaklaşım korunurken, teknik işbirliği tarafında ülkemizin ekonomik öncelikleri doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir.* İnsani yardım ve teknik işbirliğinin birbirinden ayrılarak ve birini diğerine tercih etmeden yardım önceliklerinin belirlenmesi, savunduğumuz değerlere hanel getirmeden, bahse konu revizyonun yapılabilmesini sağlayacaktır. Teknik işbirliği kapsamında yapılan yardımların artırılması hâlihazırdaki yardım sunma kompozisyonumuzun ülkemiz önceliklerine uygun bir şekilde revize edilmesine imkân tanıyacaktır.

İnsani yardımların ülke olarak uluslararası tanınırlığımızıza, görünürlüğümüze ve itibarımıza önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bu yardımlar, alıcı ülkeye sağladığı doğrudan faydanın yanında, ülkemize de insani diplomasi yürütme imkânı sunmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı, D-8 ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel birliklerde bu kapsamda liderlik yapılmaktadır. Dolayısıyla insani yardımlar sayesinde elde edilen kazanımların, teknik işbirliği imkânlarını geliştirmek için kullanılması gerekmektedir.

İnsani yardımlar ve talep odaklı yardım sunma anlayışımız Türkiye'ye yönelik faydalanıcı ülkelere bir güven duygusu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; *teknik işbirliği tarafında uzun vadeli, çıkarlarımızı gözetererek ve planlı bir şekilde hareket edilerek; insani yardımlar tarafında ise hızlı, esnek ve gerektiğinde talep odaklı hareket etmeye devam edilmesi mümkündür.* Bu sayede güçlü yönlerimizi artırabileceğimiz değerlendirilmektedir.

Araçlar ve Modeller: Kalkınma yardımı sunarken kullanılan araçlar da benimsenen anlayışla doğrudan ilgilidir. Ancak, sahip olunan kapasite de kullanılan araçların belirlenmesinde etkili olmaktadır. Hâlihazırda Türkiye'nin yardımlarının neredeyse tamamı

kamu kurum ve kuruluşlarınca sunulmaktadır. *STK'lar ve özel sektörün sahip olduğu kapasitenin de göz önünde bulundurulması ve yeni araçlar geliştirilirken kamu, özel sektör ve STK işbirliğinin daha fazla ön plana çıkartılması gerekmektedir.* Özellikle sivil toplumla yapılan işbirlikleri sayesinde faydalanıcı ülkelerle olan ilişkilerin daha hızlı geliştirilebildiği görülmektedir. Somali örneği, sivil toplum kuruluşlarının sahada kayda değer bir etkinliğe sahip olabileceklerini göstermektedir.

Kaotik gelişmelerin ve girift ilişkilerin en fazla karşılaşıldığı bölgeler arasında yer alan Afrika'da, devlet kurumlarının girmesi durumunda diplomatik sorunların ve güvenlik risklerinin ortaya çıkabileceği çeşitli bölgeler bulunmaktadır. Buralarda sivil toplumla ortak hareket edilmesi, ilgili sahada varlık gösterilmesini mümkün kılacaktır. Kalkınma yardımları alanında faaliyet gösteren kamu kurumlarının STK'lar için yapacağı yönlendirme, bu kuruluşların kapasitelerini artırmak için de etkili olacaktır. Farklı açılardan *riskli olan bölgelerde, kamu kurumları tarafından projelendirilen yardım faaliyetlerinin STK'lar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi, yardım sunmak için elverişli bir araç olarak değerlendirilmektedir.*

YTB'nin bulunduğu ülkelerde faaliyet gösteren STK'lara doğrudan mali destek aktarabilmesi, kamu aracılığıyla sivil toplumun güçlendirilmesi noktasında önemli bir imkân sağlamaktadır. Bu imkân sayesinde, finansal olarak yeterli kapasitesi bulunmayan ancak sahada etkin hareket kabiliyetine sahip olan STK'ların daha fazla proje gerçekleştirebilmeleri mümkün olacaktır. YTB faaliyet alanı bağlamında oldukça geniş bir coğrafyada hareket etmektedir. Bahse konu coğrafyada faaliyet gösteren STK'ların mali olarak desteklenmesi, hareket kabiliyetlerini artıracak ve faaliyetlerinin çeşitlenmesine imkân sağlayacaktır.

YEE kalkınma yardımları kapsamında kültürel alanda faaliyet gösteren bir kuruluş olarak öne çıkmaktadır. Enstitünün en temel hedefi Türkiye ve Türkçe ile bağı olan insan sayısını bütün dünyada artırmaktır. Enstitü de YTB gibi dünyanın pek çok bölgesinde geniş bir coğrafyada faaliyet göstermekte olup oldukça yaygın bir iletişim ağına sahiptir. Enstitünün sahip olduğu bu iletişim ağının ikili ve çok taraflı yeni işbirlikleri arayışında önemli bir imkân sunacağı, kültürel alanda tesis edilecek işbirliklerinin, diğer alanlarda da proje geliştirmek için kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Kalkınma yardımı sunarken geliştirilebileceği değerlendirilen bir diğer yöntem ise; *özellikle altyapının iyileştirilmesine ilişkin taleplerde, çeşitli yeraltı zenginliklerine sahip olan*

ülkelerin teknik yetersizlikler dolayısıyla kullanamadıkları öz kaynaklarının (beşerî, doğal, kurumsal) STK ve özel sektör gibi paydaşlarla geliştirilecek kalkınma işbirliği programlarıyla harekete geçirilmesi şeklindedir. Ticari bir değere dönüştürülecek söz konusu zenginliklerin, altyapı yatırımlarının finansmanı için kullanılabilmesi ve bu şekilde özel sektör firmalarının yapacağı altyapı yatırımlarının karşılığının da güvence altına alınabileceği değerlendirilmektedir.

Girişimciler tarafından oluşturulan STK'larla kalkınma yardımları bağlamında işbirliği yapılması çeşitli avantajlar sağlayabilecektir. Örneğin DEİK kalkınma yardımları alanında çift taraflı bir rol üstlenebilme potansiyeline sahiptir. Hem Türkiye'nin hayata geçirdiği uygulamalarda ortak olarak yer alabilme hem de yardımlar dolayısıyla ortaya çıkan fırsatları kullanarak özel sektör firmalarını faydalanıcı ülkelerde yatırım yapmaya yönlendirebilme imkânına sahiptir.

Batılı birçok ülke, Afrika'da sömürgeci geçmişi ile hatırlanmaktadır. Türkiye ise bu bağlamda birçok ülkeden olumlu yönde ayrılmaktadır. Fransa ile kolonyal geçmişi olan birçok Afrika ülkesinin son zamanlarda Fransa'ya yönelik tepkili yaklaşımlarından doğacak boşluğun Türkiye'nin girişimci insani politikalarıyla doldurulabileceği değerlendirilmektedir. Sunulan kalkınma yardımları dolayısıyla tesis edilmiş olan olumlu hava değerlendirilerek bu bölgede yatırım yapmak isteyen özel sektör firmalarına sektörel ve bölgesel açıdan yol gösterme imkânı bulunmaktadır. Bu durumun yeni işbirliği fırsatları için değerlendirilmesi gerekmektedir. *Türkiye'nin sahip olduğu pozitif algının, bu coğrafyada yatırım yapmak için finansal kaynak noktasında imkânları geniş olan ülkelerle üçlü işbirlikleri kurmak için de kullanılabilmesi değerlendirilmektedir.* Yatırım yapmak için uygun ortamı oluşturamayan ülkelerin Türkiye ile ortak çalışmaları sahada hareket alanlarını genişletecektir. Türkiye'ye ise finansal sebepler dolayısıyla gerçekleştiremediği projeler için kaynak bulma imkânı sağlayacaktır.

Türkiye, ekonomisi kendisinden daha büyük olan pek çok ülkeye nazaran daha büyük oranda yardım sunmaktadır. Cömertlik bağlamında oldukça ileri bir noktada olan Türkiye'nin, yardımlarının finansmanı için kaynaklarını daha fazla çeşitlendirmesi gerekmektedir. *Katılım finansına odaklanılarak yeni modellerin oluşturulabileceği* düşünülmektedir. Türkiye'nin son dönemdeki en önemli projelerinden biri İstanbul Finans Merkezidir. Bu projenin oluşturacağı ilgi kullanılarak Körfez ülkelerinin fon sağlayacağı ve *kalkınma işbirliği faaliyetlerini finansal açıdan destekleyecek bir bankanın İstanbul'da kurulabileceği* değerlendirilmektedir. Bu sayede

Türkiye, yardımları için sürdürülebilir bir finansal kaynağa kavuşacak, Körfez ülkeleri ise fiilen var olmadıkları coğrafyalarda sahada fiilen proje yürütme imkânına kavuşacaklardır. Zira, Körfez ülkelerinin sundukları yardımların önemli bir bölümü doğrudan bütçe desteği şeklindedir. Ancak, bu yardımların etkinliği sürekli tartışmaya açılmaktadır. Körfez ülkelerinin bu model sayesinde fonlarını çok daha etkili kullanabilecekleri düşünülmektedir.

Kalkınma yardımlarının finansmanında “girişim sermayesi” veya “melek yatırımcı” gibi fonların kullanılması faydalanıcı ülkelerdeki “start-up”ların desteklenmesini sağlayacaktır. Yardım kurum/kuruluşları aracılığıyla projelendirilecek ve pilot uygulama olarak hayata geçirilecek iş modellerinin, bahse konu fonlarla desteklenerek kapsam ve hacimlerinin büyütülmesi, projelerin sürdürülebilirliğine hayati bir katkı sağlayacaktır. Fon modelinin, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri için de kullanılması mümkündür. Özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarınca yapılacak çeşitli araştırma faaliyetleri için oluşturulacak fonlar, sahadaki süreklilik ve verimlilik için kayda değer bir katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin dış ticaret yaptığı pek çok gelişmekte olan ülke, gümrüklerinde Türkiye ile uyumlu olmayan sistemler kullandığı için ihracatçı firmalar süre ve para kaybına uğramaktadır. Söz konusu gümrük sistemlerinin düzenlenmesi için ilgili ülkelere teknik işbirliği bağlamında destek verilebileceği düşünülmektedir. Türkiye, AB ile tesis edilen Gümrük Birliği anlaşması sayesinde bu alanda uluslararası standartlara uygun teknik bilgi ve birikimini kayda değer manada artırmıştır. Gümrük alanındaki “bilgi teknolojisi” altyapısının diğer ülkelerle paylaşılması hem dış ticaretimizi daha verimli hale getirecek hem de bahse konu ülkelerle olan ilişkilerimizi güçlendirecek ve uzun soluklu hale getirecektir.

Kalkınma yardımları siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için önemli bir potansiyele sahiptir. Uluslararası kuruluşlarla aktif iletişim ve işbirliği kanallarının artırılması, ikili ve küresel siyasi ilişkilerde çarpan etkisi oluşturacaktır. *Uluslararası kuruluşlara stajyer, öğrenci veya kamu personeli gönderilerek hem insan kaynağı kalitesinin artırılması hem de söz konusu kuruluşlarla olan ilişkilerin güçlendirilmesi mümkün olacaktır.* Uluslararası kuruluşlara gönderilecek kişiler, Türkiye ile bu kuruluşlar arasındaki ilişkileri pekiştirecek elçiler olacaktır.

Koordinasyon: Kalkınma yardımları; doğası gereği çok taraflı olup sahada pek çok aktörün aktif bir şekilde faaliyet gösterdiği, karar alma ve politika yapımı süreçlerine de yine birçok farklı kurum ve kuruluşun dâhil olduğu bir alandır. Karar alıcılar ile sahadaki

uygulayıcılar arasında etkin bir koordinasyonun geliştirilememesi, hayata geçirilen program, proje ve faaliyetlerin tam olarak istatistiklere yansımamasına ve raporlanamamasına sebep olmaktadır. Bu alandaki eşgüdümün muhakkak güçlendirilmesi gerekmektedir. *Bütün paydaşlara açık olacak bir dijital platform üzerinden veri paylaşımı yapılması ve bilgi akışının sağlanması; planlama, karar alma ve uygulama süreçlerinde bu platformun kullanılması, etkin bir koordinasyonun sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.*

Etkinlik ve verimliliğin daha üst noktalara taşınabilmesi için genişleyen Türk dış yardım ekosisteminde koordinasyonunun yeni ihtiyaçlara göre tekrar gözden geçirilip güçlendirilmesi gerekmektedir. Koordinasyonun artırılması ile planlama yapmak ve mükerrerliği önlemek hedeflenmelidir. Sahadaki olumlu veya olumsuz deneyimlerin ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılması, farklı paydaşların birbirlerinden beslenebilmelerini mümkün kılacaktır.

Koordinasyon mekanizmasının planlama, karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerini içerecek şekilde oluşturulması gerekmektedir. Planlama sürecinin veriye ve bilgiye dayalı olması, kamu, sivil ve özel sektör paydaşlarının görüşlerinin alınması ve planların en üst düzeyde onaylanarak yürürlüğe girmesi önem arz etmektedir. Karar alma süreci planlara dayalı olmak suretiyle, ancak gerektiğinde de revizeler yapılabilecek şekilde yürütülmelidir. Uygulama sürecinde ise alınan kararların tüm paydaşlar tarafından benimsenmesi ve aktif bir şekilde sahaya yansıtılması gerekmektedir.

Koordinasyon mekanizmasının uluslararası uygulama örnekleri de dikkate alınarak temel olarak dört farklı şekilde oluşturulabileceği değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki Cumhurbaşkanı yardımcısı başkanlığında bir kurul oluşturulması, ikincisi müstakil bir bakanlık kurularak asli işleri itibarıyla dış yardım alanında faaliyet gösteren kurumların bu bakanlığa bağlanması, üçüncüsü dış yardım alanında faaliyet gösteren kurumların Dışişleri Bakanlığına bağlanması, sonuncu seçenek ise koordinasyonun yasal ve kurumsal eksikleri giderilerek TİKA bünyesinde sağlanmasıdır. Koordinasyon mekanizması ile planlama, izleme ve değerlendirme süreçlerini yürütecek idari birimlere sahip olunması, harcanan kaynak ve ehemmiyeti itibarıyla farklı asli yoğunluklar arasında kaybolmayacak üst düzey bir temsilin sağlanması hedeflenmelidir.

Kalkınma işbirliği ve kalkınma yardımları alanında kapsayıcı bir mevzuat oluşturma noktasında onuncu ve on birinci plan dönemlerinde devam eden bir çaba olmasına rağmen somut bir çıktı elde edilememiştir. Siyasi otoritenin temsil edildiği bir mekanizmanın, *etkinliğin*

artırılması ve mükerrerliklerin giderilmesi için ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri noktasında da ön açıcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, kalkınma yardımları alanında ülkenin temel yaklaşımını, amaç ve hedeflerini açıklayan siyasi dokümanların hazırlanması da gerekmektedir. Tesis edilecek bir politika kurulunun, belirli periyotlarda yayınlayacağı siyasi dokümanlarla ülkenin bu alandaki temel amaç ve hedeflerini ortaya koyacaktır.

Koordinasyondan temel beklenti planlama yapmak ve mükerrerliği önlemektir. Alanda pek çok farklı paydaşın olması koordinasyon ihtiyacının temel sebeplerinden biridir. Paydaşların çeşitli kategoriler altında bir araya getirilmesi yeknesak bir şekilde hareket etmek için katkı sağlayacaktır. Yardım sunulan coğrafyalar bağlamında bölgesel bir sınıflandırmanın yapılması, bütüncül bir bakış açısı geliştirebilmek için önem arz etmektedir. Bu sayede sunulan yardımların etkinliği hem ülkemiz için hem de faydalanıcı ülke için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Tematik açıdan yapılacak bir ayırım da hem koordinasyonun etkinliğine katkı sağlayacak hem de farklı önceliklerin belirlenebilmesine imkân tanıyacaktır.

Stratejik öncelikleri belirlerken iyi işleyen bir izleme-değerlendirme (geri besleme) sisteminin bulunması hayati bir öneme sahiptir. Ayrıca, kurum ve kuruluşların sahip oldukları verileri kamuya, akademi dünyasına, STK'lara ve diğer ilgili paydaşlara sunabileceği, dış yardımların izlenmesi ve raporlamasına esas oluşturacak bir veri toplama mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Etkin bir izleme-değerlendirme sisteminin oluşturulmasında öngörülen koordinasyon mekanizmasının sahiplenme açısından elzem olduğu değerlendirilmektedir.

9. SONUÇ

Kalkınma yardımları günümüz dünyasında, özellikle Batılı ülkeler tarafından, liberal politikaların uygulama aracı olarak kullanılmaktadır. Bu politikalar, DB ve IMF öncülüğünde gelişmekte olan ülkelere yardım alabilmenin ön şartı olarak da sunulmaktadır. Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte, sanayileşmiş ülkelerdeki üretimin gelişmekte olan ülkelere kayması ve bu ülkelerin donör sıfatı kazanması kalkınma yardımları alanında aktörlerin çeşitlenmesine sebep olmuştur. Bu noktada, geleneksel donörler ve yükselen donörler şeklinde yardım sunan ülkeler arasında bir farklılaşma ortaya çıkmıştır.

Geleneksel donörler genellikle kalkınma yardımı konusunda uzun bir geçmişe sahip olup güçlü ekonomileri ve askeri yapılarıyla müttefik kazanmak, eski kolonilerle bağlarını sürdürmek, ticari ilişkilerini güçlendirmek, küresel barış ve güvenliği sağlamak gibi motivasyonlarla bu alanda varlık göstermektedir. Yükselen donörler ise genellikle ekonomileri yakın dönemde hızla büyüyerek uluslararası arenada daha fazla görünürlük kazanmaya çalışan ülkelerdir. Kendi bölgesel veya küresel etkilerini artırmak, itibar kazanmak, pazar erişimini artırarak rekabet avantajı elde etmek ve dış politikalarını desteklemek gibi motivasyonlarla yardım sunmakta olan yükselen donörler yeknesak bir grup oluşturmamaktadır. Zira yardım modelleri ve özellikleri çeşitlilik arz etmektedir. Faydalanıcı ülkelerle ortaklıklar kurarak işbirliklerini geliştirmek, hızlı ve etkili projeler gerçekleştirmek, faydalanıcı ülkelerin taleplerine uygun yardım araçları geliştirmek ve karşılıklı kazan-kazan yaklaşımıyla hareket etmek en önemli ilke ve prensipleridir.

Uluslararası kuruluşlar da çok taraflı kalkınma yardımı sunan aktörler olarak bu alanda önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası kuruluşlar, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları dikkate alarak hareket etmekte ve taraflı eğilimleri olabildiğince minimize etmektedir. Donör ülkeler, uluslararası kuruluşlara kaynak aktarmak suretiyle çok taraflı yardımlara destek olarak kendi deneyimlerinin olmadığı sektörlerde ve coğrafyalarda görünürlük sağlama ve kapasitelerini geliştirme imkânına kavuşmaktadır.

DB ve IMF gibi kuruluşlar, kalkınma yardımı yaparken yapısal uyum programları adı altında koşullu krediler sunmaktadır. Bu programlar, kredi tahsis edilmesi için belirli ön şartlar içermekte ve yardım alan ülkelerin politikalarını ve yönetim yapılarını dönüştürmelerini teşvik etmektedir. Yapısal uyum programları genellikle ülkeleri küresel serbest piyasa rekabetine hazırlamayı hedeflemektedir. Ancak, özellikle yüksek borçlu ülkelerin düşük kredi notları ve

yüksek risk primleri nedeniyle uluslararası piyasalardan kaynak temin etmelerinin zor olması, bu ülkeleri sürekli olarak DB ve IMF'den kredi almaya yönlendirmekte ve bahse konu ülkeleri bir borç sarmalının içine sokmaktadır. Bu açıdan birçok eleştiriye maruz kalan uluslararası kuruluşlar, idari giderlerinin yüksekliği, söylem ve faaliyetlerindeki mükerrerlik bağlamında da eleştirilmektedir. Bu durum çok taraflı yardımların etkinliği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.

Son dönemde kalkınma yardımı alanında yükselen aktörler arasında STK'lar da bulunmaktadır. Özellikle Birleşik Krallık, Almanya, Belçika ve İsveç gibi ülkeler ulusal STK'larını bu bağlamda teşvik edip desteklemektedir. Türkiye'deki STK'ların kalkınma yardımları konusunda daha çok insani yardımlara odaklandığı ve faaliyetlerinin çoğunlukla çatışma ve doğal afetlerden etkilenen ülkelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin kalkınma yardımı politikası doğrultusunda STK'ların gelecekte bu alanda daha aktif olacağını düşünülmektedir.

Kalkınma yardımlarının sunulmuş şekli, miktarı ve kompozisyonu zaman içerisinde değişip farklılaşmaktadır. Küresel konjonktürü etkileyen gelişmeler, söz konusu değişikliklerin meydana gelmesindeki başat unsurlardır. Stratejik nedenler, jeopolitik faktörler ve dış politika öncelikleri de bu bağlamda etkili olmaktadır. Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı kalkınma yardımlarının dağılımını etkileyen son dönemdeki önemli gelişmeler olarak kayda geçmişlerdir. Pandemiye yanıt olarak donör ülkeler, ek ihtiyaçları karşılamak için daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu artışın krizin gerektirdiği ihtiyaçları tam olarak karşıladığını söylemek mümkün değildir. Pandeminin yarattığı zorluklara karşı borç hafifletme ve finansal yardım mekanizmaları gibi önlemler alınmış ve gelişmekte olan ülkelere destek sağlanmıştır. Ancak, küresel ekonomik yavaşlama, enflasyon baskısı ve diğer faktörler yardım taleplerini artırmış, diğer taraftan donör ülkeler için de yardım miktarını sınırlayan zorluklar ortaya çıkmıştır. Büyüme tahminlerinin aşağı yönlü revize edilmesi ve küçülen yardım bütçeleri, toplam yardım miktarının azalma riskini de beraberinde getirmiştir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında donör statüsü kazanan bir ülke olarak kalkınma yardımları kapsamında dikkat çekmektedir. 1960-2021 yılları arasında toplam 67 milyar 420 milyon ABD doları kalkınma yardımı alan Türkiye, 1990-2021 yılları arasında 65 milyar 829 milyon ABD doları RKY sunarak Finlandiya, Güney Kore ve Portekiz gibi ülkelere daha fazla yardım yapmıştır.

Türkiye'nin yardım politikası özellikle Orta Asya, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika gibi tarihi ve kültürel bağlarının güçlü olduğu bölgelere odaklanmaktadır. Yardımlar genellikle insani yardım, sağlık hizmetleri, eğitim, altyapı projeleri, tarım ve kırsal kalkınma gibi alanlarda uygulanan projelerle gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Suriye ve diğer ülkelerden gelen sığınmacılara yönelik destekler için de önemli miktarda kaynak ayrılmaktadır. Türkiye'nin yardım faaliyetleri TİKA, Türk Kızılay, YEE, YTB, AFAD ve TDV gibi kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. STK'lar da yardım projelerini desteklemekte ve uygulamaktadır. Türkiye'nin yardım politikasının temel prensibi; ihtiyaç sahibi ülkelerle karşılıklı işbirliği ve dayanışma içinde sürdürülebilir kalkınmanın tesis edilmesidir. Yardımların amacı, ihtiyaç sahibi ülkelerde sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemek ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki rolünü güçlendirmektir.

Türkiye'nin kalkınma yardımları üç temel faktör etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlar; insani yardımlar, tarihi, siyasi ve kültürel ilişkilerin güçlü olduğu ülkelere yönelik yardımlar ve uluslararası kuruluşlarda etkisini güçlendirerek aktif rol sahibi olmak hedefiyle bu kuruluşlara aktarılan destekler şeklindedir.

Türkiye'nin kalkınma yardımı politikası, uluslararası kabul görmüş ilkeler çerçevesinde şekillenmekle beraber geleneksel donörlerden farklı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu politika, kalkınma çalışmalarının hegemonik ilişkilere dayanmayacağını vurgulayarak ortaklık ve işbirliği anlayışını temel almaktadır. Türkiye, ayrıca OECD-DAC ilkelerine uygun olarak yardımlarını raporlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Yakın coğrafyasındaki ve dünyadaki diğer gelişmekte olan ülkelerle iyi ilişkiler kurma hedefiyle doğrudan faydalanıcı ülke vatandaşlarına yönelik yardımlar sunan Türkiye, takip ettiği politikanın merkezine insan odaklı yaklaşımı yerleştirmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerin tamamına, herhangi bir ayırım gözetmeksizin destek olunmaktadır.

Türkiye, kalkınma yardımları alanında genel itibarıyla başarılı bir görünüm sergilese de mevzuat ve stratejik öncelikler, kurumsal ve beşerî kapasite ve uluslararası işbirliğine yönelik eğitim ve araştırma faaliyetleri kapsamında çeşitli iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda; alandaki paydaşlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, sahip olunan potansiyelin daha fazla kullanılabilmesi yeni sektörlerin kalkınma yardımları bağlamında değerlendirilmesi, bölgesel stratejik önceliklerin belirlenmesi, bu alanda kullanılacak yeni araç ve modellerin geliştirilmesi, yardım sunma şeklinin ve kompozisyonunun günün şartları

göz önünde bulundurularak güncellenmesi ve kalkınma yardımları alanında ihtisaslaşmış insan kaynağının artırılması Türkiye'nin üzerinde durması gereken konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır.

On İkinci Plan döneminde teknik işbirliği ve kalkınma yardımları alanında dış politika öncelikleriyle uyumlu, bölgesel ve küresel sorunlara hızlı ve kalıcı çözümler sunan ve kaynakların etkin kullanımını sağlayan kalkınma işbirlikleri geliştirmek temel amacına yönelik olarak yapılması gerekenleri:

1. Sektörel ve tematik kalkınma işbirliği programlarının geliştirilmesi,
2. Stratejik öncelikleri çerçevesinde bölgesel stratejilerin geliştirilmesi ve
3. Etkinliğin artırılması amacıyla ulusal altyapıyı kuvvetlendirecek araçlar ve modellerin geliştirilmesi

başlıkları altında toplamak mümkündür.

Sektörel ve tematik kalkınma işbirliği programlarının geliştirilmesi

- Enerji, gıda, tarım, turizm ve sağlık sektörleri Türkiye'nin odaklanması gereken sektörler olarak öne çıkmaktadır. Göç, iklim değişikliği ve dijitalleşme gibi tematik konular ise bütün dünyada öne çıkan gündem maddeleri olarak Türkiye'nin de kalkınma yardımları bağlamında üzerinde daha fazla durulması gereken başlıklarıdır. Bu konular özelinde hayata geçirilecek projeler ve tesis edilecek işbirlikleri uluslararası kamuoyu tarafından takdir toplayacak ve iyi uygulama örnekleri olarak Türkiye'nin saygınlığına ve görünürlüğüne katkı sağlayacaktır.
- Türkiye'nin kayda değer yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip olması ve sektör tecrübesi, enerji sektörü kapsamında teknik işbirliği fırsatları sunmaktadır.
- Gıda ve tarım sektörü ise dünya genelinde tedarik krizinin yaşandığı bir alandır. Türkiye'nin bu konuda sahip olduğu potansiyel ve tecrübe yeni işbirliği fırsatları için imkân tanımaktadır.
- Turizm alanında, başta ekonomileri büyük oranda enerji arzına bağımlı ülkeler olmak üzere pek çok farklı ülke ile işbirliği yapma fırsatı bulunmaktadır. Bu noktada özel sektör firmalarının yatırım için teşvik edilmesi ve cesaretlendirilmesi gerekmektedir.
- Sağlık sektöründe, farklı coğrafyalarda Türkiye tarafından tesis edilen sağlık merkezlerinin işletilmesi bağlamında işbirliği fırsatları bulunmaktadır. Mevzuattaki bazı kısıtlar sebebiyle verimli bir şekilde değerlendirilemeyen bu alan, yapılacak yasal değişiklikler ile Türkiye'nin

kalkınma yardımlarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca, özel sektörün bu alanda sahip olduğu tecrübe göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Tesis edilecek işbirlikleri sayesinde bu tecrübenin kullanılabilmesi yeni fırsatlar ortaya çıkacaktır.

- Mesleki eğitim gibi Türkiye'nin kayda değer kazanımlarının olduğu alanlardaki başarısının kalkınma yardımlarına yansıtılması ve teknik işbirliği bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu bin yıllık devlet tecrübesi de teknik işbirliği için kullanılabilir önemli bir argümandır. Özellikle istikrarsız hale gelen ülkelerin yeniden inşa süreçlerinde sahip olunan tecrübenin paylaşılması ve bu ülkelerin kamu kurumlarını yeniden organize etmelerine destek olunması hem uzun vadeli ilişkiler hem de bölgesel istikrar için hayati bir öneme sahiptir.
- İnşaat sektörü de Türkiye ekonomisi için şu anda lokomotif görevi görmektedir. Bu sektörde sahip olunan altyapı ve birikimin yurtdışı müteahhitlik hizmetleri vasıtasıyla kalkınma yardımları çerçevesinde daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Faydalanıcı ülkelerle tesis edilen teknik işbirliği imkânları dolayısıyla inşaat sektörünün yurt dışında gelişimi için yeni fırsatlar doğabilecektir.
- Türkiye, ev sahipliği yaptığı sığınmacı sayısı göz önünde bulundurulduğunda göç konusunda söz söyleyebilecek ülkelerin başında gelmektedir. Göç hareketlerinin kaynağı, geçiş güzergâhı veya hedefi olan ülkelerle karşılıklı fayda sağlayacak işbirliği fırsatlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.
- İklim değişikliği konusu da Türkiye için tematik açıdan öne çıkan başlıklardan biridir. Bütün dünyayı ilgilendiren bir problem olan bu konu dolayısıyla yaşanan krizlerin çözümü için hem uluslararası kuruluşlarla hem de farklı ülkelerle işbirliği yapılması gerekmektedir. Zira iklim değişikliği, hiçbir ülkenin veya kuruluşun kendi başına üstesinden gelebileceği bir sorun değildir. Bu konuda küresel işbirliklerinin tesis edilmesi için Türkiye'nin, özellikle liderlik yaptığı bölgesel işbirliği kuruluşlarında öncü rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.
- Dijitalleşme ise Türkiye'nin yıllardır birikim oluşturduğu tematik konulardan bir diğeri olarak öne çıkmaktadır. Bu konu özelinde kamu, sivil toplum ve özel sektörün birlikte çalışabileceği modeller hâlihazırda Türkiye'de uygulanmaktadır. Dijitalleşme kapsamında kayda değer birikimi olan Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, KOSGEB ve DEİK

gibi kurum ve kuruluşların birlikte hayata geçireceği eğitim programları vb. uygulamaların teknik işbirliği bağlamında gelişmekte olan ülkelerle paylaşılabilmesi düşünülmektedir.

Stratejik öncelikler çerçevesinde bölgesel stratejilerin geliştirilmesi

- Yakın coğrafyamızdaki tarihi ve kültürel bağlara sahip olduğumuz ülkelerle kalkınma yardımları bağlamında işbirliklerin derinleştirilmesinin bölgesel öncelikler açısından önemli olduğu açık bir şekilde belirtilmektedir. Uzak coğrafyalardaki ülkelerle geliştirilecek kalkınma işbirliği faaliyetlerinin de ülkemizin dış politika, güvenlik ve ekonomik öncelikleri ile sosyo-kültürel bağları ve uluslararası sorumlulukları bağlamında öncelik sırasına göre ele alınması gerekmektedir.
- Ülkemizin tarihi ve kültürel bağlarının olduğu topluluklar, nüfus ve coğrafi dağılım olarak geniş bir kitleyi oluşturmaktadır. Ülkemizin stratejik öncelikleri çerçevesinde tarihi ve kültürel bağlara sahip olunan coğrafyalara yönelik bölgesel stratejiler geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın çok kültürlü yapısının muhafazası ve geliştirilmesi, Türk dünyasıyla ekonomik ve ticari işbirliğini derinleştirecek programların geliştirilmesi ve yakın coğrafyamızda enerji arzı yüksek ülkelerde petrol dışı alanların geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla ülkemizin sanayi, teknoloji ve hizmetler sektörlerindeki tecrübesinin aktarılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi bu minvalde ele alınabilecek alt hedeflerdir.
- Afrika bölgesinde altyapının iyileştirilmesine ilişkin taleplerde hedef ülkelerin kendi öz kaynakları (beşerî, doğal, kurumsal) harekete geçirilerek STK ve özel sektör gibi paydaşlarla birlikte kalkınma işbirliği programları geliştirilmesi de öne çıkan konular arasında yer almaktadır.

Etkinliğin artırılması amacıyla ulusal altyapıyı kuvvetlendirecek araçlar ve modellerin geliştirilmesi

- Türkiye'nin kalkınma yardımlarını çeşitlendirmesi ve yeni işbirliği modelleri geliştirmesi gerekliliği, kalkınma yardımlarının daha etkili ve sürdürülebilir hale gelmesi için üzerinde düşünülmesi gereken en önemli meselelerden biridir.

- Kamu, özel sektör ve sivil toplum arasındaki işbirliğinin artırılması bu açıdan önem arz etmektedir. Söz konusu işbirliği, faydalanıcı ülkelerle olan siyasi ve ekonomik ilişkilerin hızla geliştirilebilmesine imkân sağlayacaktır.
- Girişimci örgütleri vasıtasıyla tesis edilecek işbirlikleri finansal kaynak çeşitliliği bağlamında katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin katılım finansı kapsamında uzun yıllardır biriktirdiği tecrübe ve altyapı da finansman çeşitliliği için kullanılabilir önemli bir argümandır.
- Türkiye'nin kültür alanındaki elçisi konumundaki YEE bütün dünyaya yayılan bir faaliyet alanına sahiptir. Bu durum, kalkınma yardımlarının faaliyet alanını genişletmek için elverişli bir imkân sunmaktadır. Bunun yanı sıra, YTB tarafından başarıyla uygulanan Türkiye Bursları programı aracılığıyla eğitim konusunun da kalkınma yardımları bağlamında daha fazla ön plana çıkarılması gerekmektedir.
- Hâlihazırda sunulan yardımların kompozisyonu, ekonomik katkı sağlayacak şekilde gözden geçirilmelidir. Ancak bu revizyon yapılırken insani yardımlar ile teknik işbirliği yardımları ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Türkiye'nin sahip olduğu yardım anlayışı insani yardımların sunumunda ekonomik öncelikleri tamamen göz ardı etmektedir. Teknik işbirliği çerçevesinde ise ortak kazanç sağlanabilecek taleplerin öncelenmesi, stratejik bir bakış açısının tezahürü olarak değerlendirilebilir.
- Mevcut durumda ağırlıklı olarak takip edilen yardım sunma şekli talep odaklı olup faydalanıcı ülkenin ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenmektedir. Ancak, bu şekilde bir yol izlemenin ülke önceliklerini ikinci planda bırakabildiği eleştirisi ileri sürülmektedir. Diğer taraftan, talep odaklı yardım sunma anlayışının Türkiye'ye önemli katkılar sağladığı ve sahada faaliyet gösteren diğer ülkelere karşı önemli bir avantaj oluşturduğu da açıkça görülmektedir. Bu noktada, kalkınma yardımları alanında politika ve uygulama bağlamında önceliklerin belirlenerek bir strateji geliştirilmesinin önemi gündeme gelmektedir.
- Kalkınma yardımlarıyla birlikte uluslararası kuruluşlarla olan işbirliğinin geliştirilmesi ve insan kaynağı kalitesinin artırılması, üzerinde durulması gereken konulardan bir diğeridir. Stajyerlik programları, öğrenci ve kamu personeli değişimi gibi faaliyetler uluslararası kuruluşlarla aktif iletişim sağlamak ve ilişkileri güçlendirmek için önemli argümanlardır. Söz konusu faaliyetler sayesinde insan kaynağı kalitesi artırılıp bahse konu kuruluşlar nezdinde elçilerin yetiştirilmesi sağlanabilecektir.

- Üniversitelerde kalkınma yardımları konusunda programlar açılması veya araştırma merkezlerinin kurulması da yine bu alanda uzman araştırmacıların yetiştirilmesine ve beşerî sermayenin artırılmasına imkân tanıyacaktır. Türkiye, kalkınma yardımları kapsamında sağladığı burslarla dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen gençlere ülkemizde üniversite eğitimi alma imkânı tanımaktadır. Eğitimlerini tamamlayıp ülkelerine dönen genç bireyler, Türkiye ile faydalanıcı ülkeler arasında işbirliği potansiyeline ve insan kaynağına önemli katkılar sağlamaktadırlar.
- Karar alıcılar ile sahadaki uygulayıcılar arasında etkin bir koordinasyonun geliştirilememesi sahada hayata geçirilen uygulamaların istatistiklere yansımamasına ve raporlanamamasına neden olmaktadır. Kalkınma yardımları alanındaki bütün paydaşlara açık olan bir dijital platformun oluşturulması, karar alıcılar ile uygulayıcılar arasında dinamik bilgi akışını sağlayabilecektir. Bu alanda faaliyet gösteren kurumlar üzerinde konumlandırılacak bir siyasi liderlik mekanizmasının oluşturulması ise farklı perspektiflerin kazanılmasına ve kalkınma yardımlarıyla ilgili siyasi dokümanların hazırlanmasına katkı sağlayacaktır.
- Kalkınma yardımlarının planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinin eşgüdümünün bütüncül bir perspektifle ele alınması, uluslararası kalkınma işbirliği alanında faaliyet gösteren aktörler tarafından ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemelerinin yapılması bu alandaki kurumsal altyapının güçlendirilmesine büyük katkı sağlayacaktır.
- Kalkınma işbirliği faaliyetlerinin finansmanına yönelik mevcut mekanizmalar da değerlendirilerek bir kredi/finans modeli geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.
- Kalkınma yardımlarının etkinliğini artırmak amacıyla İzleme-Değerlendirme Sisteminin geliştirilmesi, izleme ve raporlamalara esas oluşturacak Kalkınma Yardımları Veri Sisteminin oluşturulması önemli kazanımlar sağlayacaktır.
- Ayrıca, uluslararası donörler, STK'lar ve özel sektör gibi paydaşlarla üçlü program ve proje ortaklıkları geliştirilmesine yönelik çabaların bu alandaki finansman sorununu aşmaya yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

Kalkınma yardımları alanında başarılı ve önde gelen bir donör olan Türkiye, yukarıdaki hususları göz önünde bulundurarak yapacağı reformlarla, bu alanda bir üst lige çıkma imkânına sahiptir. Ülkemiz için stratejik açıdan politik ve ekonomik kazanımlar elde etme potansiyeli barındıran kalkınma yardımları alanı, Türkiye'nin toplumsal ve kültürel değerlerini, ekonomik reform kapasitesini, kamusal organizasyon becerisini ve altyapı inşasındaki başarısını dünyayla

paylaşmak için önemli bir araçtır. Bu alanda elde edilecek başarı, Türkiye'nin küresel/bölgesel aktör olma hedefini doğrudan destekleyecektir. Türkiye, işbirliği yaptığı ülke sayısını artırdıkça faaliyet gösterdiği coğrafyayı genişlettikçe ve hâlihazırdaki ilişkilerini kurumsallaştırmayı başardıkça siyasi, ekonomik ve stratejik açıdan önemli kazanımlar elde edecektir. Özellikle tarihi ve kültürel bağlarını göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin işbirliği yapabileceği nüfus ve ekonomik kapasite kayda değer bir büyüklüğe tekabül etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin gelecekte kalkınma yardımları alanında çok daha etkili bir donör olabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Bräutigam, D. (2011). Chinese development aid in Africa: What, where, why, and how much?. Where, Why, and How Much.
- Bermeo, S. (2011). Foreign Aid and Regime Change: A Role for Donor Intent, Duke University,
<https://pedl.byu.edu/documents/foreign%20aid%20and%20regime%20change.pdf>.
- Cardoso, F. H. (2007). The Accidental President of Brazil: A Memoir, Ingram Publisher Services US, New York.
- Dunning, T. (2004). Conditioning the Effects of Aid, Cold War Politics, Donor Credibility and Democracy in Africa, International Organization by The IO Foundation, 409-423.
<http://www.thaddunning.com/wp-content/uploads/2009/12/IO.pdf>.
- Easterly, W. (2002). How Did Heavily Indebted Poor Countries Become Heavily Indebted, World Development,
http://williameasterly.files.wordpress.com/2010/08/35_easterly_howdidheavilyindebtedpoorcountriesbecomeheavilyindebted_prp.pdf.
- Easterly, W. ve Pfitze, T. (2008). Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid, Journal of Economic Perspectives, 22(2), 15-52.
- Eichengreen, B. (2022), Shaping a Marshall Plan for Ukraine,
<https://www.diplomaticourier.com/posts/shaping-a-marshall-plan-for-ukraine>
- Fidan, H. ve Nurdun, R. (2008). Turkey's Role in the Global Development Assistance Community: The Case of TİKA, Jurnal of Southern Europe and the Balkans, 10(1), 93-111.
- Frank, A. G. (1966). The Development of Underdevelopment, Monthly Review, 18: 17-31.
- Fuller, S. (2002). A Question of Motivations: Determining Why Donor Countries Give Aid, Res Publica - Journal of Undergraduate Research, 7:95.
- Gill, I. and P. Nagle (2022), Inflation could wreak vengeance on the world's poor, Brookings,
<https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/03/18/inflation-could-wreak-vengeance-on-the-worlds-poor/>

- Girma Abreha, K. et al. (2022), “Africa’s Pulse, No. 25, April 2022”,
<https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1871-4>.
- Ha, J., M. Ayhan Kose and F. Ohnsorge (eds.) (2019), Inflation in Emerging and Developing Economies, <https://www.worldbank.org/en/research/publication/inflation-in-emerging-and-developing-economies>
- Heckelman, J. ve Knack, S. (2005). Foreign Aid and Market-Liberalizing Reform. The World Bank.
- House of Commons Library (2021), Reducing the UK’s aid spending in 2021 - House of Commons Library, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9224/>.
- IEA (2021), The cost of capital in clean energy transitions – Analysis - IEA,
<https://www.iea.org/articles/the-cost-of-capital-in-clean-energy-transitions>
- IEA (2022), Today’s energy crisis makes supporting clean energy start-ups more important than ever - News - IEA, <https://www.iea.org/news/today-s-energy-crisis-makes-supporting-clean-energy-start-ups-more-important-than-ever>
- IMF (2022), List of LIC DSAs for PRGT-Eligible Countries, As of April 30, 2022,
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/dsa/dsalist.pdf>
- IMF (2022), Sub-Saharan Africa Economic Outlook - At a Glance - IMF Data,
<https://data.imf.org/?sk=5778f645-51fb-4f37-a775-b8fec6bc69b>
- IRENA (2020), Renewable Power Generation Costs in 2020,
<https://www.irena.org/publications/2021/Jun/Renewable-Power-Costs-in-2020>
- Kiel Institute for the World Economy (2022), Ukraine Support Tracker | Kiel Institute,
<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
- Lancaster, C. (2006). Foreign Aid: Diplomacy, Development Domestic Politics, University of Chicago Press, Chicago, 49.
- Lee, C. (2012). More Oil-More Aid? An Empirical Study on Oil Interest And Aid Allocation, Unpublished Dissertation, Universidad Autonoma De Barcelona, 16-20.
- Mawdsley, E. (2014). From Recipients to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape, Zed Books, London, 48-68.

- Milner, H. V. ve Tingley, D. (2012). The Choice for Multilateralism: Foreign Aid and American Foreign Policy, *The Review of International Organizations*, 8(3).
- OECD (2009), *Managing Aid: Practices of DAC Member Countries*, OECD Publishing, Paris, 11-12, <https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/35051857.pdf>
- OECD (2013), The European Commission calls on EU Member States to fulfil their commitments towards the world's poorest. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_299
- OECD (2015), Official Development Assistance - Definition and Coverage, <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>
- OECD (2018), DAC Working Party on Development Finance Statistics, 41. [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2018\)9/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2018)9/FINAL/en/pdf)
- OECD (2021a), What is ODA?, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/What-is-ODA.pdf>
- OECD (2021b), *OECD Economic Outlook, Volume 2021 Issue 2*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/66c5ac2c-en>.
- OECD (2022), *OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 1: Preliminary version*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/62d0ca31-en>.
- OECD (2022a), Inflation (CPI) (indicator), <https://doi.org/10.1787/eee82e6e-en>
- OECD (2022b), *OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/4181d61b-en>.
- OECD-Stat (2022), <https://stats.oecd.org/>
- Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non Communist Manifesto*, Cambridge University Press.
- SE4All (2019), *Energizing Finance: Understanding the Landscape 2019 | Sustainable Energy for All*, <https://www.seforall.org/publications/energizing-finance-understanding-the-landscape-2019>
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*, Borzoi Book, New York, 3-10.

- Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J. P. (2010). *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up*, The New Press, New York.
- Tarnoff, C. (2018). *The Marshall plan: Design, accomplishments, and significance* (Vol. 18). Congressional Research Service.
- TİKA (2021), Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021, <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2023/01/TurkiyeKalkinma2021Web.pdf>
- Tomlinson, B. (2013). *Civil Society Organizations, Donors and Aid Delivery: Current Trend, Lessons and Issues*, UNDP/TİKA Çalıştay Sunumu, İstanbul.
- U.S. Department of State (2022), \$700 Million Drawdown of New U.S. Military Assistance for Ukraine - United States Department of State, <https://www.state.gov/700-million-drawdown-of-new-u-s-military-assistance-for-ukraine/>
- UKCOP26 (2021), *Climate finance delivery plan: Meeting the US\$100 billion goal*, <https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/10/Climate-Finance-Delivery-Plan-1.pdf>
- UNHCR (2022), *Situation Ukraine Refugee Situation*, <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Williamson, J. (2004). *A Short History of Washington Consensus*, Fundacion CIDOB, Barcelona, <http://www.iie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf>.
- World Bank (2022a), *Are we ready for the coming spate of debt crises?*, <https://blogs.worldbank.org/voices/are-we-ready-coming-spate-debt-crises>
- World Bank (2022c), *Pandemic, prices, and poverty*, <https://blogs.worldbank.org/opendata/pandemic-prices-and-poverty>
- World Bank (2022e), *World Bank Announces Additional \$1.49 Billion Financing Support for Ukraine*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/06/07/-world-bank-announces-additional-1-49-billion-financing-support-for-ukraine>

www.sbb.gov.tr

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Ankara 2023

Necatibey Cad. No: 110/A 06570 Yücetepe - ANKARA
Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 52 98

ISBN NO: 978-625-8356-21-2

STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILMAZ.